

ХАВАРШЫ-ВЕСТНИК
*Карагандинской академии
Министерства внутренних дел
Республики Казахстан
имени Баримбека Бейсенова*

№ 1

2020

Қазақстан Республикасы ІІМ
Бәрімбек Бейсенов атындағы
Қарағанды академиясының
2020 жылғы № 1
ХАБАРШЫСЫ
31 наурыз

ВЕСТНИК
Карагандинской академии
МВД Республики Казахстан
им. Баримбека Бейсенова
№ 1 за 2020 год
31 марта

Зарегистрирован в Министерстве культуры и
информации Республики Казахстан

Свидетельство № 12781-Ж от 31.05.2012 г.

Серия основана в 1974 г.

Главный редактор

О. Т. Сейтжанов, кандидат юридических наук, доцент

Редакционная коллегия

*И. А. Насонова, доктор юридических наук, профессор
(Российская Федерация);*

*Н. С. Нижник, доктор юридических наук,
профессор, Заслуженный работник высшей школы
(Российская Федерация);*

*К. М. Осмоналиев, доктор юридических наук,
профессор (Кыргызская Республика);*

*В. В. Кожокар, кандидат юридических наук
(Российская Федерация);*

К. С. Лакбаев, доктор юридических наук, профессор;

А. Х. Миндагулов, доктор юридических наук, профессор;

С. С. Молдабаев, доктор юридических наук, профессор;

З. С. Токубаев, доктор юридических наук, профессор;

А. Д. Шаймуханов, доктор юридических наук, профессор;

С. К. Алтайбаев, кандидат юридических наук;

А. Б. Жакулин, кандидат юридических наук, доцент;

Ж. Ш. Кусаинов, ответственный секретарь

**Над номером
работали**

Редакторы

Е.Ю.Лухтина,

С.Б.Куанышбекова

Корректор

Бирюкова В.Т.

Дизайн,

техническое

**редактирование и ком-
пьютерная вёрстка:**

С.М.Аубакирова

Сдано в набор 29.01.2020.

Подписано в печать 26.03.2020.

Усл. печ. л. 9,4.

Формат 60×84¹/₈.

Бумага офсетная.

Печать офсетная.

Заказ № 3523.

Тираж 200 экз.

Издается 1 раз в квартал

Материалы редакцией
не возвращаются.

Перепечатка материалов
возможна только
с разрешения редакции.

Тематический план издания
ведомственной литературы
Карагандинской академии
МВД РК им. Б. Бейсенова
на 2020 г., позиция № 1.
Отпечатано в типографии
Карагандинской академии
МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда,
ул. Ермакова, 124.

ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҚОЛДАНУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

ПРОБЛЕМЫ ПРАВА И ПРАВОПРИМЕНЕНИЯ

УДК 343

Еспергенова Е. В., научный сотрудник центра по проблемам исследования и мониторинга законодательства, регламентирующего деятельность ОВД, НИИ, магистр права, майор полиции

(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан)

Некоторые особенности расследования ложных доносов по делам об изнасилованиях

Аннотация. В статье рассмотрены некоторые вопросы, связанные с криминалистическими (тактическими) особенностями расследования заведомо ложных доносов по делам об изнасиловании; показана их общественная опасность, в частности, автор отмечает, что ложные доносы вводят в заблуждение правоохранительные органы, которые тратят время на проверку несоответствующей действительности информации, тем самым нормальной деятельности правоохранительных органов причиняется значительный ущерб, создается противодействие раскрытию и расследованию преступлений. Ответственность за такого рода деяния предусмотрена в ст. 419 УК РК «Заведомо ложный донос». Автором даны рекомендации по учету ряда обстоятельств при расследовании правонарушений по делам об изнасиловании.

Ключевые слова: расследование, заведомо ложный донос, методика, потерпевшая, изнасилование, подозреваемый, ответственность, сотрудники правоохранительных органов, обстоятельства, судебная практика.

Одним из главных критериев стабильной социальной и экономической деятельности государства является эффективная деятельность правоохранительных органов, заключающаяся, в том числе, и в выявлении, расследовании уголовных правонарушений, привлечении к уголовной ответственности виновных лиц. Задача органов, ведущих уголовный процесс, — своевременное и квалифицированное реагирование на обращения граждан и принятие по ним законного решения, исключающего возможность привлечения к уголовной ответственности невиновных лиц.

В Едином реестре досудебного расследования (ЕРДР) ежедневно регистрируется несколько десятков правонарушений, следовательно, в условиях высокой нагрузки на органы внутренних дел немаловажное значение имеет оперативность их расследования.

При этом необходимо заметить, что в ЕРДР нередко регистрируются ложные заявления, которые вводят правоохранительные органы в заблуждение. На проверку не соответствующей действительности информации они тратят свое время, тем самым их нормальной деятельности причиняется значительный ущерб, создается противодействие раскрытию и расследованию преступлений. Ответственность за такого рода деяния предусмотрена в ст. 419 УК РК «Заведомо ложный донос». В зависимости от квалификации заведомо ложного доноса уголовным законом предусмотрено наказание от штрафа в размере до трех МРП до лишения свободы на срок до десяти лет.

Анализ судебной практики показывает, что среди заведомо ложных доносов наиболее часто встречаются заявления о вымышленных изнасилованиях. Мотивы ложного обвинения в изнасиловании бывают различными: шантаж, желание опорочить репутацию человека, корысть, сокрытие от законного мужа добровольной измены, ревность, обида, объяснение долгого отсутствия в квартире ночью, неуплата денег за услуги сексуального характера от обвиняемого, причинение вреда и т. п. Совершая ложный донос, женщины мстят мужчинам за побои, оскорбления, а иногда и за действия правомерного характера, например, за сообщение в правоохранительные органы о занятии проституцией или хранении наркотических средств. При этом мотивы особого значения не имеют, поскольку независимо от них человек будет наказан, причем наказан за действие, которое не совершал. В этой связи полагаем, что к вопросу борьбы с ложным обвинением в изнасиловании следует подойти максимально серьезно и ответственно.

Проанализировать статистику по делам о ложных доносах по факту изнасилования не представляется возможным ввиду ее отсутствия, поскольку этот вид ложных доносов не выделяют из общего числа зарегистрированных ложных доносов. Проведенный анализ судебной следственной практики свидетельствует о том, что нередко в случае прекращения уголовного дела по ст. 120 УК РК «Изнасилование» за отсутствием состава преступления возникает вопрос о привлечении к уголовной ответственности за заведомо ложный донос мнимого потерпевшего. Так, за 9 месяцев 2019 г. по ст. 120 УК РК была зарегистрировано 932 уголовных дела, из них направлено в суд 245, прекращено за примирением сторон — 466, за отсутствием состава — 985 дел [1].

Следует отметить, что, несмотря на очевидные противоречия в показаниях, нередко практические работники «шаблонно» подходят к расследованию изнасилований, не обращают должного внимания на доводы обвиняемого, учитывая только медицинское освидетельствование потерпевшей. При этом нередко мнимые потерпевшие вступают в половую связь по собственной воле, а затем пишут заявление об изнасиловании. Так, согласно материалам судебной практики, 3 ноября 2017 г. гр-ка Э., находясь дома, на кухне добровольно вступила в половой акт с гр-н А. по его просьбе. Спустя пару часов после этого между ними произошел конфликт: гр-н А. стал разговаривать с ней в грубой форме, а гр-ка Э. выгнала его из квартиры. Увидев это, супруг гр-ки Э. гр-н М. начал ругать ее нецензурной бранью при детях, так как гр-н А. был его другом. Гр-ке Э. не понравились действия супруга, и в порыве гнева она вызвала наряд полиции. Сотрудники полиции приехали на вызов, и у гр-ки Э. возник преступный умысел, направленный на заявление заведомо ложного доноса о совершенном в отношении нее тяжком преступлении. Причиной данного заявления явилось желание отомстить супругу и гр-ну А. Женщина была предупреждена об уголовной ответственности за заведомо ложный донос о тяжком преступлении, т. е. по ст. 419 ч. 3 УК, однако реализовала свой преступный умысел и написала заявление о том, что гр-н А. и гр-н М. в группе лиц по предварительному сговору насильно, против ее воли вступили с ней в половой акт, при этом достоверно зная, что вышеуказанные лица данное преступление в отношении нее не совершали [2].

Таким образом, жертвой мнимого изнасилованной женщины может стать любой мужчина. Поэтому особый научный интерес представляет рассмотрение вопроса, связанного с криминалистическими (тактическими) особенностями расследования дел рассматриваемой категории преступлений. Анализ юридической литературы свидетельствует, что разработаны разнообразные методики расследования заведомо ложных доносов, однако сказать о том, что они учитывают все реалии сегодняшнего дня и отвечают потребностям практики, весьма сложно. В этой связи хотелось бы рассмотреть отдельные вопросы данной проблематики и предложить оптимальные пути ее решения.

Полагаем, что сотрудникам правоохранительных органов при расследовании данного рода правонарушений необходимо обращать внимание на следующие немаловажные обстоятельства. При проведении досудебного расследования следует провести психолого-психиатрическую экспертизу мнимой потерпевшей, поскольку согласно заключениям многих психологов женщины очень ранимы и склонны к фантазированию. Ложный донос может быть следствием истерии и психического заболевания мнимой потерпевшей, которые иногда сопровождаются галлюцинациями и эротическим бредом. Следовательно, ложный донос об изнасиловании может быть обусловлен индивидуально-психологическими особенностями потерпевшей, которые выявляются при производстве психолого-психиатрической или судебно-психологической экспертизы. Уголовно-процессуальное законодательство РК, к сожалению, не обязывает во всех случаях изнасилования проводить психолого-психиатрическое экспертное исследование потерпевшей.

Следует также отметить, что женщина не всегда может подробно описать место, обстановку, где с ней был совершен насильственный половой акт, изложить его детали, поэтому при допросе необходимо подробно выяснять все обстоятельства. С точки зрения ученых, память женщин по всем параметрам лучше, чем у мужчин. Им свойственно помнить даже самые незначительные детали и четко улавливать все факты событий, следовательно, путаница в показаниях мнимой потерпевшей, противоречивость, несовпадение между ее показаниями и результатом медицинского освидетельствования может прямо свидетельствовать о ложном доносе.

Кроме того, необходимо: а) проанализировать межличностные отношения мнимой потерпевшей с подозреваемым и окружающими, выяснить причину доноса; б) сделать запрос подробной детализации звонков и СМС-сообщений мнимой потерпевшей; г) допросить свидетелей, если таковые имеются. Как правило, в такого рода деяниях свидетели отсутствуют, однако даже если они не присутствовали при самом акте изнасилования, то могут описать предшествующие действия, звуки, сопровождающие нападение, состояние жертвы, приметы насильника. Нередко свидетелями являются родственники и близкие друзья как подозреваемого, так и мнимой потерпевшей. Именно они дают объективную характеристику их поведения накануне преступления. Следовательно, отсутствие свидетелей изнасилования порождает сомнения в правдивости показаний мнимой потерпевшей и может являться одним из доказательств невиновности мужчины.

Практическим сотрудникам необходимо обратить внимание и на то, через какой промежуток времени после произошедшего было подано заявление. Как показывает анализ практики, заявления мнимых потерпевших поступают через длительный период времени после якобы случившегося изнасилования, поскольку они понимают, что наличие насильственного полового акта проще доказать, если обратиться в полицию немедленно после нападения, т. е. чем позднее обратиться в полицию, тем сложнее будет установить истину.

Еще одним немаловажным обстоятельством является обследование места совершения преступления. Как правило, после заявления об изнасиловании практическими работниками обследуется территория места преступления. Разыскиваются отпечатки пальцев, следы обуви, крови, слюны, спермы, борьбы подозреваемого и потерпевшей, разбросанные и порванные вещи, постельные принадлежности, поврежденная мебель, помятая трава, поломанные ветки на природе и т. д. Наряду с изучением территории, на которой было совершено изнасилование, производится осмотр одежды потерпевшей и подозреваемого, в которой они были в момент предполагаемого изнасилования. Выявляются повреждения одежды, следы крови, спермы, мочи, вагинального выделения, контакта с телом: волосы, следы косметики, микрообъекты подногтевого содержимого, запаховые следы.

Следует отметить, что в Казахстане далеко не всегда и не на должном уровне принимаются меры по выявлению и фиксации следов для микроанализа, тогда как в странах дальнего

зарубежья микроанализ ДНК широко распространен и используется часто. Например, в США на протяжении 30-летней истории использования ДНК-экспертизы более 200 осужденным удалось доказать свою невиновность с учетом правильной оценки микрообъектов, обнаруженных на месте преступления и на теле потерпевшей [3]. Отсутствие подобных следов может поставить под сомнение правдивость показаний мнимой потерпевшей.

Изнасилование предполагает сопротивление жертвы, выраженное во внешних признаках в виде царапин, кровоподтеков, а также в разорванной одежде и других повреждениях. Однако следует учесть, что наличие телесных повреждений на теле потерпевшей далеко не всегда свидетельствует о ее изнасиловании. Они могут быть причинены в результате «любовных игр», неопытности партнеров, чрезмерной продолжительности полового акта, несоответствия между органами. Кроме того, важно различать телесные повреждения общего характера и телесные повреждения, наиболее типичные именно для изнасилования: например, на внутренней поверхности бедер в виде полулунных ссадин от ногтей, синяки от давления пальцами и царапины, ссадины и кровоподтеки на спине и ягодицах как следствие активного сопротивления потерпевшей [4]. При этом необходимо иметь в виду, что нередко мнимые потерпевшие сами наносят себе телесные повреждения. Об этом может свидетельствовать множественное количество повреждений, неестественный способ их нанесения, однородное место нанесения (например, только на переднюю часть тела и др.).

Следует заметить, что бывают случаи, когда телесные повреждения отсутствуют, т. е. ссадин, царапин, синяков на теле женщины нет, ее никто не избивал, но она утверждает, что сексуальное насилие было. В таких ситуациях сотрудникам правоохранительных органов следует опираться на заключения судебно-медицинской, биолого-криминалистической экспертиз, фото-, видеоданные, аудиозаписи и данные других спецсредств.

Что касается личности обвиняемого, то следует отметить, что исследования психологии насильников не новы в истории судебной психиатрии. Судебные эксперты, ученые, работающие с людьми, подозреваемыми или осужденными за совершение насилия, полицейские смогли установить, что к насильникам зачастую относятся лица, страдающие нарушениями психосексуального развития (сексуальные маньяки и субъекты, проявляющие явно патологические половые влечения или общее половое расстройство), лица, злоупотребляющие алкоголем или наркотическими веществами, ранее судимые, в особенности за аналогичные преступления, лица, а также длительное время неработающие, испытывающие психический и физический дискомфорт из-за определенных негативных обстоятельств (семейных скандалов, ссор, разводов, денежных затруднений и т. д.). Отсутствие вышеуказанных признаков у подозреваемого дает повод усомниться в действительности показаний мнимой потерпевшей.

Таким образом, в ходе расследования правонарушений по делам об изнасиловании обязательным для установления доказательств являются дополнительные обстоятельства: 1) характеристика личности потерпевшей и подозреваемого; 2) противоречия и неконкретность показаний потерпевшей; 3) отсутствие следов: а) борьбы, орудий преступления на месте происшествия; б) контакта на теле и одежде потерпевшей и подозреваемого; в) насилия на теле потерпевшей и сопротивления подозреваемого; 4) отсутствие очевидцев преступления.

Список использованной литературы:

1. Статистические отчеты // Информационный сервис Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан. www.qamqor.gov.kz.
2. Приговор Темиртауского городского суда Карагандинской области от 26 марта 2018 года № 3524-18-00-1/137

3. Экспертиза ДНК оправдала отсидевшего 25 лет американца // [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://lenta.ru/news/2007/04/24/exonerated/> — загл. с экрана — (дата обращения 14.04.2019).

4. Геннадиев В. Защита по делам о половых преступлениях. — Л., 1977. — С. 51.

ТҮЙІН

Мақалада зорлау ісі бойынша көрінеу жалған айыптауды тергеудің криминалистік (тактикалық) ерекшелігіне байланысты кейбір мәселе қарастырылған; олардың қоғамдық қауіптілігі көрсетілген, атап айтқанда, автор жалған айыптау дұрыс емес акпаратты тексеруге уақыт жұмсайтын құқық қорғау органдарын адастырады, осылайша құқық қорғау органдарының қалыпты қызметі айтарлықтай зиян келтіреді, қылмысты ашуға және тергеуге қарсы іс-қимыл жасалады. Мұндай әрекет үшін жауапкершілік өнерде қарастырылған. Мұндай іс-әрекет үшін жауапкершілік Қазақстан Республикасы ҚК-нің 419-бабында «Көрінеу жалған сөз жеткізу» көзделген. Автор зорлау ісі бойынша құқық бұзушылықты тергеу кезінде бірқатар жағдайды есепке алу бойынша ұсыныс берді.

RESUME

The article considers some issues related to the criminalistic (tactical) features of the investigation of deliberately false denunciations in cases of rape; shows their public danger, in particular, the author notes that false denunciations mislead law enforcement agencies, which spend time checking information that is not true, thereby causing significant damage to the normal activities of law enforcement agencies, creating a counter-action to the detection and investigation of crimes. Responsibility for such acts is provided for in art. 419 of the criminal code of the Republic of Kazakhstan "Knowingly false denunciation". The author gives recommendations on taking into account a number of circumstances when investigating offenses in cases of rape.

УДК 343.3

Каирбекова А. А., преподаватель кафедры уголовного процесса, подполковник полиции;

Абеуов Д. А., начальник кафедры уголовного процесса, полковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан)

Возмещение вреда, причиненного террористическим актом

Аннотация. В статье рассматривается государственная политика в области защиты нарушенных прав потерпевших от террористических актов. Важнейшая общепризнанная задача правового государства — обеспечение справедливого, быстрого восстановления нарушенного права и возмещения причиненного вреда потерпевшим от террористических актов. В последнее время привлекает внимание тенденция увеличения количества террористических актов, ведущих к массовым жертвам, роста циничности и жестокости. Терроризм относится к числу самых опасных явлений современности. Террористические акты приносят массовые человеческие жертвы, влекут разрушение материальных и духовных ценностей, сеют вражду между государствами, провоцируют войны, недоверие и ненависть между социальными и национальными группами.

Ключевые слова: терроризм, массовый деликт, потерпевший от террористического акта, государственный фонд компенсации потерпевшим, система государственных гарантий потерпевшим, моральный вред, компенсация морального вреда жертвам терроризма.

Терроризм не только наносит ущерб экономике и политике, но и разрушает духовные и культурные ценности, которые впоследствии невозможно воссоздать долгие годы. В связи с этим в стране создаются различные правовые средства реагирования на совершенные террористические акты, цель которых — применение со стороны государства мер адекватного воздействия в отношении преступников, создание системы государственных гарантий для потерпевших и обеспечение безопасности населения от актов терроризма.

Одним из таких правовых средств выступает реализация государственными органами институтов гражданско-правовой ответственности и обязательств вследствие причинения вреда террористическим актом. Однако в казахстанском законодательстве до настоящего времени вопрос о применении гражданско-правовой ответственности при так называемом массовом деликте, являющемся следствием террористического акта, остается нерешенным. Не выработано единого механизма возмещения вреда, причиненного террористическим актом.

В Уголовно-процессуальном кодексе Республики Казахстан содержится ст. 173 «Фонд компенсации потерпевшим», но подробного комментария к ней нет.

По данным МВД Республики Казахстан, в 77 % вред, нанесенный потерпевшим в результате совершенных преступлений (это не только акты терроризма), не возмещается.

В правоприменительной практике возникает немало проблем, отрицательно влияющих на процесс восстановления нарушенных прав потерпевших от террористических актов. Так, при рассмотрении судебных дел о терроризме остаются не до конца решенными вопросы распределения ответственности виновных лиц. По мнению потерпевших, тяжесть ответственности должна возлагаться не только на террористов, но и на государство в связи с не обеспечением государственными органами безопасности и защиты граждан.

Действительно, в ч. 1 ст. 16 «Возмещение вреда, причиненного в результате акта терроризма или при его пресечении» Закона Республики Казахстан «О противодействии терроризму» от 13 июля 1999 г. указывается, что «возмещение имущественного вреда, причиненного физическим и юридическим лицам в результате акта терроризма, осуществляется в порядке, установленном Правительством Республики Казахстан», а в ч. 2 — «компенсация морального вреда, причиненного в результате акта терроризма, осуществляется за счет лиц, его совершивших» [1].

Возникает вопрос: почему компенсация морального вреда, причиненного в результате акта терроризма, осуществляется только за счет лиц, его совершивших? Необходимо законодательно обязать и государство наряду с материальным вредом, компенсировать моральный вред, причиненный в результате совершения террористического акта.

Немаловажной проблемой, связанной с применением гражданско-правовой ответственности, является компенсация морального вреда жертвам терроризма. Часто потерпевшие лишены возможности получить справедливую компенсацию морального вреда ввиду отсутствия у осужденных террористов денежных средств или их гибели при совершении террористического акта или осуществлении контртеррористической операции.

Необходимо создать механизм обязательного страхования потерпевших от действий террористического характера.

Целесообразно уточнить круг лиц, имеющих право на возмещение вреда, причиненного террористическим актом (потерпевших от террористического акта).

Под потерпевшими от террористического акта необходимо понимать не только лиц, здоровью которых причинен вред в результате террористического акта или в связи с их участием в борьбе с терроризмом. В случае смерти гражданина в результате террористического акта или в связи с его участием в борьбе с терроризмом потерпевшими следует считать лиц, имеющих право на возмещение вреда в связи со смертью кормильца вследствие указанных обстоятельств.

Справедливым было бы, чтобы причиненный в результате террористического акта вред террористы возмещали за счет не только своей собственности, но и членов семьи, проживающих совместно с ними или владеющих общей с ними собственностью. На это указывал Д. С. Сорокин [2].

В. М. Корякин говорит о том, что понятие членов семьи в разных отраслях права даётся по-разному, и приводит ряд аргументов, которые могут перечеркнуть ответственность родителей террориста. Уголовно-процессуальным правом определяется круг лиц, входящих в понятие «близкие родственники». Согласно ст. 7 УПК это супруг или супруга, родители, дети, усыновители (удочерители), усыновленные (удочеренные), полнородные и неполнородные братья и сестры, бабушка, дедушка, внуки.

Важно отметить, что вина физического лица в причинении вреда террористическим актом подразумевает умышленный характер, тогда как определение вины в форме неосторожности исключается.

Родственники террориста не могут нести гражданско-правовую ответственность за вред, который причинен в результате террористического акта, обусловленную их знанием о данном акте и недонесением об этом в правоохранительные органы.

Статья 28 Уголовно-процессуального кодекса и ч. 1 ст. 17 Гражданского процессуального кодекса закрепляют суждение о том, что свидетельствовать против себя самого, своего супруг(а) и близких родственников никто не обязан.

Установление связи между воспитательной функцией родителя и действием противоправного характера, которое совершил террорист, имеет ряд сложностей. Очевидно, что человек, вставший на путь беззакония, насилия, убийств и беспорядков, имеет большие пробелы в воспитании, однако всю вину на родителей в этом плане возлагать не всегда представляется правильным, поскольку в формировании представления о мире, о том, что такое хорошо и что такое плохо, разграничении таких понятий, как «добро» и «зло» участвуют и школа, и общество, социальные сети, литература.

Террористический акт и такой элемент ответственности, как вина, подразумевают умышленный характер, т. е. ключевые слова: террорист желал, осознавал, предвидел, таким образом, вина в форме неосторожности исключается.

С. Рыбочкина, практикующий юрист, задается вопросом: стоит ли вообще наказывать близких родственников преступника? И приводит для примера практику Израиля: снос домов террориста и его семьи. Осуществление грубой и силовой меры происходит после идентификации живых или мертвых террористов. Особенно важно, что на это не требуется решение суда. Цель данной меры — кара членов семьи и устрашение. Устрашение для всех, для предупреждения новых террористических актов. Данная практика в других странах практически не применяется. С. Рыбочкина пишет, что возложение ответственности на членов семьи террориста имеет глубокий смысл: родители, братья и сестры террориста знают о связях с бандитами и бандитскими формированиями. Здесь уместно говорить о пассивном участии в преступной группе, а соответственно, и об ответственности за это[3].

Анализ указанной точки зрения позволяет сделать вывод о том, что, безусловно, применяемая в Израиле мера носит устрашающий характер путём воздействия на членов семьи. Знание исполнения данной меры в какой-то мере способствует воздержанию от многих крайних поступков. Вопросы, связанные с привлечением ответственности членов семьи террориста в случаях, когда вина относительно совершения ими преступления доказана, следует также рассматривать с точки зрения таких статей Уголовного кодекса, как ст. 433 «Укрытие уголовного правонарушения». Квалификация указанных статей показывает, что сам по себе факт родства не имеет никакого юридического значения. Проблемы, связанные с возмещением вреда, продуктивнее было бы решать с привлечением государства в качестве ответчика, особенно тогда, когда причинитель вреда либо мертв, либо местонахождение его неизвестно.

Как отмечалось ранее, с помощью регламентированных законом денежных и иных материальных компенсаций, государство в данной ситуации должно взять на себя такую функцию, как возмещение причинённого вреда, в лице органа, который действует в публичных интересах, преследующего, в свою очередь, цель: сохранение цивилизационного общества и поддержание социальных связей. Государство, организовав систему таких компенсаций, будет выступать не в качестве должника по деликтному обязательству и причинителя вреда, а как публичный орган.

Существует также проблема, связанная с государственной компенсацией за причиненный вред потерпевшим от террористических актов. В настоящее время нет единой методики осуществления компенсационных выплат. Считаем, что при назначении полагающейся компенсации необходимо учитывать не только тяжесть наступивших последствий, но и социальное положение потерпевших.

Порядок возмещения вреда, причиненного правомерными действиями в ходе проведения контртеррористических операций по предотвращению совершения террористического акта, до настоящего времени не определен. Это необходимо учитывать и адвокату при осуществлении своей деятельности. Если вред был причинен в ходе проведения контртеррористических операций по предотвращению совершения террористического акта, то оплату адвокату необходимо производить за счет бюджета государства.

Кроме того, в Законе Республики Казахстан «О противодействии терроризму» от 13 июля 1999 г. дается понятие терроризма — это идеология насилия и практика воздействия на принятие решения государственными органами, органами местного самоуправления или международными организациями путем совершения либо угрозы совершения насильственных и (или) иных преступных действий, связанных с устрашением населения и направленных на причинение ущерба личности, обществу и государству [4]. А в Уголовном кодексе Республики Казахстан содержится только статья 255 «Акт терроризма» [5]. Необходимо более подробно расписать действия, характеризующие терроризм.

Следует провести разграничение понятий объема и размера возмещения вреда, причиненного потерпевшим террористическим актом.

Целесообразно разделить вред, причиненный террористическим актом, на следующие виды:

1) вред, причиненный государству (разрушение зданий, уничтожение транспортных средств, коммуникаций и т. д., расходы, которые государство будет вынуждено затратить на восстановление поврежденного имущества);

2) убытки, которые несет государство в связи с пресечением террористической деятельности (затраты на организацию контртеррористической операции);

3) убытки, которые могут быть причинены третьим лицам в связи с пресечением террористического акта;

4) вред, который может быть причинен лицам, участвующим в контртеррористической операции;

5) вред, как материальный, так и моральный, который может быть причинен гражданам в результате совершенного террористического акта (гибель людей, утрата трудоспособности, увечья).

Особенностью такого вреда является то, что он: а) вызван преступным деянием (террористическим актом); б) причинен с определенной формой вины; в) характеризуется повышенной общественной опасностью.

Одной из проблем возмещения потерпевшим вреда является также то, что непосредственные причинители вреда, лица, совершившие террористический акт, в большинстве случаев погибают. Даже если они остаются в живых, материального возмещения за их счет добиться трудно. Именно поэтому Закон о терроризме устанавливает, что возмещение вреда,

причиненного в результате террористической акции, производится за счет средств бюджета, на территории которого совершена эта террористическая акция, с последующим взысканием сумм этого возмещения с причинителя вреда в порядке, установленном гражданско-процессуальным законодательством.

Кроме возмещения вреда, указанный закон предусматривает также социальную реабилитацию лиц, пострадавших в результате террористической акции, в целях их возвращения к нормальной жизни, и социальную реабилитацию лиц, участвовавших в контртеррористической операции. Вред, причиненный здоровью или имуществу лиц, участвующих в борьбе с терроризмом, подлежит возмещению.

Следует ознакомиться с опытом зарубежных стран по исследуемой теме. Например, в законодательстве ряда зарубежных стран (Великобритания, Израиль, Франция и др.) выплачиваемые потерпевшим компенсации не носят гражданско-правового характера, и вопрос об основаниях и условиях гражданско-правовой ответственности не поднимается. Государство добровольно принимает на себя обязанность обеспечить материальную помощь пострадавшим, привлекая в специально созданные фонды не только средства бюджета, но и пожертвования лиц.

В США официально существует частноправовой механизм возмещения вреда, причиненного террористическим актом: вред должен быть возмещен причинителем — террористами и их спонсорами. В то же время он признается неэффективным, поэтому, оценивая террористические акты как вызов нации, в США пришли к необходимости участия общества в целом, в возмещении вреда жертвам терроризма, отойдя тем самым от частноправового механизма решения проблемы. Возмещение вреда осуществляется из средств специального страхового фонда, взносы в который поступают от федерации, штатов, иных лиц.

Таким образом, если рассматривать возникшие между жертвой террористического акта и родственником террориста правоотношения как деликтные обстоятельства, то под убытками понимаются расходы, которые лицо, чье право нарушено, произвело или должно будет произвести для восстановления нарушенного права, утрата или повреждение его имущества (реальный ущерб), а также неполученные доходы, которые это лицо получило бы при обычных условиях гражданского оборота, если бы его право не было нарушено (упущенная выгода).

Необходимо обратить внимание на постепенное расширение сферы строгой ответственности, которое заставляет все чаще отказываться от взгляда, что вина — неперемное условие деликтной ответственности. В качестве перехода здесь выступает презумпция виновности должника, которую он не может опровергнуть из-за чрезвычайной технической и организационной сложности осуществляемого им процесса, ставшего причиной вреда.

Но, с другой стороны, ответственность членов семьи лица, причинившего вред, является особой разновидностью проявления причинно-следственной связи между бездействием лиц и фактом причинения вреда. Возложение обязанности по возмещению причиненного вреда на членов семей дееспособного террориста возможно:

- если родственники знали о готовящемся теракте, но не сообщили о нем в правоохранительные органы;
- если установлен факт ненадлежащего исполнения родительской функции по должному воспитанию.

В настоящее время необходимо выработать единый механизм возмещения вреда, причиненного террористическим актом. Но не следует забывать, что необходимо не только принять законы, но и чтобы они эффективно действовали и неукоснительно воплощались в жизнь.

Список использованной литературы:

1. mvd.gov.kz

2. Сорокин Д. С. Классификация субъектов обязательства из причинения вреда вследствие террористического акта <https://www.zakon.kz/4690775-klassifikacija-subektov-objazatelstva.html>

3. Семейная ответственность за теракт. Противодействие терроризму или расплата «за компанию»? // <https://www.zakonia.ru/theme/semejnjaja-otvetstvennost-za-terakt-protivodejstvie-terrorizmu-ili-rasplata-za-kompaniju-15-01-2014>

4. Закон РК «О противодействии терроризму» от 13 июля 1999 г. // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013957

5. Уголовный кодекс Республики Казахстан // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252

ТҮЙІН

Мақалада террористік акті құрбандарының бұзылған құқығын қорғау саласындағы мемлекеттік саясат сипатталған. Құқықтық мемлекеттің маңызды мойындалған міндеті — әділ, тез қалпына келтіруді және террористік акті құрбандарына келтірілген зиянның орнын толтыру. Соңғы кездері терроризм актісі санының артуы назар аударуда, бұлар жаппай құрбан болуға әкеліп соқтығысып, қатыгездік арта бастады. Терроризм — біздің заманымыздың ең қауіпті құбылысының бірі. Террористік акті жаппай шығынға алып келеді, материалдық және рухани құндылықтың жойылуына, мемлекеттер арасындағы араздықтың өршуіне, соғыстың, әлеуметтік және ұлттық топтар арасындағы сенімсіздік пен жеккөрушіліктің артуына әкеледі.

RESUME

The article describes the state policy in the field of protecting the violated rights of victims of terrorist acts. The most important recognized task of a rule of law state is to ensure a fair, quick restoration of violated rights and compensation for harm caused to victims of terrorist acts. Recently, a trend has been attracting an increase in the number of terrorist acts leading to mass casualties, with an increase in cynicism and cruelty. Terrorism is one of the most dangerous phenomena of our time. Terrorist acts bring mass casualties, entail the destruction of material and spiritual values, sow enmity between states, provoke wars, distrust and hatred between social and national groups.

УДК 342.9

Кожобеков Е. Н., доцент кафедры профессионально-психологической подготовки и управления ОВД, полковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан)

О понятии «аварийная обстановка» в административном праве

Аннотация. В статье рассмотрены проблемные вопросы определения понятия «аварийная обстановка». Определение понятия и основных черт аварийной обстановки помогает выработать наиболее действенные меры правового регулирования, целенаправленно использовать силы и средства государственных органов и общественности в предупреждении и пресечении дорожно-транспортных правонарушений. На основании данных, полученных в результате проведенного анализа, автор приходит к выводу о том, что понятие «аварийная обстановка» необходимо расширить, и предлагает собственную формулировку. Наряду с этим автор считает, что уяснение сущности и законодательного закрепления понятия «аварийная обстановка» позволит гарантировать необходимые условия для эффективной

деятельности правоохранительных органов государственной власти в сфере дорожного движения и дорожной безопасности.

Ключевые слова: безопасность дорожного движения, дорожно-транспортное происшествие, аварийная обстановка, участник дорожного движения, правила дорожного движения, административно-правовая ответственность, административное правонарушение

Аварийность на дорогах Казахстана является одной из глобальных социально-экономических проблем, представляющих угрозу национальной безопасности страны. Несмотря на принимаемые меры, уровень смертности на дорогах республики остается высоким. По данным Комитета по статистике, в стране в дорожно-транспортных происшествиях ежегодно погибает более 2 тыс. человек, за 10 лет их число достигло 30 тыс. Число погибших сравнимо с населением таких городов, как Атбасар, Сарыагаш и Аральск. За январь-декабрь прошлого года было зарегистрировано 16614 дорожно-транспортных происшествий, в которых пострадало 24 585 человек. В сравнении с соответствующим периодом прошлого года аварийность увеличилась на 5 % [1].

В современной отечественной юридической литературе не выработано четкого понятия «аварийная обстановка» с точки зрения административно-правовой науки. Комплексных исследований по проблемам безопасности дорожного движения, в том числе касающихся аварийной обстановки, не проводилось. Отсутствие точной дефиниции рассматриваемого понятия приводит к тому, что органы внутренних дел, прокуратура и суд определяют аварийную обстановку самостоятельно по отношению к конкретному случаю и обстоятельствам. Мы считаем, что понятие «аварийная обстановка» должно быть сформулировано и законодательно закреплено.

Аварийная обстановка — совокупность факторов и условий, сложившихся в результате аварии на стационарном объекте, на транспорте или в населенном пункте [2]. В целом, аварийная обстановка — это сложившаяся на проезжей части обстановка, которая может нанести вред здоровью и (или) имуществу участников движения.

Таким образом, недостатком правового регулирования сферы дорожного движения является отсутствие понятия «аварийной обстановки», за создание которой предусмотрена административная ответственность по ст. 606 КРКоАП. Исходя из своего содержания, эта статья является бланкетной, так как для квалификации административного правонарушения следует искать ответ на вопрос: «Как определить причинную связь между нарушением правил дорожного движения и наличием угрозы аварийной обстановки?». Обвинения водителей транспортных средств в создании аварийной обстановки со стороны должностных лиц ОВД, имеющих право возбуждать производство по делам об административных правонарушениях, являются довольно распространенными. Причем в ряде случаев (все чаще) обвинены водители транспортных средств в создании аварийной обстановки выглядят весьма сомнительными.

К сожалению, в КРКоАП, как и в иных нормативно-правовых актах, не содержится объяснение процесса создания аварийной обстановки. В этой связи было исследовано законодательство Республики Беларусь. В статье 18.14 КРБоАП перечислен конкретный перечень административных правонарушений, подпадающих под понятие «создание аварийной обстановки», а примечание к этой статье содержит это понятие. Под созданием аварийной обстановки в КРБоАП понимаются действия участников дорожного движения, вынудившие других его участников изменять скорость, направление движения или принимать иные меры по обеспечению собственной безопасности или безопасности других лиц [3].

Объективная сторона ст. 606 КРКоАП проявляется в противоправных действиях (бездействии) путем нарушения правил дорожного движения, вынудивших других участников дорожного движения изменить:

- 1) скорость движения;

2) направление движения.

Несмотря на то, что последствия правонарушения не предусматривают причинения потерпевшим материального ущерба или вреда здоровью, состав правонарушения нельзя считать формальным. Из содержания статьи можно сделать вывод о том, что состав административного правонарушения является материальным, так как по причине этого правонарушения ущемляются права участников дорожного движения на безопасное передвижение.

Согласно пункту 15 статьи 1 Закона Республики Казахстан от 17 апреля 2014 г. «О дорожном движении» участник дорожного движения — это лицо, принимающее непосредственное участие в процессе дорожного движения в качестве пешехода, пассажира или водителя [4].

То есть потерпевшими, как и правонарушителями, при создании аварийной обстановки могут быть пешеходы, пассажиры и водители. Например, если водитель транспортного средства не пропустил пешехода на пешеходной дорожке, чем вынудил пешехода замедлить свое движение, остановиться или изменить направление движения, то квалифицировать действия водителя следует по ст. 606 и дополнительно по ст. 600 КРКоАП за непредоставление преимущества в движении пешеходам или иным участникам дорожного движения. И наоборот, если пешеход выйдет на дорогу в непопозволенном месте, чем заставит водителя транспортного средства остановиться, замедлить движение или изменить направление движения, то действия пешехода следует квалифицировать также по ст. 606 КРКоАП и дополнительно — по ст. 615 КРКоАП за нарушение правил движения пешеходами и иными участниками дорожного движения.

По сути, перечисленные примеры состоят из одного события правонарушения, но квалифицировать можно по двум статьям, что затрудняет правоприменительный процесс доказывания противоправного деяния. Из вышеизложенного следует, что в деле об административном правонарушении, кроме протокола опроса правонарушителя, должны обязательно находиться протоколы опроса потерпевшего, который должен подтвердить, что он по причине этого правонарушения вынужден был изменить свое поведение в процессе дорожного движения.

Соответствующие доказательства должны содержаться в постановлении по делу об административном правонарушении. Эти требования разъяснены нормативным постановлением Верховного Суда Республики Казахстан от 20 апреля 2018 г. № 5 «О постановлении суда по делу об административном правонарушении» [5]. Выводы относительно квалификации правонарушения по той или иной статье Особенной части КРКоАП, ее части или пункту должны быть мотивированы в постановлении.

Названные категории даны в статье 1 Закона Республики Казахстан от 17 апреля 2014 года «О дорожном движении»:

1) пешеход – лицо, находящееся вне транспортного средства на дороге и не производящее на ней работы. К пешеходам приравниваются физические лица, передвигающиеся в креслах-колясках для инвалидов, ведущие велосипед, мопед, мотоцикл, везущие санки, тележку, детскую коляску (п. 10);

2) пассажир – лицо, находящееся на (в) транспортном средстве и не управляющее им (п. 12);

3) водитель – лицо, управляющее транспортным средством, погонщик, ведущий по дороге скот, стадо вьючных, упряжных или верховых животных (п. 25) [6].

По нашему законодательству все участники дорожного движения, нарушившие любые правила дорожного движения, повлекшие последствия, указанные в диспозиции ст. 606 КРКоАП, являются субъектами административного правонарушения. Отсюда следует, что при возбуждении производства об административном правонарушении по анализируемой статье КРКоАП необходимо выяснять не только данные предполагаемого правонарушителя, а

также то, какое правило дорожного движения было нарушено и какой из участников дорожного движения был вынужден из-за этого правонарушения изменить скорость или направление движения.

Объективная сторона 2 части исследуемой ст. 606 КРКоАП характеризуется действиями (бездействиями), предусмотренными ч. 1 настоящей статьи, совершенными повторно в течение года после наложения административного взыскания.

Пункт 21 Нормативного постановления Верховного Суда Республики Казахстан от 6 октября 2017 г. № 7 «О некоторых вопросах применения судами норм Особенной части Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях» разъясняет понятие повторности совершения административного правонарушения. Правонарушение не признается повторным, если за ранее совершенное правонарушение лицо было освобождено от административной ответственности и административного взыскания по основаниям, установленным законом. При совершении водителем, лишенным права управления транспортным средством, за которое также предусмотрено лишение права управления транспортным средством, а именно: по ч. 2 ст. 606 КРКоАП действия правонарушителя подлежат квалификации дополнительно по ч. 3 ст. 612 КРКоАП. При управлении транспортным средством водителем, лишенным права управления транспортным средством, его действия квалифицируются по ч. 3 ст. 612 КРКоАП. Дополнительной квалификации по ст. 669 КРКоАП такие действия не подлежат [7].

Пунктом 17 Нормативного постановления Верховного Суда Республики Казахстан от 20 апреля 2018 г. разъяснено, что при изложении события правонарушения необходимо указать все квалифицирующие признаки правонарушения, исходя из диспозиции статьи Особенной части КРКоАП, вменяемой правонарушителю, в том числе и повторности действий [8].

К материалам дела об административном правонарушении должна быть приобщена копия вступившего в законную силу постановления суда (должностного лица), подтверждающего факт повторного совершения правонарушения, либо сведения органов Комитета по правовой статистике и специальных учетов Генеральной прокуратуры Республики Казахстан. При определении повторности суд должен исходить из положений Общей части КРКоАП о сроке, в течение которого лицо считается подвергнутым административному взысканию, предусмотренному статьей 61 КРКоАП. Как известно, повторность правонарушений, т. е. повторное в течение года совершение однородного административного правонарушения по ст. 57 КоАП Республики Казахстан, является обстоятельством, отягчающим ответственность правонарушения [9].

Ответственность за создание аварийной обстановки, тем более, за повторные правонарушения, вдвойне затрудняет обеспечение безопасности и самого нарушителя, и других лиц, участников дорожного движения. Специфически большим значением повторности является то, что совершение повторного правонарушения позволяет применить административные наказания, которые невозможно назначить при первом привлечении к ответственности.

Ужесточение мер наказания за повторные правонарушения принимается для того, чтобы создать на дороге безопасные условия, сократив вероятность аварийной обстановки. Если человек уже был наказан за правонарушение и совершает его повторно, значит, урок о необходимости соблюдать правила дорожного движения он не усвоил, этому во второй раз называется жестче.

Субъектами административного правонарушения по ст. 606 КРКоАП являются все физические лица в любом качестве, в котором они участвуют в дорожном движении: пешеходы, пассажиры или водители. Но если по ч. 1 субъектами административного правонарушения могут являться все перечисленные участники дорожного движения, то по ч. 2 можно привлечь только водителей транспортных средств, так как санкция предусматривает только один,

О понятии «аварийная обстановка» в административном праве

безальтернативный вид административного взыскания в виде лишения права управления транспортным средством на срок шесть месяцев.

Так как по ч. 2 комментируемой статьи нельзя привлечь пассажиров и пешеходов к административной ответственности, то в санкцию настоящей статьи следует включить и дополнительный вид административного взыскания — административный штраф в размере двадцати месячных расчетных показателей.

Определение понятия и основных черт аварийной обстановки помогает выработать наиболее действенные меры правового регулирования, целенаправленно использовать силы и средства государственных органов и общественности в предупреждении и пресечении дорожно-транспортных правонарушений.

На основании изложенного приходим к выводу о том, что понятие «аварийная обстановка» нуждается в четком определении, и предлагаем свою формулировку. Считаем, что уяснение сущности и законодательное закрепление понятия «аварийная обстановка» позволит гарантировать необходимые условия для эффективной деятельности правоохранительных органов в сфере дорожного движения и дорожной безопасности.

В связи с этим необходимо дополнить ст. 606 конкретным перечнем административных правонарушений, подпадающих под понятие «создание аварийной обстановки».

Список использованной литературы:

1. Статические данные Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК // <http://pravstat.prokuror.gov.kz/rus>
2. Гражданская защита. Понятийно-терминологический словарь / Под общ. ред. Ю. Л. Воробьева. — 2001.
3. Кодекс Республики Беларусь от 21 апреля 2003 г. № 194 https://kodeksy-by.com/koap_rb/18.14.htm.
4. Закон Республики Казахстан от 17 апреля 2014 года № 194-V ЗРК «О дорожном движении» // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31536713
5. Постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 20 апреля 2018 г. № 5 «О постановлении суда по делу об административном правонарушении» // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31826459
6. Закон Республики Казахстан от 17 апреля 2014 года «О дорожном движении» // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31536713
7. Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 6 октября 2017 года № 7 «О некоторых вопросах применения судами норм Особенной части Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях» // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=36288561
8. Постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 20 апреля 2018 г. № 5 «О постановлении суда по делу об административном правонарушении» // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31826459
9. Гражданская защита. Понятийно-терминологический словарь / Под общ. ред. Ю. Л. Воробьева. — 2001.

Түйін

Мақалада «апаттық жағдай» ұғымын анықтаудың проблемалық мәселесі қарастырылған. Апаттық жағдайдың түсінігі мен негізгі белгілерін анықтау құқықтық реттеудің неғұрлым пәрменді шарасын әзірлеуге, көлік-жол құқық бұзушылықтың алдын алуда және жолын кесуде мемлекеттік органдар мен жұртшылықтың күші мен құралын мақсатты түрде пайдалануға көмектеседі. Жүргізілген талдау нәтижесінде алынған дерек негізінде автор «апаттық жағдай» ұғымының кеңейтілмейтіні туралы тұжырымға келеді және өз тұжырымын

ұсынады. Сонымен қатар автор «апаттық жағдай» ұғымының мәнін және заңнамалық бекітілуін анықтау жол қозғалысы және жол қауіпсіздігі саласындағы мемлекеттік биліктің құқық қорғау органдарының тиімді қызметі үшін қажетті жағдайға кепілдік береді деп санайды.

RESUME

The article deals with the problematic issues of defining the concept of "emergency situation". The definition of the concept and main features of an emergency situation helps to develop the most effective measures of legal regulation, purposefully use the forces and means of state bodies and the public in the prevention and suppression of road traffic offenses. The authors of the article, Based on the data obtained as a result of the analysis, the author of the article concludes that the concept of «emergency situation» needs to be expanded and offers its own wording. Along with this, the author believes that an understanding of the essence and legislative consolidation of the concept of «emergency situation» will guarantee the necessary conditions for the effective work of law enforcement bodies of state power in the field of road safety, human and civil rights and freedoms and the prevention of administrative offenses committed in public places.

ӘОЖ 342.9

Е. Н. Қожабеков, кәсіби-психологиялық даярлық және ІІО басқару кафедрасының доценті, полиция полковнигі;

А. Б. Түсіпбеков, кәсіби-психологиялық даярлық және ІІО басқару кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі, полиция капитаны;

(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)

Ішкі істер органдарының бұқаралық ақпарат құралдарымен өзара іс-қимылы

Аннотация. Ішкі істер органдарын жаңғырту жөніндегі 2019–2021 жылдарға арналған Жол картасы шеңберінде Қазақстан Республикасында жұртшылықпен тиімді өзара іс-қимылды ұйымдастыру, полиция қызметінің ашықтығы мен ашықтығын қамтамасыз ету бойынша шара қабылдануда. Азаматтармен тікелей өзара іс-қимыл жасайтын, оның ішінде дәрежелік пен немқұрайлылық көрінісіне ықпал ететін себеп пен жағдайды жоюды көздейтін ІІО бөлінісінің жұмыс стандарты мен алгоритмін қайта қарау көзделген. Автор халыққа көрсетілетін қызметтің тиімділігі мен сапасын арттыру үшін әртүрлі жағдайда (ІІО қызметкерінің іс-әрекетінің аудио-, фото-, бейнежазбасы кезінде) полиция қызметкері іс-әрекетінің біркелкі алгоритмін ұсынады. Ұсынылған ұсыныс полиция қызметкерлерінің қызметтік іс-әрекетінде құқықтық, моральдық-этикалық және өзге де қатені жіберу мүмкіндігін төмендетуге ықпал етуі мүмкін.

Негізгі сөздер: бұқаралық ақпарат құралы, өзара, іс-қимыл, жұртшылық, байланыс, орнату.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н. Назарбаев Қазақстан халқына өзінің 2018 жылдың 05 қарашасындағы «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Полицияның жұмысын сервистік модельге көшіру қажет. Азаматтар санасында полицейлер жазалаушы емес, керісінше, қиын жағдайда көмек көрсетуші деген түсінік орнығуы керек», — деді [1].

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.-Ж. Тоқаев та Қазақстанның Тұңғыш Президенті бастаған құқық қорғау жүйесін реформалау жалғасатынын атап өтті: «Полицияның мемлекеттік күштік құрылымындағы бейнесі бірте-бірте өзгеріп, қауіпсіздікті

Ішкі істер органдарының бұқаралық ақпарат құралдарымен өзара іс-қимылы

қамтамасыз ету үшін азаматтарға қызмет көрсететін органға айналады. Полицейлер жұмысының тиімділігі полиция қызметінің беделді болуына байланысты» [2].

2018 жылдың 27 желтоқсанындағы № 897 қаулымен 2019–2021 жылдарға арналған Жол картасы (бұдан әрі — Жол картасы) әзірленді. Оның аясында жұртшылықпен тиімді өзара іс-қимыл жасасуды, полиция қызметінің ашықтығы мен айқындығын қамтамасыз етуді ұйымдастыру бойынша іс-шара қабылдануда.

Жол картасы 5-бөлімінің 26-тармағында «ПО-ның азаматтармен тікелей өзара іс-қимыл жасайтын бөлінісі жұмысының, оның ішінде дәрекілік және немқұрайлық көрінісіне ықпал ететін себеп пен жағдайды жоюды болжайтын стандарты мен алгоритмін қайта қарау» көзделген [3].

2011 жылдың 06 қарашасындағы № 380 заңның 8-бабына сәйкес «Құқық қорғау қызметінің учаскелерінде, бағыттарында іс-қимылды ретке келтірудің ұтымды дәрежесіне қол жеткізу мақсатында құқық қорғау органының басшысы айқындайтын тәртіппен жұмыс стандарты (қызметкердің нақты жұмыс учаскесіндегі қызмет нәтижелеріне қойылатын алгоритм, қағида және талаптар) белгіленеді» [4].

Бұдан басқа ПМ-нің 2015 жылдың 26 қарашасындағы № 969 бұйрығымен «Қазақстан Республикасы ПО жұмыс стандарттарын (қызметкердің нақты жұмыс учаскесіндегі қызмет нәтижелеріне қойылатын алгоритм, қағида және талаптар) белгілеу қағидалары» бекітілді [5].

Бұрын ПО бөлінісі әзірлеген жұмыс стандарты жоғарыда аталып өткен қағидаға сәйкес қызметтік жұмысқа бағытталған және қызметкерлер үшін «үстел кітабы» болудан гөрі формалды сипат алып кеткен еді. Онда этикалық дилемма мен қызметкер күтпейтін (мәселен, азаматтың бейнетүсірілімі, озбыр мінез көрсетуі, жүкті әйелдер мен мүгедектер жүгінуі барысындағы іс-әрекеті) төтенше және тәуекелді жағдаят жазылмайды.

Дамыған елдерде стандартты операциялық рәсім адамның тіршілік әрекетінің барлық саласында дерлік қолданылады, әсіресе, әскери және құқық қорғау салаларында.

Бұдан басқа айқын жазылған рәсімдердің болуы құқық қорғау органдарына әртүрлі соттық талап-арыздан қорғануға мүмкіндік береді. Егер ұйымның қызметкері өзінің қызметтік жұмысы аясындағы іс-қимылы үшін сотқа жауапқа тартылса, бірінші кезекте, ол ұстануы тиіс болған саясат пен рәсім қаралады.

Бұл жағдайды жақсарту үшін ПО үшін стандартты операциялық рәсім бойынша нұсқаулық ұсынылады. Стандартты операциялық рәсім — бұл қызметкердің қызметтік міндетін орындауда қолданатын бірізді әрекет жиынтығы. Полиция бөлінісі үшін әзірленген қадамды (қызметкер жасайтын әр қадам жазылған) нұсқаулық. Нұсқаулықты әзірлеу үшін халықаралық құқықтық акті, Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық базасы, халықаралық ұйымдардың (БҰҰ, ЕҚЫҰ) ұсынысы, осыған ұқсас стандартты операциялық рәсім және шетел құқық қорғау органдарының нұсқаулығы, сондай-ақ қызметкерлердің практикалық тәжірибесі дереккөз болып табылады.

Бұл рәсімдер (қадам, әрекет) ішкі істер органдары қызметкерлерінің мінез-құлқы ережесін, ұсынылатын сөйлеу тілі және дене қимылы, азаматтармен өзара іс-қимылы барысындағы стандартты сөз орамы, сондай-ақ азаматтардың қызметкердің іс-әрекетіне аудио жазу, фото және бейнетүсірілімге жауап беру тәсілдері енген. Солардың бірқатарына тоқталсақ:

Азаматтардың аудио жүргізуі, фото және бейнетүсірілімі кезіндегі ПО қызметкерінің іс-әрекеті:

– полиция қызметкерінің міндеті: аудио, фото немесе бейнетүсірілімдік жазба жүргізіліп жатыр ма, жоқ па, оған қатыссыз құқық қорғау органдарының беделіне кір келтіретін іс-әрекет жасауға бармай, заң аясында өз қызметтік жұмысын жүзеге асыра беру (жұмысын жалғастыра беру).

– өзінің қызметтік жұмысының аудиоға, фотоға немесе бейнеге жазылу үдерісін азаматтардың заңды құқығы ретінде қабылдау және оған қалыпты көзқарас таныту.

Оның мінез-құлқы (полиция қызметкерінің), тұтастай алғанда, ішкі істер органдарының бедел-бейнесіне әсер ететінін әрдайым есінен шығармаған жөн.

Қызметкердің заңды мүддесіне зиян келтіретін, арандату кезінде жағдайды біржақты түсінбеуді жоққа шығаратын сұхбаттасушының да іс-әрекетін бейнежазбаға түсіріп отыруды жүзеге асыру үшін бейнетіркеуіштің жарамдылығына үнемі көз жеткізіп отыру, сабырлық және ұстамдылық таныту, өз эмоциясын бақылауда ұстау, нысанды киім-кешек кию ережесін сақтау, әрдайым киімін үтіктеп, күтініп жүру. Жазба ашық дереккөзде жариялансын не жарияланбасын, оған қатыссыз, өзінің қызметтік жұмысының аудиоға, фотоға және бейнеге жазылудың әр фактісі туралы баяндау.

Біздің мақсатымыз — азаматтардың аудиожазба жүргізуі, фото және бейнетүсірілімі кезіндегі ішкі істер органдары қызметкерлерінің кәсіби мінез-құлқының қалыптасуын қамтамасыз ету. Қалыптастыра отырып, оның санадағы жаттандылық деңгейіне көтеру. Санада бұл алгоритмнің жатталуы тосын жағдайда немесе кенет туындаған жағдаятта полицейліктің санадан тыс, еріксіз қимыл көрсетуіне негіз болады. Полиция қызметкері ағзасының мүшелері дербес іс-қимыл көрсете бастағанда санада жатталған алгоритмдік іс-қимыл көрініс беруі қажет. Психологиялық тұрғыда бұл полиция қызметкерінің әдеттегі азамат ретінде адами ден қоя отырып жауап қайтаруына негіз болады. Тосын жағдайда тосылып қалмайтын болады. Ұғыну үшін мысал келтірейік. Тапаншаның оқжатарында оқ болған кезде ғана атады, оқ болмаса, атылмайды. Сол сияқты, полицейді қару десек, оқтары есебінде осы іс-қимыл алгоритмі болмақ. Бұл алгоритмді ұғып, жаттап алмай дағдарыстық және төтенше жағдайда еш жауап қайтара алмай қалады. Тіпті, абдырап, қозғала алмай қалуы мүмкін. Қандай қимыл көрсету қажеттігін білмей, азаматтарға көмек көрсету тұрмақ, не істерін білмей, жұртшылық алдында «мазақ» болып жатқан құқық қорғаушылар қаншама (бұл үрдіс тек ішкі істер органдарына ғана қатысты емес).

Қазақстан Республикасы заңнамалары полиция қызметкерінің оның қызметтік міндеттерін орындау кезінде сол материалды Интернет желісіне немесе әлеуметтік желіге орналастыра отырып, азаматтарға аудиожазба, фото және бейне түсірілім жүргізуге, сондай-ақ оның іс-әрекетін сынға алуға мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасы ҚК 378-бабы бойынша билік өкілінің қызметтік жұмысы туралы сын тұрғысында айтылған жария сөздер қылмыстық жауаптылыққа әкеп соқпайды [6].

Қазақстан Республикасының «Жол жүрісі туралы» заңының 54-бабы бойынша механикалық көлік құралы жүргізушісі құжатын тексеруге құқығы бар лауазымды адамнан көлік құралын тоқтату себебіне түсіндірме алуға, бұл ретте фото және бейнетүсірілім жүргізуге құқығы бар [7].

Полиция қызметкерінің өз қызметтік міндеттерін орындау кезіндегі немесе оларды орындаумен байланысты іс-әрекетін аудио жазу, фото және бейнеге түсіру, бұл ретте оның жеке де, көпшілік алдында жария түрде де, материалды одан әрі БАҚ-та немесе телекоммуникация желісінде орналастырылуды қоса алғандағы, ар-намысы мен қадір-қасиетіне тіл тигізумен ұласатын, қылмыстық жаза қолданылатын әрекет болып табылады.

Қазақстан Республикасы ҚК 378-бабы бойынша «Билік өкілін өз қызметтік міндеттерін атқару кезінде немесе оларды атқаруына байланысты қорлау» жазаланады.

Полиция қызметкері өзінің қызметтік міндеттерін орындау барысында немесе орындаумен байланысты іс-әрекетін, оның қызметіне құқыққа қарсы араласумен ұласатын, аудио, фото және бейне түсірілімі заңдармен белгіленген жауаптылыққа әкеп соғады.

Қазақстан Республикасының «Құқық қорғау қызметі туралы» заңы 14-бабының 2-тармағы бойынша қызметкерлердің талаптарын барлық азамат пен лауазымды адамдар

орындауға міндетті, 3-тармақ бойынша қызметкерлердің заңды талаптарын орындамау, оларды қорлау, қарсылық көрсету, күш қолданамын деп қорқыту немесе олардың өміріне, денсаулығына, ар-намысы мен қадір-қасиетіне, мүлкіне қол сұғушылық, оларға жүктелген міндеттерді орындауға кедергі келтіретін басқа да іс-әрекет, сондай-ақ қызметкерлердің қызметтік міндеттері мен қызметтік борышын орындауына байланысты олардың отбасы мүшелерінің, жақын туыстарының өміріне, денсаулығына, ар-намысына, қадір-қасиетіне және мүлкіне қол сұғушылық заңдарда белгіленген жауаптылыққа әкеп соғады, 5-тармақ бойынша қызметкерлердің қызметіне, бұған заңмен тікелей уәкілеттік берілген адамдарды қоспағанда, ешкімнің араласуына құқығы жоқ. Қызметкерлердің қызметіне құқыққа қарсы араласу заңдарда белгіленген жауаптылыққа әкеп соғады [8].

Өз тарапынан полиция қызметкері мына іс-қимылға тыйым салынатынын санасына «сіңіріп» алған жөн: аудио-, фото-, бейне жазбадан қашуға және жалтаруға, аудиожазба, фото-, бейне түсіру құралдарын қолдан жұлып алуға, аудиожазба, фото-, бейне түсірілімі үшін кедергі келтіруге, құқық бұзушының өтініші бойынша қоңырау шалған абонентпен «сөйлесу» мақсатымен құқық бұзушының қолынан телефонды алуға.

Егер қызметкер заңнаманы бұзса және оның іс-әрекетін адам (-дар) аудиожазба, фото немесе бейне құралдарына түсіріп жатқанын анықтаса: кідіріссіз құқыққа қарсы іс-әрекетін тоқтату; оның заңсыз іс-әрекеті аудиожазу, фото не бейнетіркеуіш құралына түсіп қалғанын және салдарынан бұлтарудың мәні жоғын сезіну; оқиға орнынан қашуға ұмтылмау, бейнетүсірілімнен жалтармау, бетін қолмен жаппау, өзін байсалды ұстау; өз жағдайын күрделендіріп айғайға, есерлікке, озбырлыққа ыза шақырмау; бұзушылыққа жол бергеніне карамастан, қадір-қасиетін және офицер намысын сақтау; ақталуға, басқаларды кінәламауға тырыспау немесе азаматпен қойылған кінәға бой ұсынбау.

Ал тіл тигізген (қорлаған) немесе ар-намысы мен қадір-қасиетін кемсіткен жағдайда ұрысып-керіспей, асықпай тындап алып, баяу екпінмен: — «Сіздің айтқан сыныңыз негізді. Сіз менің іс-әрекетіме сот тәртібімен шағым жасауға, сондай-ақ осы бейнені өзіндік қауіпсіздік қызметіне немесе прокуратураға одан әрі қарау үшін жолдауға құқығыңыз бар», — деп сабырға шақыру.

БАҚ-пен өзара іс-қимыл жасасуға жауапты бөлініс (ПО баспасөз қызметі): БАҚ-та, интернет кеңістікте және әлеуметтік желіде ПО қызметкерлерінің қатысы бар аудио, фото және бейнежазбалардың болуын ұдайы мониторингі жүргізіп отырады. Әлеуметтік желіде жазбалар анықтаған жағдайда басшылықты ақпараттандырады да, мүмкіндігінше жылдамдықпен, қызметкердің іс-әрекетіне қатысты қызметтік тексеру жүргізілуін түсіндіреді. Қызметтік тексеру қорытындысын алғаннан кейін аудио, фото және бейнежазбалар, полиция қызметкері кінәсінің болуы және дәрежесі, оның әрекеттерінің заңдылығы мен құқықтылығы, қызметкердің іс-әрекетінің мән-жайы және заңдылығы, сондай-ақ кінәлі болған жағдайда оған қатысты қолданылған шара, не түсірілімді жүргізген жеке тұлғаның заңсыз іс-әрекетіне қатысты сот қарауына арыз жіберілгені туралы теріске шығаруды немесе растауды жариялайды.

Жеке және заңды тұлғалардан Қазақстан Республикасы заңнамасын сақтауды, құқыққа қайшы әрекетті тоқтатуды талап етуге, сондай-ақ төтенше жағдай жарияланған жерде немесе терроризмге қарсы операция жүргізіліп жатқан аймақта тергеу іс-шарасын жүргізу уақытында ПО қызметкерлерін өз қызметтік міндеттерін атқаруы кезінде жеке тұлғалардың фотосуретке және бейнежазбаға түсіруіне тыйым салуға, бұл талаптарды орындамаған жағдайда тиісті мәжбүрлеу шарасын қолдануға құқығы бар екенін әр полиция қызметкерінің білетін уақыт жетті.

Бұқаралық ақпарат құралдары қызметінің негізгі қағидаты адамның және азаматтың жеке өмірін, ар-намысын, қадір-қасиетін құрметтеу болып табылатындықтан, бұндай жанжалды жағдайды туындатпау үшін журналисттің заңды кәсіби қызметіне кедергі

келтіруге, ақпарат таратудан не ақпарат таратудан бас тартуға мәжбүрлеу жолымен, осыған теңдес журналистің заңды кәсіби қызметін орындауға кедергі келтіретін не оны осы мүмкіндіктен толық айыратын жағдай жасау жолымен журналистің заңды кәсіби қызметіне кедергі келтіруге, өзінің қызметтік жағдайын жоғарыда аталған мақсатқа жету үшін пайдалануға, журналиске немесе оның жақындарына қатысты зорлық-зомбылықты қолдану немесе оны қолдану қатерін төндіруге, журналистің немесе оның жақындарының мүлкін зақымдауға немесе жоюға болмайтынын үзілді-кесілді ұғып алған жөн [9].

Жоғарыда аталып, зерделеніп өткен ереже мен алгоритм Қазақстан полициясы үшін, тұтастай алғанда, БАҚ-пен қазақстандық қоғамның оң серіктестік қарым-қатынас орнатуға, жалпы ахуалды барынша жақсартуға алғышарт болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына 2018 жылдың 15 қарашасындағы «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» атты Жолдауы.

2. Қазақстан Республикасының Президенті Қ. Тоқаевтың Қазақстан халқына 2019 жылдың 02 қыркүйегіндегі «Сындарлы қоғамдық диалог — Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Жолдауы.

3. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылдың 27 желтоқсанындағы «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарын жаңғырту жөніндегі 2019-2021 жылдарға арналған жол картасын бекіту туралы» № 897 қаулысы.

4. Қазақстан Республикасының 2011 жылдың 06 қарашасындағы «Құқық қорғау қызметі туралы» №380 заңы.

5. Қазақстан Республикасы ІІМ-нің 2015 жылдың 26 қарашасындағы «Қазақстан Республикасы ІІО жұмыс стандарттарын (қызметкердің нақты жұмыс учаскесіндегі қызмет нәтижелеріне қойылатын алгоритм, қағидалар және талаптар) белгілеу қағидалары» туралы №969 бұйрығы.

6. Қазақстан Республикасының 03.07.2014 ж. Қылмыстық кодексі № 226-V ҚРЗ.

7. Қазақстан Республикасының 17.04.2014 ж. «Жол жүрісі туралы» № 194-V ҚРЗ заңы.

8. Қазақстан Республикасының 2011 жылдың 06 қарашасындағы «Құқық қорғау қызметі туралы» № 380 заңы.

9. Қазақстан Республикасының 1999 жылдың 23 шілдесіндегі «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» №451 Заңы.

РЕЗЮМЕ

В рамках дорожной карты по модернизации органов внутренних дел на 2019–2021 годы в Республике Казахстан принимаются меры по организации эффективного взаимодействия с общественностью, обеспечения прозрачности и открытости деятельности полиции. Предусмотрен пересмотр стандартов и алгоритмов работы подразделений ОВД, непосредственно взаимодействующих с гражданами, в том числе предполагающих устранение причин и условий, способствующих проявлениям грубости и халатности. Автором предлагаются единообразные алгоритмы действий сотрудника полиции в различных ситуациях (при аудио-, фото-, видеозаписи действий сотрудника ОВД) для повышения эффективности и качества предоставляемых населению услуг. Предложенные рекомендации могут способствовать снижению вероятности допущения правовых, морально-этических и иных ошибок в служебной деятельности сотрудников полиции.

RESUME

Within the framework of the roadmap for the modernization of internal Affairs bodies for 2019–2021, measures are being taken in the Republic of Kazakhstan to organize effective interac-

tion with the public, ensure transparency and openness of police activities. There is a review of standards and algorithms for the work of police departments that interact directly with citizens, including the elimination of the causes and conditions that contribute to the manifestations of rudeness and negligence. The author offers uniform algorithms of actions of a police officer in various situations (when audio, photo, video recording of actions of an internal Affairs officer) to improve the efficiency and quality of services provided to the population. The proposed recommendations can help reduce the likelihood of making legal, moral, ethical and other mistakes in the performance of police officers

ӘОЖ 343.9

А. М. Нұрахметова, қылмыстық құқық және криминология кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі

(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)

Заңсыз көші-қонға байланысты кейбір мәселелер

Аннотация. Мақалада көші-қон қатынасының кейбір мәселесі қарастырылады. Қазіргі әлемдік қоғамдастықтың маңызды мәселесінің бірі — заңсыз көші-қон, өйткені ол жаһандық трансұлттық ұйымдасқан қылмыс сипатына ие болады. Заңсыз көші-қон және мигранттардың заңсыз еңбек қызметі қоғам мен мемлекет өмірінің әртүрлі жағына кері әсерін тигізеді. Олар елдің ұлттық қауіпсіздігіне қатер төндіреді, көлеңкелі экономика мен сыбайлас жемқорлықтың өсуіне, әлеуметтік шиеленістің артуына алып келеді. Заңсыз көші-қон есірткі контрабандасы, қару-жарақ сату, адам саудасының арналарын ұйымдастыруға мамандандырылған этникалық қылмыстық топтың қатарын толықтырудың көзі болып табылады. Мақалада Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексі 394-бабының ерекшелігі көрсетілген. Мақаланы заңсыз көші-қонды ұйымдастырумен күрес саласындағы жетілдіру жолдары ұсынылған.

Негізгі сөздер: заңсыз көші-қон, көші-қон, мемлекеттік шекара, транзиттік жүріп өту, заңсыз кіру, заңсыз болу, заңсыз кетуді ұйымдастыру, қылмыстық жауапкершілік, бас бостандығынан айыру.

Қазіргі уақытта көші-қон үрдісі жаһандық проблемаға айналуға айналуда. Бүгінде көші-қон үдерісін құқықтық реттеу айрықша мәнге ие болып отыр. Әлемде бақыланбайтын ғаламдық көші-қон саны көбеюде.

Қазақстан Республикасы ІІМ мәлімдеуі бойынша, ресми мәлімет негізінде соңғы үш жылдың ішінде Қазақстанға 5,6 млн артық шетел азаматы келген. Оның 90 % астамы – ТМД азаматтары (басым бөлігі Өзбекстан, Қырғызстан, Ресей мен Украина). Сондай-ақ Түркия мен Қытай сияқты мемлекеттен келушілер саны артып келеді, қазір олардың саны 620 мың адамнан асып отыр [1]. Сонымен қатар отандық билік өкілдерін мемлекетіміздің өкілетті органдары бақылауынан тыс қалып жатқан көші-қон үдерісінің етек алуы да алаңдатушылық туғызуда.

Қазақстан Республикасының 2012 жылдың 6 қаңтарындағы «Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі туралы» № 527-IV Заңының 6-бабында бақылаусыз көші-қон үдерісі ұлттық қауіпсіздіктің негізгі қауіп-қатерінің бірі болып табылатыны атап көрсетілген [2].

Заңсыз көші-қон үшін жауапкершілік әкімшілік-құқықтық, сондай-ақ қылмыстық-құқықтық шараны қамтиды.

Қолданыстағы Қылмыстық кодексе бойынша мемлекеттік шекара режиміне қол сұғатын қылмыстық құқық бұзушылықтың бір түрі — Қазақстан Республикасы ҚК 394-бабы («Заңсыз көші-қонды ұйымдастыру») болып табылады [3].

Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитетінен алынған мәліметке сүйенер болсақ, қолданыстағы Қылмыстық кодекстің 394-бабы бойынша 2018 жылы – 154, 2019 жылы – 174 және 2020 жылдың 1-тоқсанында 63 қылмыстық құқық бұзушылық тіркелген [4].

Сондай-ақ Алматы қаласы ПД бастығының мәлімдеуінше, қалада қылмыстың жартысынан көбін заңсыз көшіп-қонушылар жасайтынын, олардың көпшілігі Қазақстанның оңтүстік өңірінен, сондай-ақ жақын шетелден табыс табуға келгенін мәлімдеді [5].

Біздің мақаланы жазудағы мақсатымыз қоғам үшін қоғамдық қауіптілігі жоғары осы қылмыстық құқық бұзушылықтан сақтанудың қылмыстық-құқықтық аспектісіне тоқталу болмақ.

Қылмыстық құқық ғылымында заңсыз көші-қонды ұйымдастыру қылмысы құрамының тікелей нысанына қатысты мәселе даулы. Қарастырылып отырған қылмыстың тікелей объектісі мемлекет қауіпсіздігі деген позицияны ұстанатын да авторлар бар [6], бірақ біз бұл бағыт қол сұғылатын қоғамдық қатынасты шамадан тыс кеңінен қабылдайды деп есептейміз. Ең көп таралған екінші бағыт бұл топтық объектіден шығып, басқару қатынасы арқылы тікелей объектіні анықтайды. Бұл ретте де осы бағыт шеңберіндегі тікелей объектіге қатысты пікір әртүрлі. Мысалы, Е. В. Алехин шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ адамдардың шекарадан кіруін және сол мемлекетте болуын реттейтін қоғамдық қатынас қылмыстың тікелей объектісі деп санайды [7]. Аталған ұстанымды Ресейлік ғалым Н. В. Самойлюк бірнеше кеңейте отырып, қаралып отырған қылмыстың тікелей объектісі Ресей Федерациясына шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ адамдардың келуі, олардың Ресей Федерациясынан кетуі, сондай-ақ шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ адамдардың Ресей Федерациясына келуі (тұруы) ережелері федералдық заңнамамен белгіленген тәртіп болып табылады деп пайымдайды [8]. Бұл ретте соңғы көзқарас бізге дұрыс сияқты болып көрінеді.

Заңсыз көші-қонды ұйымдастыру деп қаралатын норманың диспозициясы көлік құралдарын не қолдан жасалған құжаттар не тұрғын немесе өзге де үй-жай беру, сондай-ақ азаматтарға, шетелдіктерге және азаматтығы жоқ адамдарға Қазақстан Республикасының аумағы бойынша заңсыз келу, кету, орын ауыстыру үшін өзге де қызмет көрсету арқылы заңсыз көші-қонды ұйымдастыруды белгілейді.

Қазақстан Республикасы ҚК 392-бабында көзделген қылмыстың негізгі құрамы басқару тәртібі болатын негізгі тікелей объектіден және мемлекеттік қауіпсіздік немесе мемлекеттік шекараға қол сұғылмаушылық болып табылатын қосымша тікелей объектіден тұрады деген пікірдегі ғалымдар да бар [9]. Біздің ойымызша, осы қылмыстың негізгі құрамындағы қосымша тікелей объектіні бөлу біршама шұбалаңқы көрінеді және қылмыстық қол сұғушылықтың бағытын көрсетпейді.

Біз қарастырып отырған қылмыс құрамының объективтік жағына келер болсақ, онда көлік құралдарын не қолдан жасалған құжаттарды не тұрғын немесе өзге де үй-жайды беру, сондай-ақ азаматтарға, шетелдіктерге және азаматтығы жоқ адамдарға Қазақстан Республикасының аумағы арқылы заңсыз кіру, кету, орын ауыстыру үшін өзге де қызмет көрсету жолымен заңсыз көші-қонды ұйымдастыруды білдіреді.

Заңсыз көші-қонды ұйымдастыру дегеніміз Қазақстан Республикасының 2011 жылдың 22 шілдесіндегі «Халықтың көші-қоны туралы» заңына сәйкес көші-қон саласындағы заңнаманың талаптарын бұза отырып жүзеге асырылатын халықтың кез келген көшіп-қонуы есептеледі.

Қылмыстық құқық бұзушылықтың субъективтік жағы тікелей ниет түрінде көрінеді. Кінәлі адам заңсыз көші-қон ұйымдастыратынын, шетелдіктердің Қазақстан

Республикасында болуының белгіленген ережесін бұзу түріндегі қоғамдық қауіпті зардаптың болу мүмкіндігін немесе болмай қоймайтынын түсінеді және олардың болуын қалайды.

Субъектісі — 16 жасқа толған, заңсыз көші-қон ұйымдастырған, ақыл-есі дұрыс жеке тұлға болып табылады.

Қазақстан Республикасы ҚК 394-бабының 2-бөлігінде осы қылмыстық құқық бұзушылық үшін қылмыстық жауаптылықты ауырлататын мән-жай берілген. Оған заң шығарушы адамның өз қызметтік өкілеттігін пайдалана отырып немесе адамдар тобының алдын ала сөз байласуымен жасаған қылмысы сияқты белгілерді жатқызған.

Арнайы түсіндірулерде адамның өз қызметтік өкілеттіктерін пайдалануы деген ұғымға адамның қылмыс жасауды жеңілдету үшін қандайда бір функцияны жүзеге асыруға байланысты өзіне берілген өкілеттік көлемін қылмыстық мақсатта қолдануы деген анықтама берілген [10].

Сондай-ақ заңсыз көші-қонды ұйымдастыру Қазақстан Республикасы ҚК-нің 31-бабында анықталған белгілері бар әртүрлі қатысу түрін пайдалану арқылы жасалады. Кез келген қатысу сияқты мұнда екі немесе одан да көп адамның заңсыз көші-қонды ұйымдастыруға қасақана қатысуы болжанады.

Бірнеше адам қылмыс жасаған кезде қатысушылардың әрқайсысының қатысу дәрежесін белгілеу, олардың арасында алдын ала сөз байласу болған-болмағанын, рөлдердің бөлінгенін, сондай-ақ олардың негізінде адамдар тобының, алдын ала сөз байласуымен адамдар тобының әрекет жасағаны туралы қорытынды жасауға болатын барлық өзге де мән-жайды анықтау, жауаптылыққа тартылған әрбір адамның қатысу дәрежесін анықтау, олардың әрекетін жеке саралау және әділ жаза тағайындау қажет.

Сондай-ақ біз қарастырып отырған норманың ерекше сараланған бөлігінде қылмыстық топ жасаған іс-әрекет туралы айтылған.

Қазақстан Республикасындағы көші-қон жағдайының нашарлауы және Қазақстандағы көшіп-қонушылардың қызметіне байланысты криминогендік жағдайдың ушығуын, сондай-ақ заңсыз көші-қонды ұйымдастырушы субъектілердің заңсыз келіп жатқан адамды түрлі қылмысқа тарту ниетінің кездесетінін ескере отырып, Қазақстан Республикасы ҚК 394-б. 2-бөлігін төмендегідей 2-тармақпен толықтыруды ұсынады:

2) Қазақстан Республикасы аумағына қылмыс немесе әкімшілік құқық бұзушылық жасау мақсатында жасалған дәл сол іс-әрекет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Горбунова А. Казахстан пытается защититься от нелегальных мигрантов // https://forbes.kz/process/resources/kazakhstan_pyitaetsya_zaschititsya_ot_nelegalnyih_migrantov (кірген уақыты: 26.03.2020 ж.).
2. Қазақстан Республикасының 2012 жылдың 6 қаңтарындағы «Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі туралы» № 527-IV Заңы
3. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. — Алматы, 2020. — 260 бет.
4. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитетінен алынған мәлімет. — Астана, 2020.
5. Тимофеева С. Часто нелегальная и всегда трудовая. Проблема нелегальной миграции в Казахстан. // <https://centrasia.org/newsA.php?st=1226998440>
6. Кахбулаева Э. Х. Уголовно-правовые и криминологические аспекты организации незаконной миграции: Дис. канд. юрид. наук. — Ростов н/Д., 2011. — 191 с.

7. Алехин Е. В. Нормативно-правовая характеристика преступлений, связанных с организацией незаконной миграции (ст. 322.1 УК РФ) // Миграционное право. — 2013. — № 4. С. 44-46.

8. Самойлюк Н. В. Уголовно-правовая характеристика организации незаконной миграции // Миграционное право. 2009. № 4. С. 7–11.

9. Сердюк Л. В. Организация незаконной миграции (ст. 322.1 УК РФ): состав и порядок квалификации (комментарий) // Вестник Уфимского юридического института. — 2006. — № 2–3. — С. 64.

10. Борчашвили И. Ш. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Особенная часть (том 2). — Алматы: Жеті Жарғы, 2015. — 1120 с.

РЕЗЮМЕ

Одной из важнейших проблем современного мирового сообщества является нелегальная миграция, так как она имеет характер глобальной транснациональной организованной преступности. Нелегальная миграция и нелегальная трудовая деятельность мигрантов негативно влияют на различные аспекты жизни общества и государства. Они угрожают национальной безопасности страны, ведут к росту теневой экономики и коррупции и усиливают социальную напряженность. Нелегальная миграция является источником пополнения этнических преступных группировок, специализирующихся на контрабанде наркотиков, продаже оружия и торговле людьми. В статье описаны особенности статьи 394 Уголовного кодекса Республики Казахстан, предлагаются пути совершенствования борьбы с нелегальной миграцией.

RESUME

The article discusses some issues of migration relations. One of the most important problems of the modern world community is illegal migration, since it has the character of a global transnational organized crime. Illegal migration and illegal labor activity of migrants negatively affect various aspects of the life of society and the state. They threaten the national security of the country, lead to an increase in the shadow economy and corruption, and increase social tension. Illegal migration is a source of replenishment of ethnic criminal groups specializing in drug smuggling, arms sales and human trafficking. The article describes the features of Article 394 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. The article suggests ways to improve the fight against illegal migration.

ӘОЖ 343.13

С. С. Рахимов, қылмыстық процесс кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі, полиция подполковнигі;

С. Н. Кадацкий, қылмыстық процесс кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының кандидаты, полиция подполковнигі

(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)

Қазақстан Республикасының қылмыстық сот ісін жүргізуде қылмыстардан зардап шеккендерге құқықтық көмек көрсететін адамдар

Аннотация. Қылмыстық процесстегі заң көмегі алғашқы қауымдық қоғамда болатын ең көне институттың бірі болып табылады. Қоғамдағы құқықтық көмек институтының алғашқы жазбаша дәлелі — Киелі кітап болып табылады, оның тауарының бірінде — жесір, жетімдер және кедей адамдардың құқығын қорғайтын ер адам жайлы баяндалған Қазақстанда сот ісін жүргізу процесіне әдеттегі құқығы үлкен ықпал етті. Қазақ дәстүрлі

құқығы үш дереккөзден тұрады: әдет-ғұрып («адат» немесе «заң»); сот би практикасы (би билігі); билер съезінің ережесі (ереже). Осы аталған үш дерек өзара тығыз байланысты. Билер сотының тәжірибесі немесе аталмыш сот прецеденті, сондай-ақ билер съезінің ережелері бар құқықтық әдет-ғұрыпты уақыт талабына сай үнемі толықтырып, өзгертіп отырды. Бірақ олар құқық нормаларының мәнін бірден иемденген жоқ.

Негізгі сөздер: құқықтық көмек көрсету, заңдылығын және құқығын сақтау, би билігі, сот ісі, сот билігі.

Қазақстанның Ресейге қосылғанға дейінгі функциясын қазақтардың әдеттегі іс жүргізу құқығы негізінде хан, сұлтан, билер ауызша орындады. Хандар мен сұлтандар ықпалды билердің қатысуымен Қазақ жүздерінің немесе рулардың өзара қарым-қатынасына байланысты аса маңызды істі талдады, феодалдық-рулық ақсүйектердің өкілдерін өлтірумен байланысты істерді қарады. Қылмыстық және азаматтық істердің негізгі бөлігін қазақ хандықтарының саяси құрылымының маңызды буыны — билер соты қарады [1, 25]. Сот сияқты функцияны орындау белгілі бір дәрежеде билердің жеке қасиетімен байланысты болды. Билер қазақ құқығының қалыпты нормасын білуі, шешендік өнерге ие болуы тиіс. Барлық бай феодал би бола алмады. Сотта сөз сөйлегеннен кейін ғана, ашық жиналыста жоғарыда көрсетілген қасиетті көрсете отырып, олар билердің — судьялардың мойындауына ие болды. Сотта билер сот ісін жүргізу Қазақстанның саяси құрылысының ерекшеліктерін көрсетті. Сот процесі ауызша жарыс сипатында болды және екі жақтың да таспаны (ала жіп) кескенімен аяқталды. Бұл татуласу рәсімі деп аталды (Даушыға жіп кесер).

Қазақстанның Ресейге қосылуы, 1864 жылғы сот реформасының енгізілуі би сотының институтына үлкен әсер етті [2, 15-16].

Билер сотының қарауына жалпы империялық соттардың соттауына жатқызылған істерді қоспағанда, қазақтардың барлық азаматтық ісі жатады. 1867 және 1868 жылдардағы уақытша ережемен билер сотының үш инстанциясы белгіленеді:

1) 300 рубльден аспайтын сомаға талап-арызбен істі қарайтын жеке-дара би соты.

2) Билердің болыстық соты, талап-арыз сомасына қарамастан істі шешеді, бірақ 500 рубльден артық емес. Сонымен қатар ол жеке бимен шешкен істер бойынша екінші инстанциялы сот ретінде сөз сөйлейді.

Билердің сот шешімі мен үкімдері уездік бастықтың, кейде әскери губернатордың немесе генерал-губернатордың бекітуіне жатады [3, 73].

Қазақтардың ең танымал тарихи құқықтық ескерткішінің бірі «Жеті жарғы» болып табылады. Осы заң жинағына сәйкес Тәуке ханның таптық шешімі би мен ақсақалдарға жүктелді [4, 7].

Айта кету керек, өкілдіктің институты қазақтардың әдеттегі құқығында болған жоқ. Тараптардың сотына жеке келу принципі болды.

1885 жылдың мамырында Шар төтенше съезінде жасалған Ережеге сәйкес жауапкердің дәлелсіз себеппен келмеуі сырттай шешім шығаруға әкеп соқтырды. Егер жауапкердің келмей қалуы дәлелді болса, онда шешім кейінге қалдырылуы тиіс. Егер талапкер белгіленген уақытта болмаған жағдайда оның талап-арызы бойынша қылмыстық істі жүргізетін адам істі тоқтатады, бірақ талапкер сол іс бойынша қайтадан талап-арыз бере алады.

Болашақта азаматтық процесте өкілдік институтын құру үшін қажетті алғышарт жасаған өкілдердің қатысу мүмкіндігін қарастыратын нормалар болды. Алайда Қазақстанның Ресейге қосылуы жалпы Қазақстан заңнамасының дамуына және азаматтық сот ісін жүргізуге өте қатты әсер етті, өйткені қазақстандық заңнамада қолданылатын көптеген құқықтық және процессуалдық норма Ресей заңнамасынан ауыстырылды. 1923 жылы БОАК қаулысымен бекітілген РКФСР Азаматтық іс жүргізу кодексі өкілдік институтын бекіткен Қазақстан

тарихындағы бірінші заң болды [5]. Осы Заңда сотта өкілдік етуді реттейтін жеке тарауы болады, онда кейіннен Қазақстан Республикасының қолданыстағы азаматтық іс жүргізу кодексінің нормалары үшін негіз болған көптеген ереже көрсетілген.

Жалпы азаматтық сот ісін жүргізуді және сотта өкілдік етуді реттейтін келесі Заң Қазақ КСР-нің 1963 жылдың 28 желтоқсанындағы Азаматтық іс жүргізу кодексі болды [6]. Бұл заң 4-тараудың «сотта өкілдік ету» деп аталатын өкілдікті реттейді. Бұл тараудың 33-38-баптары өкілдік институтын тікелей бекітіп, сотта өкіл бола алатын адамдар тобын, олардың іс жүргізу өкілеттігін, өкілдің өкілеттігін ресімдеу шарттарын, өкіл бола алмайтын адамдар санатын және т. б. бейнелеп берді. Сотта болатын өкілдер: адвокаттар; мемлекеттік кәсіпорын, мекеме, ұйым, колхоздардың, өзге де кооперативтік ұйымның, олардың бірлестігінің, басқа да қоғамдық ұйымның қызметкерлері — осы кәсіпорынның, мекеме мен ұйымның істері бойынша; кәсіптік одақтардың уәкілдік берілген қызметкерлері — жұмысшы, қызметші, колхоз мүшелерінің, сондай-ақ құқықтары мен мүдделерін қорғауды кәсіптік одақ жүзеге асыратын басқа да адамның істері бойынша; заңмен, Жарғымен немесе Ережемен осы ұйым мүшелерінің құқықтары мен мүдделерін қорғау құқығы берілген; заң, Жарғы немесе Ережемен басқа адамдардың құқықтары мен мүдделерін қорғау құқығы берілген ұйымдардың уәкілдері; басқа қатысушылардың тапсырмасы бойынша тең қатысушылардың бірі; істі қарайтын сот осы іс бойынша өкілдікке жіберген адамдар (Қазақ КСР). Аталған заңдарды қабылдауымен қатар өкілдік туралы норма РКФСР Қылмыстық іс жүргізу кодексіне және Қазақ КСР Қылмыстық іс жүргізу кодексіне ауыстырылды [7].

Тарихтағы жаңа кезең тек сот жүйесін ғана емес, тұтастай алғанда, бүкіл заңнаманы реформалауға және қайта құруға түрткі болған Қазақстанның тәуелсіздігі болды. Тәуелсіз Қазақстанның жаңа Конституциясы, конституциялық заңдар, халықаралық нормативтік-құқықтық актілер, азаматтық және азаматтық іс жүргізу заңнамасы, сондай-ақ Жоғарғы Сот пен Конституциялық Кеңестің нормативтік қаулысы және басқа да заңдар тұтасымен бүкіл процеске және, атап айтқанда, өкілдік институтына әсер етті.

Қылмыстық процесс институты Қазақстан Республикасы ҚПК-де көрініс тапты. Сонымен қатар қолданыстағы қылмыстық процесс заңымен «өкіл» ұғымы анықталмаған. Қазақстан Республикасы ҚПК 9-тарауына сәйкес өкілдер жәбірленушімен, азаматтық талапкермен, азаматтық жауапкермен, сондай-ақ айыпталушы, күдікті және қорғаушымен қатар, «процеске қатысушыларға» жатқызылған, олар мүдделерін білдіретін тұлғалардың іс жүргізу құқықтарын пайдаланады. Адвокаттар, жақын туыстары, заңды өкілдері, сондай-ақ анықтауды жүзеге асыратын адамның, тергеушінің, судьяның қаулысы шығарылған кезде басқа да адам зардап шегушінің, азаматтық талапкердің және азаматтық жауапкердің өкілдері бола алады. Азаматтық талапкер немесе азаматтық жауапкер кәсіпорын, мекеме немесе ұйым болып табылса, онда олардың мүддесінің өкілдері оларға арнайы уәкілеттік берілген адамдар бола алады [8].

Осылайша Қазақстанның қылмыстық процесіндегі құқықтық көмек институтының тарихи дамуын қарастыра отырып, қылмыстық процеске құқықтық көмек көрсету құқығы қылмыстан зардап шеккен адамға да, оны жасаған адамға да кепілдік бергенін атап өткен жөн. Қылмыстық іс жүргізу қызметінде көпшілік принциптің пайда болуы және дамуымен байданысты қылмыстық әрекеттен зардап шеккендерге құқықтық көмек көрсету екінші жоспарға жылжыды және қылмыстық іс жүргізу құқығын дамытудың негізгі бағыты айыпталушыны қорғаумен қамтамасыз ету болды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Омельченко Т. В. Конституционное право лица на правовую помощь и его реализация на досудебных стадиях уголовного процесса: Дис. ... канд.юрид.наук. — Харьков, 2004.

2. Төле би — Великий Би. — Алматы, 1993.
3. Культелеева Т. М. Уголовное обычное право казахов. — Алматы, 2004.
4. Жеті жарғы. — Алматы, 1993.
5. РКФСР Азаматтық процесс кодексі 1923 ж. — Алма-Аты, 1954.
6. Қазақстан КСР Азаматтық процесстік кодексі 1963 жылғы 28 желтоқсан. — А., 1965.
7. История законодательства СССР и РСФСР по уголовному процессу и организации суда и прокуратуры: Сб. док-тов. — М., 1955.
8. Қазақстан Республикасы қылмыстық-процестік кодексі. — Аматы, 2019.

РЕЗЮМЕ

Юридическая помощь в уголовном процессе является одним из старейших институтов, так как берет начало еще в первобытном обществе. Первым письменным свидетельством института юридической помощи в обществе является Библия, в одной из ее статей описывается человек, защищающий права вдов, сирот и бедных. В Казахстане значительное влияние на судебный процесс оказало обычное право. Казахское обычное право состоит из трех источников: обычай («адат»); судебная практика («авторитет биев»); положения съезда судей («ереже»). Практика суда биев и положения съезда биев постоянно пополнялись в связи с требованиями времени, но не сразу получили значения норм права.

RESUME

Legal assistance in the criminal process is one of the oldest institutions of primitive society. The first written evidence of the institution of legal aid in society is the Bible, one of its articles describes a person who protects the rights of widows, orphans and the poor. In Kazakhstan, customary law had a significant impact on litigation. Kazakh customary law consists of three sources: custom («adat»); judicial practice («authority of biys»); provisions of the congress of judges («heresy»). The practice of the court of biys and the provisions of the congress of biys were constantly replenished in connection with the requirements of the time, but they did not immediately receive the meaning of the rule of law.

УДК 343.7

Саткунова А. Э., магистрант факультета послевузовского образования, старший лейтенант полиции

Коцегулов Б. Б., доцент кафедры уголовного права и криминологии, кандидат юридических наук, подполковник полиции

(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан)

Объект уголовного правонарушения, предусмотренного ст. 190 УК РК «Мошенничество»

Аннотация. Значение состава уголовного правонарушения заключается в том, что он является юридическим основанием уголовной ответственности, условием правильной квалификации, основанием для определения судом вида и размера наказания или другой меры уголовно-правового характера, гарантией прав и свобод человека и гражданина, а также способствует соблюдению и укреплению законности и правопорядка. Исследуя юридические признаки мошенничества, авторы определяют те общественные отношения, которые законодатель стремится защитить, устанавливая ст. 190 Уголовного кодекса Республики Казахстан. Предметом посягательства при мошенничестве, по мнению авторов, являются

любые предметы материального мира, по поводу которых возможны отношения собственности и право на владение, пользование и распоряжение имуществом.

Ключевые слова: уголовное правонарушение, объект, преступление, уголовная ответственность, мошенничество, уголовное право, гражданское право, суд, собственность, право владения, право распоряжения, право пользования.

Как известно, значение состава уголовного правонарушения заключается в том, что он является: а) юридическим основанием уголовной ответственности; б) условием правильной квалификации; в) основанием для определения судом вида и размера наказания или другой меры уголовно-правового характера; г) гарантией прав и свобод человека и гражданина, а также способствует соблюдению и укреплению законности и правопорядка.

При квалификации мошенничества лицо, непосредственно дающее уголовно-правовую оценку содеянному, должно правильно понимать и учитывать особую роль объекта уголовного правонарушения для процесса квалификации совершенных общественно опасных деяний.

Исследуя юридические признаки мошенничества, необходимо определить те общественные отношения, которые законодатель стремится защитить в ст. 190 УК РК, т. е. правильно установить объект данного уголовного правонарушения.

Объект уголовного правонарушения — это то, на что направлено посягательство, чему причиняется или может быть причинен вред в результате совершения уголовного правонарушения.

По мнению Т. Б. Сеитова, объектом всякого преступления всегда выступают люди. Совершая преступление, человек своими действиями (равно как и бездействием) способен уничтожить, повредить, видоизменить какую-либо вещь, однако вред при этом всегда наносится или может наноситься не тому, что изменяется (имущество, отношения и т. п.), а тому, чьи интересы эти изменения затрагивают [1, 25-26].

С точки зрения Б. У. Сейтхожина, теоретическое и практическое значение сущности объекта состоит в законодательной и судебной юридической оценке преступления, исходя из социальной ценности объекта, то есть тех общественных отношений, на которые оно посягает [2, 29].

В статье 2 УК РК «Задачи Уголовного кодекса» дается перечень объектов уголовно-правовой охраны. К ним отнесены: права, свободы и законные интересы человека и гражданина, собственность, права и законные интересы организаций, общественный порядок и безопасность, окружающая среда, конституционный строй и территориальная целостность Республики Казахстан, интересы общества и государства, охрана мира и безопасность человечества [3].

В уголовно-правовой науке Республики Казахстан принята трехчленная классификация объектов преступления «по вертикали» и по «горизонтали». По «вертикали» объекты принято делить на общий, родовый и непосредственный. Классификация по «горизонтали» проводится на уровне непосредственного объекта. Здесь обычно выделяют три его вида: основной, дополнительный и факультативный.

Эта классификация была предложена в 1939 г. В. Д. Меньшагиным [4, 27] и на протяжении многих лет единодушно поддерживалась в работах советских криминалистов:

1. Общий объект — вся совокупность общественных отношений, которые находятся под охраной уголовного закона.

2. Родовой объект — это объект, общий только для отдельных групп преступлений. Он служит основанием для построения системы Особенной части УК РК, разделяя все преступления на главы.

3. Непосредственный объект — это объект, на который прямо направлено отдельное общественно опасное посягательство.

По мнению многих ученых, общественная опасность мошенничества состоит в том, что оно нарушает общественные отношения собственности независимо от ее форм, связанные с порядком распределения материальных благ, установленным в государстве, по поводу не только имущества, но и права на него. Вследствие совершения мошенничества, с одной стороны, собственник или иной владелец имущества или права на него утрачивает это имущество, что влечет причинение им имущественного ущерба и, с другой — лицо, овладевая этим имуществом или правом на имущество способом обмана или злоупотребления доверием, незаконно, т. е. помимо и вопреки установленному в государстве порядку распределения материальных благ, обогащается на сумму, равную стоимости имущества, либо получает возможность обогащения за счет права на него на соответствующую сумму [5, 307; 6, 195].

Объектом анализируемого деяния, как полагает И. Ш. Борчашвили, являются право (отношение) собственности [7, 308]. В соответствии со словарем С. И. Ожегова под собственностью понимаются «материальные ценности, имущество, принадлежащие кому-нибудь или находящиеся в полном распоряжении кого-либо» [8, 315].

Согласно п. 1 ст. 188 ГК РК право собственности есть признаваемое и охраняемое законодательными актами право субъекта по своему усмотрению владеть, пользоваться и распоряжаться принадлежащим ему имуществом [9].

Общественные отношения, будучи урегулированными нормами права, перерастают в правоотношения, и у субъекта права появляются определенные права и обязанности, которые он может осуществлять в отношении своего имущества (объекта права), а у других лиц по отношению к этому объекту и к собственнику появляются определенные обязанности или мера дозволенного поведения [10, 301].

В соответствии с этими правами собственнику принадлежат права владения, пользования и распоряжения своим имуществом, не запрещенные законом.

Право владения представляет собой юридически обеспеченную возможность осуществлять фактическое обладание имуществом; право пользования — юридически обеспеченную возможность извлекать из имущества его полезные естественные свойства, а также получать от него выгоду в виде дохода приращения, плодов, приплода и в иных формах; право распоряжения — юридически обеспеченную возможность определять юридическую судьбу имущества.

Право собственности является основополагающим в гражданском праве, но не единственным, регулирующим имущественные отношения. В соответствии со ст. 195 ГК РК выделяются вещные права лиц, не являющихся собственниками.

Согласно п. 1 ст. 195 ГК РК к вещным правам наряду с правом собственности относятся: 1) право землепользования; 2) право хозяйственного ведения; 3) право оперативного управления; 3-1) право ограниченного целевого пользования чужой недвижимостью (сервитут); 4) другие вещные права, предусмотренные настоящим Кодексом или иными законодательными актами [11].

Право собственности, как и иные вещные права, является разновидностью абсолютного права, т. е. субъекту этого права противостоит неограниченный круг лиц, обязанных не нарушать его право на имущество.

Рассмотрение собственности в качестве общественных отношений дает ответ на вопрос, почему мошенничество и иные имущественные преступления являются общественно опасными. Характер и степень общественной опасности заключается не только в размере ущерба, причиненного собственнику или иному владельцу вещных прав, но и в нарушении установленного порядка приобретения юридических прав на вещи, а также в нанесении ущерба собственнику.

Ряд ученых в качестве непосредственного объекта выделяет конкретную форму собственности, определяемую принадлежностью имущества: государственная, собственность физических и юридических лиц [12, 29; 13, 284].

Под непосредственным объектом мошенничества А. Г. Безверхов понимает конкретное имущественное отношение с присущими ему определенными участниками, экономико-правовым содержанием и предметом [14]. Поддерживая эту точку зрения, Н. А. Лопашенко считает, что на абстрактном уровне — это собственность конкретного гражданина или определенного юридического лиц, общественной организации [15, 24].

По мнению З. А. Незнамова это непосредственный объект с юридическим содержанием собственности, т. е. с теми субъективными правами, которыми может обладать собственник (право владения, пользования и распоряжения) по отношению к своему имуществу.

Отношения собственности позволяют ответить на вопросы: кому принадлежит какое-либо право на присвоение результатов организации труда; кто обладает правами в отношении материалов и средств производства; какая система отношений складывается между участниками в отношении объектов собственности. Отношения собственности определяют систему организации государственного строя [16, 65].

Таким образом, непосредственным объектом мошенничества выступает совокупность общественных отношений в сфере собственности, и оно связано с субъективными правами собственника, а именно право владения, пользования и распоряжения. Статья 190 УК РК является достаточно распространенным.

Мы согласны с мнением И. Ш. Борчашвили и А. К. Мукашева о том, что предметом уголовного правонарушения, предусмотренного ст. 190 УК РК, является чужое имущество, имеющее признаки, описанные выше. Предметом мошенничества может быть не только имущество, но и право на него. Документы, дающие право на получение имущества, в том числе и денег, могут быть предметом мошенничества в случаях, когда они являются эквивалентом имущества, носителями определенной стоимости. К ним относятся предъявительские ценные бумаги, в том числе денежные и платежные документы, т. е. документы, в которых содержатся определенные имущественные права, причем реализовать это право можно только при условии предъявления такой бумаги. К ним также относятся, например, облигации государственного займа, сертификаты, денежные и вещевые лотереи и т. д. Завладение такими бумагами равнозначно завладению самими материальными ценностями. Они выступают знаменателями материальных ценностей, их утрата означает прямой ущерб потерпевшему, уменьшение его материальных благ, потому что вместе с документами в таких случаях утрачиваются и воплощенные в нем имущественные блага. Что же касается правовой природы имущества, то предметом мошенничества может быть имущество либо право на имущество, не принадлежащее виновному на праве собственности. Причем последний не имеет ни действительного, ни предполагаемого права на распоряжение этим имуществом как своим собственным, так как оно принадлежит на праве собственности другому лицу, т. е. должно быть чужим для виновного [17, 195; 18, 307].

Не признаются предметом мошенничества в связи с отсутствием данного признака предмета хищения электрическая, газовая, тепловая и др. энергия [19, 65], а также объект интеллектуальной собственности: информация, идея, коммерческая тайна, товарный знак или знак обслуживания и т. п. Однако если информация, идеи и т. д. зафиксированы на каком-либо материальном носителе, то он является предметом хищения, стоимость которого стоит определять не по цене материального носителя, а учитывать ценность запечатленной на нем информации [20, 4].

Таким образом, предметом посягательства при мошенничестве являются любые предметы материального мира, по поводу которых возможны отношения собственности и право на владение, пользование и распоряжение имуществом.

Список использованной литературы:

1. Сеитов Т. Б. Правовые аспекты компьютерной преступности в зарубежных странах и в Казахстане: Учеб. пос. — Алматы, 2000.
2. Сейтхожин Б. У. Ответственность за незаконную порубку деревьев и кустарников по законодательству Республики Казахстан: Учеб. пос. — Караганда, 2000.
3. Уголовный кодекс Республики Казахстан: Практ. пос. — Алматы, 2019.
4. Советское уголовное право: Учеб. пос. для правовых школ. — М., 1938. Вып. 1.
5. Борчашвили И. Ш. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Особенная часть (Том 2). — Алматы, 2015.
6. Борчашвили И. Ш., Мукашев А. К. Преступление против собственности: Монография. — Астана, 2009.
7. Борчашвили И. Ш. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Особенная часть (Том 2). — Алматы, 2015.
8. Ожегов С. И. Словарь русского языка / Под ред. Н. Ю. Шведовой. 16-е изд., испр. — М., 1984.
9. Гражданский кодекс Республики Казахстан от 27 декабря 1994 г. № 268-ХІІІ // <http://adilet.zan.kz>
10. Алексеев С. С. Проблемы теории права. — Свердловск, 1972. Т. 1.
11. Гражданский кодекс Республики Казахстан от 27 декабря 1994 г. № 268-ХІІІ // <http://adilet.zan.kz>
12. Коржанский Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. — М., 1980.
13. Капустина Е. А. Уголовно-правовая характеристика преступлений против собственности, совершаемых путем обмана и (или) злоупотребления доверием // Вестн. Томск. гос. ун-та. — 2010 Вып. 11 (91).
14. Безверхов А. Г. Имущественные преступления: Монография. — Самара, 2002.
15. Лопашенко Н. А. Посягательства на собственность: Монография. — М., 2012.
16. Южин А. А. Мошенничество и его виды в российском уголовном праве: Дис. ... канд.юрид.наук. — М., 2016.
17. Борчашвили И. Ш. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Особенная часть (Том 2). — Алматы, 2015.
18. Борчашвили И. Ш., Мукашев А. К. Преступление против собственности: Монография. — Астана, 2009.
19. Шульга А. Информация имущественного характера как предмет преступлений против собственности // Уголовное право. — 2010. — № 1.
20. Спиридонова О. Е. Символ как предмет преступления: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Ярославль, 2002.

Түйін

Қылмыстық құқық бұзушылық құрамының маңыздылығы оның қылмыстық жауаптылықтың заңды негізі, дұрыс саралаудың шарты, соттың жазаның түрі мен мөлшерін немесе қылмыстық-құқықтық сипаттағы басқа шараны анықтауының негізі адам мен азаматтың құқығы мен бостандығының кепілі болып табылатындығында, сондай-ақ заңдылық пен тәртіпті сақтау мен нығайтуға ықпал ететіндігінде. Алаяқтықтың заңды белгілерін зерттей отырып, авторлар Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 190-бабын белгілей отырып, заң шығарушы қорғауға тырысатын әлеуметтік қатынасты анықтайды. Авторлардың пікірінше, алаяқтық кезінде қол сұғушылықтың мәні материалдық әлемнің кез келген нысаны болып табылады, оларға қатысты меншік қатынасы және мүлікті иелену, пайдалану және билік ету құқығы болуы мүмкін.

RESUME

The significance of the composition of a criminal offense is that it is a legal basis for criminal liability, a condition for correct qualification, a basis for determining the type and amount of punishment or other measure of a criminal nature, a guarantee of human and civil rights and freedoms, and contributes to the observance and strengthening of law and order. By examining the legal signs of fraud, the authors determine the social relations that the legislator seeks to protect by establishing article 190 of the Criminal code of the Republic of Kazakhstan. According to the authors, any objects of the material world with respect to which ownership relations and the right to own, use and dispose of property are possible are the subject of encroachment in fraud.

УДК 343.7

Саткунова А. Э., магистрант факультета послевузовского образования, старший лейтенант полиции

Майлыбаева Н. М., старший преподаватель кафедры уголовного процесса, подполковник полиции

(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан)

Квалифицированный состав мошенничества, предусмотренного п. 2 ст. 190 УК Республики Казахстан

Аннотация. В статье раскрываются квалифицирующие признаки, предусмотренные ч. 2 ст. 190 УК РК «Мошенничество». Первым квалифицирующим признаком является совершение мошенничества «группой лиц по предварительному сговору», п. 3 ч. 2 ст. 190 УК предусматривает ответственность, наступающую только при наличии специального субъекта преступления, если речь идет о квалифицирующем признаке «лицом с использованием своего служебного положения». Квалифицирующим признаком, предусмотренным п. 4 ч. 2 ст. 190 УК, признается совершение мошенничества «путем обмана или злоупотребления доверием пользователя информационной системы». Еще один квалифицирующий признак устанавливает ответственность за мошенничество в сфере государственных закупок (п. 5 ч. 2 ст. 190 УК) и повышает степень общественной опасности как лица, его совершившего, так и совершенного преступления.

Ключевые слова: мошенничество, группа лиц по предварительному сговору, квалифицирующие признаки, субъект преступления, злоупотребление доверием, ответственность, государственные закупки.

Рассмотрим квалифицирующие признаки, предусмотренные ч. 2 ст. 190 УК РК «Мошенничество». Первым квалифицирующим признаком ч. 2 ст. 190 УК является совершение мошенничества «группой лиц по предварительному сговору». Такое хищение, при всех прочих равных условиях, всегда является более опасным, чем совершенное одним лицом, поскольку при этом происходит объединение не только физических сил, но и интеллектуальное, качественное объединение соучастников, совместно направляющих усилия на достижение единого результата, что позволяет избежать целого ряда препятствий, возникающих на пути к достижению преступной цели, либо совместными усилиями нейтрализовать их действие [1, 113].

Общее понятие признака «группа лиц по предварительному сговору» содержится в ч. 2 ст. 31 УК, в соответствии с которой уголовное правонарушение считается совершенным такой группой лиц, если в нем участвовали лица, заранее договорившиеся о совместном совершении уголовного правонарушения.

При этом рядом ученых было высказано мнение, что группу лиц по предварительному сговору могут образовывать только лица, подлежащие уголовной ответственности. Невменяемые и лица, не достигшие возраста, с которого наступает уголовная ответственность, в состав группы юридически, т. е. с точки зрения требований уголовного закона, входить не могут, даже если они непосредственно участвовали в совершении хищения [2, 163].

В пункте 8 Нормативного постановления Верховного Суда РК «О судебной практике по делам о хищениях» от 11 июля 2003 г. разъясняется, что при квалификации действий виновных по признаку совершения хищения чужого имущества «группой лиц по предварительному сговору» необходимо выяснить, имелась ли выраженная в любой форме договоренность двух или более лиц на хищение, состоялся ли их сговор до начала совершения действий, непосредственно направленных на завладение чужим имуществом, т. е. до выполнения объективной стороны состава преступления хотя бы одним исполнителем [3].

Совершенно справедливо Н. С. Гагарин отмечает, что, выступая совместно, соучастники оказывают друг другу поддержку в подготовке и совершении преступлений, взаимно помогают маскировать свою преступную деятельность и скрывать следы [4, 87].

Сговор следует признавать предварительным во всех случаях, когда он достигнут до начала преступления, во время приготовления к нему или непосредственно перед покушением. Промежуток во времени между сговором и началом хищения решающего значения не имеет. По форме сговор может быть устным, письменным, выраженным с помощью жестов и т. д.

Общественно опасное поведение каждого из соучастников должно рассматриваться в связи с общественно опасным поведением других как органическая составная часть общего деяния, содержащего объективные признаки одного и того же состава преступления [5, 12].

По мнению А. А. Пинаева, соисполнительство и соучастие в узком смысле слова при прочих равных условиях могут быть в одинаковой степени общественно опасными, что предполагает установление за них одинаковых санкций. В этой связи мошенничество, совершенное по предварительному сговору, может иметь место как при соисполнительстве, так и при соучастии в узком смысле слова, причем в любом случае образуется квалифицированный состав [6, 167].

Ответственность организатора, подстрекателя или пособника наступает по соответствующей статье УК, предусматривающей ответственность за конкретное преступление, со ссылкой на ст. 28 УК, за исключением случаев, когда они одновременно являлись соисполнителями преступления. Лица, непосредственно не совершавшие хищение, а лишь оказывавшие помощь в подготовке или сокрытии его следов, привлекаются к ответственности как соучастники преступления по ч. 5 ст. 29 и ст. 190 УК.

Второй квалифицирующий признак, указанный в ч. 2 ст. 190 УК, исключен Законом от 21 января 2019 г. РК № 217-IV [7].

Третий квалифицирующий признак, предусматривающий ответственность по п. 3 ч. 2 ст. 190 УК, наступает только при наличии специального субъекта преступления, если речь идет о квалифицирующем признаке «лицом с использованием своего служебного положения».

К рассматриваемой разновидности субъектов мошенничества могут относиться как должностные лица государственных органов, органов местного самоуправления, государственных учреждений, так и государственные служащие, служащие местного самоуправления, а также руководители и служащие коммерческих и некоммерческих организаций.

В соответствии с п. 26 ст. 3 УК к должностным лицам относятся лица, постоянно, временно или по специальному полномочию осуществляющие функции представителя власти либо выполняющие организационно-распорядительные или административно-хозяйственные

функции в государственных органах, органах местного самоуправления, а также в Вооруженных Силах, других войсках и воинских формированиях Республики Казахстан [8].

Лицами, выполняющими управленческие функции в коммерческой или иной организации, в соответствии с п. 19 ст. 3 УК, являются лица, постоянно, временно либо по специальному полномочию выполняющие организационно-распорядительные или административно-хозяйственные обязанности в организации, не являющейся государственным органом, органом местного самоуправления либо организацией, доля государства в которой составляет более пятидесяти процентов.

Случаи использования своего служебного положения могут быть самыми разнообразными и проявляться в:

- совершении действий, выходящих за пределы полномочий виновного;
- злоупотреблении виновным своим служебным положением;
- совершении законных действий, которые, однако, были направлены на хищение имущества путем обмана или злоупотребления доверием.

Использование своего служебного положения, применительно к рассматриваемому квалифицирующему признаку, предполагает лишь «... злоупотребление для хищения чужого имущества или приобретения права на чужое имущество полномочиями, предоставленными лицу любой из перечисленных категорий для исполнения возложенных на него служебных обязанностей» [9, 119].

Для привлечения к ответственности по п. 3 ч. 2 ст. 190 УК неважно, каким именно образом было совершено преступление, главное, «...необходимо установить, что, обманывая собственника или владельца имущества, виновный использовал при этом свое служебное положение, как работник того или иного предприятия, организации или учреждения» [10, 131].

В п. 19 Нормативного постановления Верховного Суда РК «О судебной практике по делам о мошенничестве» от 29 июня 2017 г. № 6 в «под лицами, использующими свое служебное положение при совершении мошенничества, предусмотренного в п. 3 ч. 2 ст. 190 УК, следует понимать служащих или должностных лиц, на которых не распространяются нормы Закона Республики Казахстан «О государственной службе» от 23 ноября 2015 г. № 416-V [11].

Относительно признака «с использованием лицом своего служебного положения» Верховный Суд РК в п. 20 Нормативного постановления «О судебной практике по делам о хищениях» от 11 июля 2003 г. разъясняет, что получение должностным лицом либо лицом, выполняющим управленческие функции в коммерческой или иной организации денег, ценных бумаг и других материальных ценностей за совершение действия (бездействия), которое он фактически не может осуществить из-за отсутствия служебных полномочий или невозможности использовать свое служебное положение, следует квалифицировать при наличии умысла на завладение указанными ценностями как мошенничество [12].

Если лицо получает деньги или иные ценности для передачи должностному лицу или лицу, выполняющему управленческие функции, в качестве взятки либо предмета коммерческого подкупа и, не намереваясь этого сделать, присваивает их, содеянное следует квалифицировать как мошенничество. При этом если действия виновного формируют у другого лица возникновение умысла на дачу взятки, то его деяние необходимо дополнительно квалифицировать как подстрекательство к даче взятки.

Четвертым квалифицирующим признаком, предусмотренным п. 4 ч. 2 ст. 190 УК, признается совершение мошенничества «путем обмана или злоупотребления доверием пользователя информационной системы».

Совершение мошенничества в отношении пользователя информационной системы предполагает ряд действий, к которым можно отнести использование Интернет-ресурсов:

– вовлечение в интернет-магазин путем предложений приобретения различных товаров и передачи денежного эквивалента мошеннику, в результате чего пользователь не получает ни товар, ни возврат затраченной суммы;

– создание «индивидуального кошелька» и накопление электронных денег, в результате чего пользователь отправляет наличные деньги на указанный мошенником расчетный счет в банке, а впоследствии этот счет оказывается липовым;

– размещение заманивающих объявлений о скидке на оплату различных квитанций жилищно-коммунального хозяйства (свет, вода, тепло, электроэнергия и т. д.), в результате чего пользователя вводят в заблуждение, он переводит деньги на указанный мошенником расчетный счет, который оказывается впоследствии не действительным и т. д.

При этом могут использоваться чужое имя, изменение физических адресов технических устройств, остаточная информация, модификация информации и программного обеспечения, подключение записывающих устройств к каналам связи (информационно-коммуникационной сети), маскировка под законного пользователя путем раскрытия его пароля (если нет средств аутентификации).

Следует заметить, что законодатель в данном случае совершил стилистическую ошибку, указав в п. 4 ч. 2 ст. 190 УК признак «путем обмана или злоупотребления доверием». Мошенничество само по себе совершается путем обмана или злоупотребления доверием, а при квалификации действий виновного по п. 4 ч. 2 ст. 190 УК вновь упоминается признак «путем обмана или злоупотребления доверием», т. е. ничего не уточняющее повторение. В связи с изложенным считаем целесообразным в п. 4 ч. 2 ст. 190 УК вместо слов «путем обмана или злоупотребления доверием» включить слова «мошенничество, совершенное «в отношении пользователя информационной системы».

Пятым квалифицирующим признаком, устанавливающим ответственность за мошенничество «в сфере государственных закупок» (п. 5 ч. 2 ст. 190 УК), повышается степень общественной опасности как лица, его совершившего, так и совершенного преступления.

В соответствии с п. 1 ст. 24, п. 1 ст. 32, п. 3 ст. 38 Закона РК «О государственных закупках» от 4 декабря 2015 г. № 434-V представление заявки на участие в государственных закупках (ценового предложения) является формой выражения согласия на осуществление поставки товаров, выполнение работ, оказание услуг в соответствии с требованиями и условиями, установленными государственными закупками.

Потенциальный поставщик, предусматривающий привлечь субподрядчиков (соисполнителей) работ либо услуг, должен представить организатору государственных закупок документы, подтверждающие соответствие привлекаемых субподрядчиков (соисполнителей) квалификационным требованиям. Потенциальный поставщик, привлекающий для участия в государственных закупках субподрядчиков (соисполнителей), при подаче конкурсных заявок несет полную ответственность за достоверность предоставляемых сведений, в том числе и по субподрядчикам (соисполнителям). В случае предоставления недостоверной информации субподрядчиком (соисполнителем) потенциальный поставщик также подлежит признанию недобросовестным участником государственных закупок в соответствии с п. 1 ст. 10 названного Закона [13].

Мошенничество в сфере государственных закупок может быть осуществлено путем:

– обмана или злоупотребления доверием потенциального поставщика о предоставлении им документов, удостоверяющих качество, технические характеристики товара, работ, услуг, либо лицензии;

– введения в заблуждение потенциального поставщика о предоставлении им документов, удостоверяющих качество, технические характеристики товара, работ, услуг, либо лицензии;

– предоставления ложных сведений, в том числе и по субподрядчикам (соисполнителям), относительно качества, технической характеристики товара, работ (услуг) либо лицензии и т. д.

Этот перечень можно продолжить, однако все способы обмана и злоупотребления доверием в сфере государственных закупок описать невозможно, да и нет такой необходимости.

Список использованной литературы:

1. Григорьева Л. В. Уголовная ответственность за мошенничество в условиях становления новых экономических отношений: Дис. ... канд. юрид. наук. — Саратов, 1996.
2. Борчашвили И. Ш. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Особенная часть Том 1. — Алматы, 2015.
3. Нормативное постановление Верховного Суда РК «О судебной практике по делам о хищениях» от 11 июля 2003 г. // <http://adilet.zan.kz/>
4. Гагарин Н. С. Квалификация некоторых преступлений против социалистической и личной собственности. — Алма-Ата, 1973.
5. Галиакбаров Р. Р. Квалификация групповых преступлений. — М., 1980.
6. Пинаев А. А. Уголовно-правовая борьба с хищениями. — Харьков, 1975.
7. Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам усиления защиты права собственности, арбитража, оптимизации судебной нагрузки и дальнейшей гуманизации уголовного законодательства» от 21 января 2019 г. № 217-VI // <http://adilet.zan.kz/>
8. Уголовный кодекс Республики Казахстан: Практ. пос. — Алматы, 2020.
9. Борчашвили И. Ш. Мукашев А. К. Преступления против собственности: Монография. — Астана, 2009.
10. Борчашвили И. Ш. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Особенная часть. Т. 2. — Алматы, 2015.
11. Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан «О судебной практике по делам о мошенничестве» от 29 июня 2017 г. № 6 // <http://adilet.zan.kz/>
12. Нормативное постановление Верховного Суда РК «О судебной практике по делам о хищениях» от 11 июля 2003 г. // <http://adilet.zan.kz/>
13. Закон РК «О государственных закупках» от 4 декабря 2015 г. № 434-V // <http://adilet.zan.kz/>

Түйін

Мақалада Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің 190-бабында 2-бөлігінің «Алаяқтық» көзделген саралау белгілері ашылады. Бірінші біліктілік белгісі - «Адамдар тобының алдын ала сөз байласуы бойынша» алаяқтық жасауы, ҚК-нің 190-бабы 2-бөлігінің 3-тармағы, егер «Адам өзінің қызмет бабын пайдалана отырып» саралау белгісі туралы сөз болса, қылмыстың арнайы субъектісі болған кезде ғана болатын жауапкершілікті көздейді. 2-баптың 4-тармағында қарастырылған біліктілік белгісі Қылмыстық кодекстің 190-бабында «Ақпараттық жүйені пайдаланушының сенімін алдау немесе теріс пайдалану арқылы» алаяқтық жасау танылады. Тағы бір біліктілік белгісі мемлекеттік сатып алу саласындағы алаяқтық үшін жауапкершілікті белгілейді (ҚК 190-бабы 2-бөлігінің 5-тармағы) және оны жасаған адамның да, жасалған қылмыстың да қоғамдық қауіптілік дәрежесін арттырады.

RESUME

The article reveals the qualifying features provided for in part 2 of article 190 of the criminal code of the Republic of Kazakhstan «Fraud». The first qualifying feature is the Commission of fraud "by a group of persons by prior agreement", paragraph 3 of part 2 of article 190 of the criminal code provides for liability that occurs only if there is a special subject of the crime, if it is a

Квалифицированный состав мошенничества, предусмотренного п. 2 ст. 190 ...

qualifying feature «by a person using his official position». Aggravating circumstances of the offence provided for in paragraph 4 of part 2 of article 190 of the criminal code, recognizes the Commission of fraud "by deceiving or abusing the trust of the user of the information system". Another qualifying feature establishes liability for fraud in the field of public procurement (paragraph 5 of part 2 of article 190 of the criminal code) and increases the degree of public danger of both the person who committed it and the committed crime.

КӘСІБИ ДАЙЫНДЫҚТЫ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІН ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІ ЖЕТІЛДІРУ

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ И СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

УДК 342.721

Джиембаев Р. К., начальник кафедры общеправовых дисциплин, кандидат юридических наук, подполковник полиции;

Жунусова Н. М., магистрант факультета послевузовского образования, старший лейтенант полиции

(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан)

Право человека на свободу от пыток в контексте дисциплин государственно-правового цикла

Аннотация. В представленной статье рассматривается вопрос становления права человека на свободу от пыток в контексте дисциплин государственно-правового цикла. Особое внимание в рамках данного вопроса обращается на практическую ориентированность таких учебных курсов, как «История государства и права зарубежных стран», «Международное публичное право», «Обеспечение конституционных прав человека в деятельности ОВД». Авторами отмечается, что, несмотря на широкий спектр вопросов, касающихся законодательного закрепления применения пыток в учебной дисциплине «История государства и права зарубежных стран», отдельной систематизированной тематики, касающихся этих вопросов, в рабочей учебной программе нет. На основании изложенного предлагается преобразовать учебные программы отдельных дисциплин государственно-правового цикла.

Ключевые слова: право, пытки, жестокое обращение, история государства и права, международное право, доказывание, правовой акт, учебная дисциплина

Всеобщая история государства и права имеет большое значение среди всех юридических наук, так как именно в рамках этой науки можно проследить этапы развития отдельных наиболее прогрессивных правовых систем, процессы становления стандартов в области прав человека, и в частности, права человека на свободу от пыток. Изучая данные вопросы в контексте политико-правовой мысли, представляется возможным определить причины и условия, давшие толчок преобразованию процесса доказывания, отметить наиболее проблемные моменты и значимые решения в деятельности представителей государственной власти на определенной стадии государственно-правового развития. Всё это позволит, в конечном счете, сложить целостную картину и применить полученные результаты как в практической деятельности в вопросах совершенствования отечественного законодательства, так и при совершенствовании методики преподавания дисциплин государственно-правового цикла в ведомственных учебных заведениях МВД.

В свою очередь, в рамках совершенствования методики преподавания дисциплин государственно-правового цикла особое значение приобретает практическая ориентация процесса обучения. Так, среди огромного массива правовой информации такой учебной дисциплины, как «История государства и права зарубежных стран» можно выделить как отдельный

пласт эволюцию политико-правовой мысли по вопросу применения пыток и разбить его на этапы, отразив тем самым неоднозначность мнений.

Например, в Древней Греции в ходе проведения суда пытка, имея сходный вид с испытаниями, считалась одним из главных аргументов в процессе доказывания. При выборе между свидетельскими показаниями, данными под присягой, и показаниями, данными под пыткой, предпочтение отдавалось последним. Даже Аристотель признавал, что «пытка является некоторого рода свидетельством; она кажется чем-то убедительным, потому что заключает в себе некоторую необходимость» [1, 74]. Большинство мыслителей Древней Греции также считали пытку лучшим из доказательств [2, 13]. Во многом такое положение дел обуславливалось деспотичной формой правления (тирания). Особенно известен в античной истории тиран Акраганта (город в Сицилии) Фаларис, сжигавший людей в медном баке.

В судопроизводстве Древнего Рима ещё со времен Октавиана Августа (30 г. до н.э. – 14 г. н.э.) практиковалась такая изощренно жестокая стадия уголовного процесса, как инквизиция, которая допускала массовое применение пыток, причем официально. Регулировались все эти вопросы Дигестами Юстиниана. Например, в 48-й книге Дигест имеются положения, допускающие применение пыток к очевидцу, колеблющемуся в показаниях (1.10 Диг. 48. 4). Допускалось также применение пыток и по решению суда (1.7 Диг. 48. 4). Более того, имелось даже возможность многократного применения пыток по одному и тому же делу (1.15 Диг. 48. 18) [3, 17]. Наглядным примером применения истязаний в римском правосудии может служить дело Иисуса Христа.

В Древнем Китае со времен правления династии Цинь традиционным наказанием также считались пытки и различного рода истязания. В кодексе данной династии насчитывалось около четырёх тысяч преступлений, за которые официальным наказанием служили пытки. Как и в других древних странах, в Китае были свои фирменные методы пыток и казней.

В средневековой Европе применение пыток характеризовалось следующими обстоятельствами:

- развитием розыскного процесса, где у обвиняемого практически отсутствовало право на защиту;
- борьбой католической Церкви с ересью и инакомыслием;
- абсолютизмом.

Показания свидетелей, как правило, оценивались с позиции их статуса и положения в обществе. Свидетельства «статного человека» автоматически считались правдивыми, тогда как показания свидетеля из низшего слоя общества, в случае сомнений, проверялись с использованием различных видов пыток.

В этот период уголовное судопроизводство подвергалось непосредственному влиянию канонического права [4, 177]. Церковная власть, в свою очередь, доминировала практически во всех средневековых европейских государствах. В дальнейшем объединяющие взгляды божественного инквизиционного процесса во многом повлияли даже на становление светского суда, выступив своего рода процессуальными прецедентами.

Таким образом, основными нормативными правовыми актами, допускавшими применение пыток в Европе, были:

- Ордонансы 1498 и 1539 гг., Большой уголовный Ордонанс 1670 г. (Франция);
- Тирольский Устав 1499 г., Уголовный Устав Бамбергского епископства 1507 г., Бранденбургский Устав 1516 г., Уложение императора Карла V 1532 г. «Каролина» (Германия);
- Вестминстерский Статут 1275 г. (Англия).

Вместе с тем, огромную роль в вопросе реализации права человека на свободу от пыток в эпоху Просвещения сыграли идеи гуманизма таких ученых и политических деятелей, как Христиан Томазий, Опал Николая Фуке, Жан-Батист Вольтер, Жак Бертелими Сальг, Джон Локк, Шарль-Луи Монтескье, Чезар Беккариа и др.

Например, Х. Томазий, критикуя инквизиционный процесс в целом и, в частности, пытки, доказывал, что система жестокости такого процесса доказывания не является началом Священного писания, а исходит из интересов и произвола самой государственной власти [5, 36]. В конечном итоге аргументы немецкого философа возымели действие и явились одной из причин пересмотра процесса доказывания.

Особое место занимает также учение Ш. Монтескье, развившего идеи Д. Локка о разделении властей на законодательную, исполнительную и судебную, призывавшего исключить вмешательство в судебной процесс представителей исполнительной власти. Во многом в результате его деятельности получил широкое признание принцип «презумпции невиновности», который является неотъемлемой составляющей естественных прав человека.

В 1764 году в Милане было опубликовано сочинение «О преступлениях и наказаниях» сторонника естественно-правовых доктрин и теорий Шарля Монтескье — Чезаре Беккариа. В параграфе 12 «О пытках» им было дано первое правовое определение пытки. Автору удалось аргументировано доказать, что истязания не всегда являются надежным средством поиска истины и достоверности в процессе доказывания [6, 96].

В свою очередь, наиболее известными правовыми актами, которые позволили отойти от инквизиционного процесса, закрепить независимость суда, обеспечить человека правом на защиту и запретить применение излишней жестокости и истязаний в процессе расследования явились:

- Эдикт 1788 г., Декларация прав гражданина и человека 1789 г. (Франция);
- Великая Хартия Вольностей 1215 г., «Петиция о праве» 1628 г., «Билль о правах» 1689 г. (Ангия);
- Прусский Кодекс 1756 г., Австрийский Кодекс 1776 г., Баварский Кодекс 1806 г.;

Например, статья 8 Декларации прав гражданина и человека, принятой 26 августа 1789 г. Учредительным собранием Франции, говорила о том, что закон может устанавливать наказания, лишь строго и бесспорно необходимые. Статья 9, в свою очередь, гласила: «...поскольку каждый считается невиновным, пока не установлено обратное, то в случае задержания лица всякая излишняя строгость, не вызываемая необходимостью в целях обеспечения задержания, должна сурово караться законом» [7, 43].

В российском законодательстве институт пыток нашел свое отражение в Судебнике 1497 г., в Губных грамотах, Судебнике 1550 г., Уставной книге разбойного приказа 1555 г., Соборном Уложении 1649 г., Указах Петра I 1697 г., Кратком изображении процессов и судебных тяжб 1715 г. и др. Запрет на применение пыток был установлен Александром I в 1801 г.

В казахском обществе ввиду кочевого образа жизни тюремное заключение не практиковалось. Вместо этого в качестве наказаний применялись смертная казнь, избивание плетьюми, забивание камнями и штрафы. В XVII в. Свод законов обычного права казахов «Жеті жарғы» хотя и допускал смертную казнь за убийство и другие тяжкие преступления, но телесные наказания не предусматривал. К тому же, смертная казнь применялась очень редко, так как подобный приговор не приносил какого-либо имущественного дохода потерпевшим, и вместо смертной казни с согласия последних к виновному в основном применялись штрафы.

Таким образом, несмотря на то, что в рамках учебного курса «История государства и права» можно выделить довольно широкий спектр вопросов, касающихся законодательного закрепления применения пыток в процессе доказывания и последующую реализацию права человека на свободу от их применения, отдельной систематизированной тематики, касающихся этих вопросов, в рабочей учебной программе нет.

Данное обстоятельство, в свою очередь, обуславливает необходимость преобразования учебных программ отдельных дисциплин государственно-правового цикла, преподаваемых в бакалавриате ведомственного вуза МВД.

Например, в тематический план дисциплины «История государства и права зарубежных стран» целесообразно было бы включить тему «Пытки во всеобщей истории государства и права», либо предусмотреть обобщающие темы по итогу каждого раздела всего курса «История государства и права зарубежных стран» в следующем порядке:

– по итогу раздела № 1 «История государства и права Древнего мира» — тему «Пытки в истории античного государства и права»;

– по итогу раздела № 2 «История государства и права в Средние века» — тему «Пытки в истории средневекового государства и права»;

– по итогу раздела № 3 «История государства и права в Новое время» — тему «Пытки в истории государства и права Нового времени. Политико-правовая мысль эпохи Просвещения»;

– по итогу раздела № 4 «История государства и права Новейшего времени» — тему «Пытки в истории государства и права XX века».

В рамках учебной дисциплины «Международное публичное право» целесообразно было бы предусмотреть следующие темы:

– «Международные гарантии права на свободу от пыток и других жестоких, бесчеловечных видов обращения»;

– «Международные и национальные механизмы предотвращения пыток».

В рамках учебной дисциплины «Обеспечение конституционных прав и свобод человека в деятельности ОВД Республики Казахстан» целесообразно предусмотреть следующие темы:

– «Опыт зарубежных государств в сфере реализации права человека на свободу от пыток и других жестоких, бесчеловечных видов обращения»;

– «Законодательные реформы в Республике Казахстан в целях имплементации Конвенции против пыток»;

– «Проблемы правоприменительной практики по вопросу реализации права человека на свободу от пыток в Республике Казахстан».

Для обучающихся в рамках первоначальной профессиональной подготовки целесообразно предусмотреть отдельный курс «Право человека на свободу от пыток» в количестве 10 часов, который бы включал следующие темы:

1. «Пытки в истории государства и права».

2. «Международные гарантии права на свободу от пыток и других жестоких, бесчеловечных видов обращения».

3. «Опыт зарубежных государств в сфере реализации права человека на свободу от пыток и других жестоких, бесчеловечных видов обращения».

4. «Законодательные реформы в Республике Казахстан в целях имплементации Конвенции против пыток».

5. «Проблемы правоприменительной практики по вопросу реализации права человека на свободу от пыток в Республике Казахстан».

Аналогичный курс возможно было бы предусмотреть и в рамках обучения практических работников ОВД на факультете повышения квалификации и переподготовки кадров. Это во многом позволило бы усилить практическую ориентированность учебного процесса по дисциплинам государственно-правового цикла.

Список использованной литературы:

1. Аристотель. Риторика. — СПб., 1994. 164 с.

2. Валлон. История рабства в античном мире / Под ред. А. В. Мишулина. — М., 1941.

3. Покровский И. А. История римского права. — Петроград, 1917.

4. Былина М. Всеобщая история государства и права. — М 1996.
5. Люблинский П. И. Свобода личности в уголовном процессе. — СПб., 1996.
6. Беккариа Ч. О. О преступлениях и наказаниях / Под ред. А. Глазунова. — СПб., 1803.
7. Конституция буржуазных государств / Под ред. Ф. А. Кублицкого. — М., 1968.

Түйін

Ұсынылып отырған мақалада мемлекеттік-құқықтық пәндер циклы мәнмәтінінде адам құқығының азаптаудан бостандыққа қалыптасуы туралы сұрақ қарастырылады. Берілген сұрақтың төңірегінде «Шет мемлекеттердің құқық тарихы», «Халықаралық жария құқығы», «ІО қызметінде адамдардың конституциялық құқықтарын қамтамасыз ету» сияқты оқу курстарының тәжірибелік бағытына ерекше мән беріледі. «Шет мемлекеттердің құқық тарихы» оқу пәнінде азаптауды қолдану туралы заңды бекітуге қатысты ауқымды тақырыптың аясына қарамастан, жұмыс оқу бағдарламасында осы сұрақтарға арналған жеке жүйеленген тақырыптар жоқ деп авторлармен белгіленген. Жоғарыда айтылғанның негізінде жеке мемлекеттік-құқықтық пәндерінің циклына оқу бағдарламасын өзгерту ұсынылады.

RESUME

This article discusses the issue of the formation of the human right to freedom from torture in the context of disciplines of the state legislature. Particular attention in the framework of this issue is drawn to the practical orientation of such education programs as «History of the State and the Law of Foreign Countries», «International Public Law», and «Ensuring Constitutional Human Rights in the Activities of the Department of Internal Affairs». The authors note that, despite the wide range of issues related to the legal establishment of the use of torture in the academic discipline «History of the State and the Law of Foreign Countries», there is no separate systematized topic devoted to these issues in the working education program. Based on the foregoing, it is proposed to transform the education program of individual disciplines of the state legislature.

ӘОЖ 37.017

Ө. А. Тұрғанов, қылмыстық құқық және криминология кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі, полиция подполковнигі

Г. Ж. Мухамадиева, қылмыстық құқық және криминология кафедрасының профессоры, заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі

(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог — Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Жолдауы аясында жоғары білім беруде инновациялық әдістерді пайдалану ерекшеліктері

Аннотация. Мақалада жоғары білім беру орындарында кейбір инновациялық әдісті пайдаланудың тиімді жолдары зерттелген. Бұған қоса оқытудың, тәрбиелеудің мазмұнын қоғам дамуының қарышты қадамымен сәйкестендіріп, оны шарықтау биігіне көтеруге бағытталған тың әдіс-тәсіл жасалуда. Нәтижесінде тұтас педагогикалық үрдіс өзгертіліп, білім берудің тиімді деп танылған жаңа технологиясы дүниеге келуде. Авторлар өткен уақытта таным процесін біз «білім беру», «оқыту», «үйрету» деп түсінсек, бүгінгі уақытта бұл түсініктерді «білім алу/игеру», «оқу», «үйрену» деп өзгерту керек деп атап өткен. Мұндай ұстаным бүгінде әлемде жүріп жатқан жоғары білім беру жүйесінде Болон

үдерісінің идеясын толық қамтып, өзінің мазмұнын осы үдеріспен байланыстыруы жоғары оқу орындарының жұмысына елеулі өзгеріс енгізуді талап етеді деп атап кеткен.

Негізгі сөздер: инновациялық әдіс, қоғамдық диалог, интерактивті әдіс, ғылыми зерттеу, дамыған мемлекет, жаңа әдістер.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына 2019 жылдың 2 қыркүйегіндегі «Сындарлы қоғамдық диалог — Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Жолдауының Әлеуметтік жаңғырудың жаңа кезеңі атты 4-бөлігінде: «Ғылым саласындағы ахуал ерекше назар аударуды талап етеді. Біз ғылымсыз еліміздің дамуын қамтамасыз ете алмаймыз. Отандық ғылым жүйесі қаншалықты сапалы әрі тиімді? Бұл — басқа мәселе. Үкімет аталған мәселені ғылыми зерттеулердің деңгейін көтеру және оларды практикада қолдану тұрғысынан қарастырғаны жөн», — деп атап өтті [1, 1-3].

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті — Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына 2012 жылдың 14 желтоқсанындағы «Қазақстан — 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында «Қазақстан — 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыттарын айқындап берді. Аталған басым бағыттың біріне білім және кәсіби дағды — заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағдары қарастырылған.

Тұңғыш Президент Н. Ә. Назарбаев бұл бағытта: «Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек», — деген. Қазіргі әлемде жай ғана жаппай сауаттылық жеткіліксіз болып қалғалы қашан. Біздің азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс істеу дағдыларын меңгеруге дайын болуы тиіс», ол үшін бүкіл әлем бойынша белгілі практика — Қазақстан мектепке дейінгі білім берудің жаңа әдістеріне көшу керек [2].

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына 2019 жылдың 2 қыркүйегіндегі «Сындарлы қоғамдық диалог — Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Жолдауының Қарқынды дамыған және инклюзивті экономика атты 3-бөлігінің 4-тармағында: «Қазақстан цифрлық экономиканы дамытуды көздеп отыр. Осыған орай көп жұмыс атқаруымыз керек. Біздің міндетіміз — ақпараттық коммуникациялық инфрақұрылымның даму деңгейі бойынша өңірдегі көшбасшылықты нығайту. Үкімет заңнаманы 5G, «Ақылды қалалар», «Үлкен деректер», блокчейн, цифрлық активтер, жаңа цифрлық қаржы құралдары сияқты тың технологиялық құбылысқа бейімдеу қажет. Қазақстан технологиялық серіктестік орнату, мәлімет орталықтарын құру және орналастыру, мәлімет транзитін дамыту, цифрлық қызметтің жаһандық нарығына қатысу үшін ашық юрисдикция ретінде өзіндік брендке айналуы тиіс..., Халықаралық қаржы орталығының Назарбаев Университетімен бірлесіп, заманауи цифрлық технологияны дамыту алаңы айналуына толық мүмкіндігі бар», — деп көрсетілген [3].

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті — Елбасы Н. Ә. Назарбаев: «... Адамзат үшін ХХІ ғасыр жаңа технологияның ғасыры болмақ, ал осы жаңа технологияны жүзеге асырып, өмірге енгізу, игеру және жетілдіру — бүгінгі жас ұрпақ, сіздердің еншілеріңіз... Ал жас ұрпақтың тағдыры — ұстаздардың қолында», — деп атап көрсеткендей, бүгінгі ұстаздар қауымына үлкен міндет жүктелгенін байқаймыз.

Егер өткен уақытта таным процесін біз «білім беру», «оқыту», «үйрету» деп түсінсек, бүгінгі уақытта бұл түсініктерді «білім алу/игеру», «оқу», «үйрену» деп өзгерту керек. Мұндай ұстаным бүгінгі күні әлемде жүріп жатқан жоғары білім беру жүйесінде Болон үдерісінің идеясын толық қамтып, өзінің мазмұнын осы үдеріспен байланыстыруы ЖОО-ның жұмысына елеулі өзгеріс енгізуді талап етеді.

Соңғы жылдары елімізде экономиканың өсіп-өркендеуіне орай білім беру саласында да елеулі өзгеріс жүргізілуде. Оқытудың, тәрбиелеудің мазмұнын қоғам дамуының қарышты

қадамымен сәйкестендіріп, оны шарықтау биіктігіне көтеруге бағытталған тың әдіс-тәсіл жасалуда. Нәтижесінде тұтас педагогикалық үрдіс өзгертіліп, білім берудің тиімді деп танылған жаңа технологиясы дүниеге келуде.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті — Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың 2017 жылдың 31 қаңтарындағы «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Жолдауында жоғары білім беру жүйесі сапасына ерекше назар аударылады. Жоғары оқу орындарының кадр құрамына, материалдық-техникалық жабдықталу деңгейіне, білім беру бағдарламасына қатысты бақылау мен талап күшейтілуі қажет деп көрсетілген.

Кез келген оқыту технологиясы оқытушының терең теориялық, психологиялық, әдіс-темелік білімін, үлкен педагогикалық шеберлігін, шәкірттердің жандүниесіне терең үңіліп, оны ұғына білуді талап етеді. Қазіргі технологияның дамыған кезеңінде инновациялық әдістермен оқытудың ақпараттық технологиясын қолдану арқылы білім алушылардың ойлау қабілетін арттырып, ізденушілігін дамыту өзекті мәселенің бірі болып табылады.

Қазіргі кезеңдегі технологияның дамуы барысында ұстаздардың рөлін түбегейлі өзгерту мүмкіндігі туды, ұстаз білімді алып, жүруші ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың өзіндік шығармашылық жұмысының жетекшісі.

Жоғары білім беруде интерактивті әдісте білім беру процесін келесідей ұйымдастыруға болады:

- барлық білім алушыға тәжірибеде туындаған мәселе бойынша өз пікірлерін білдіріп, белсенді араласуға мүмкіндік жасау;
- білім алушылардың білімді өздігімен құрастыратын орта құру;
- терең ойлану, жеке рефлексиялық қабілетті дамыту;
- өз идеясы мен әрекетін талдау және оларға баға беру;
- оқу барысында жеке басының құндылығы мен сенімін қалыптастырып, белсенді өмірлік бағытын (көзқарас, дүниетаным) ұстану;
- пікірталасқа қатысып, өз ойы мен пікірін дәлелдеу.

Бұдан жасайтын қорытынды, жоғары білім беру орындарында білім игеру процесін ұйымдастыруда білім алушылардың барлығын дәріс, семинар және өзіндік жұмыс сабақтарында бірлескен таным процесіне белсенді араласуға, жеке білім алушының өзінің үйренгені мен білімін ортаға салып талқылау, өз ойларын талдауға, пікірталас, өз пікірін дәлелдеу және т. б. негізде ұйымдастыруға болады [4].

Интерактивті әдісті қолдану арқылы дәріс, семинар сабақтарында білім алушылардың белсенділігін арттыру тиімді екендігі бәрімізге белгілі.

Интерактивті әдістерге: топпен жұмыс жасау, пікірталас, проблемалық шығарма әдістері, презентация, рөлдік ойын, блиц-сұрақ әдісі, викторина, кішігірім зерттеу, іскерлік ойын, инсерт әдісі, анкета алу әдісі және т.б. жатады.

Көрсетілген интерактивті әдістерді қолдану арқылы жоғары білім беру орындарындағы дәріс, семинар (практикалық) сабақтардан білім алушылардың өзіндік жұмыс сабағын жаңаша ұйымдастыру, оқытушының рөлі мен қызметінің артуына жағдай жасау, ғылыми теориялық, педагогикалық және психологиялық зерттеуге сүйене отырып, білім алушыларды елжандылыққа, саналылыққа, адамгершілік пен еңбексүйгіштікке тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Жоғары білім беру орындарында семинар (практикалық) сабағын өткізуде оқыту әдісінің интерактивті түрлерін пайдалануға болады. Интерактивті оқыту әдісінің түрлері: топпен жұмыс, пікірталас, оқу пікір сайысы; ойындық жобалау; дөңгелек үстел, конференция сабағы және т. б.

Көрсетілген интерактивті әдістердің семинар (практикалық) сабақта қолданылатын кейбір түріне тоқталып кетсек. Семинар сабақта интерактивті оқыту әдістерін қолданудың

негізгі мақсаты оқытылып отырған курстағы мәселені білім алушылардың меңгеру деңгейін, олардың ұстанымы қаншалықты нық екенін анықтау және қазіргі уақыттағы күрделі, өзекті мәселені талдау, өзіндік пікір айту, іздене білу қабілетін шыңдау болып табылады.

Семинар сабақтарында пайдаланылатын белсенді әдістің тиімді түрлеріне: пікірсайыс семинар, семинар пресс-конференция жатады.

Ал пікірсайыс семинардың бірнеше түрі бар, олар: құрылымдық немесе регламенттік пікірсайыс, ойындық модельдеу элементімен сипатталатын пікірсайыс, жобалық мәселені талқылау болып бөлінеді.

Сонымен жоғары білім беру барысында семинар сабағында оқытушы интерактивті әдістерді қолдану арқылы білім алушының еркін ойлануына, ақыл-ойын дамытуға, шығармашылық белсенділігін арттыруға, ұжымдық іс-әрекетке, тіл байлығын жетілдіруге, жан-жақты ізденушілігін арттыруға жағдай жасайды.

Ал оқытушы үшін тиімділігі түрлі әдісті пайдалану арқылы сабақтың мәнін терең ашуға, аудиторияны толық қамтуға, әрбір білім алушының білім деңгейін анықтауға, оларды ізденіске, шығармашылыққа, өз бетінше жұмыс істеуге және барлығын бағалауға мүмкіндік болуында. Интерактивті әдістер білім алушылардың өзіндік дамуына, олардың өз мүмкіншілігі мен ұстанған құндылығын түсінуге және бағалауға жетелейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың 2017 жылдың 31 қаңтарындағы «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Жолдауы // Егемен Қазақстан. 2017. 31 қаңтар.

2. Қазақстан Республикасының Президенті — Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына 2012 жылдың 14 желтоқсанындағы «Қазақстан — 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауы [https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie — prezidenta — respubliki — kazakhstan-nazarbaeva-narodu-kazahstana-14-dekabrya-2012-g](https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie---prezidenta---respubliki---kazakhstan-nazarbaeva-narodu-kazahstana-14-dekabrya-2012-g)

3. Қазақстан Республикасының Президенті — Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың 2017 жылдың 31 қаңтарындағы «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Жолдауы // Егемен Қазақстан. 2017. 31 қаңтар.

4. Қазақстан Республикасы ІІМ Бәрімбек Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының оқу-әдістемелік бөлімі: Дәріс, семинар, тәжірибелік сабақтарды дайындау, рәсімдеу бойынша әдістемелік ұсыным. — Қарағанды, 2012.

РЕЗЮМЕ

В работе изучены эффективные пути использования некоторых инновационных методов обучения в высших учебных заведениях. В связи с быстрым экономическим ростом в стране проводятся значительные изменения и в сфере образования. Кроме того, разрабатываются новые подходы к обучению и воспитанию, направленные на повышение их качества. В результате меняется весь педагогический процесс, и новые технологии обучения признаются наиболее эффективными. Авторы считают, что если в прошлом процесс познания понимался как «образование» и «обучение», то в настоящее время во главу угла должны стать понятия «учиться», «читать» или «усваивать». Эта позиция соответствует идеям Болонского процесса и развивается в современной системе высшего образования во всем мире.

RESUME

The paper examines effective ways to use some innovative teaching methods in higher education institutions. Due to the rapid economic growth in the country, significant changes are also being made in the field of education. In addition, new approaches to education and training aimed at

improving their quality are being developed. As a result, the entire pedagogical process is changing, and new learning technologies are recognized as the most effective. The authors believe that if in the past the process of cognition was understood as «education» and «learning», now the concepts of «learn», «read» or «learn» should become the main focus. This position is consistent with the ideas of the Bologna process and is being developed in the modern higher education system around the world.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

UDC 343

*Iskakov K. D., Master's student of the Faculty of Postgraduate Education, Police Captain;
Kurumbaeva A. B., Lecturer, Department of Criminal Law and Criminology, Police*

Captain

*(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov)*

Criminal liability for criminal offenses in the field of informatization and communication under the legislation of foreign countries

Annotation. Analysis of the criminal legislation of the neighboring countries, which provides for liability for crimes in the field of informatization and communications, is of particular interest for Kazakhstan. The analysis showed that the legislation on criminal liability for criminal offenses in the field of informatization and communication is distinguished by a certain originality. Not all CIS states have adequately adapted legislation to the ever-growing needs of strengthening the criminal law protection of legal relations related to the use of computer information and technologies. The national legislator should evaluate the experience of foreign countries and find out the suitability of the above-mentioned legal instruments for the protection of the sphere of informatization and communication.

Keywords: criminal liability, information security, foreign countries, criminal code, Model Criminal Code, information systems, informatization and communication.

For an effective fight against criminal offenses in the field of informatization and communications, it is necessary to take into account the experience of foreign countries.

As the comparative legal analysis of the criminal legislation of the CIS countries shows, the forms of information security protection from the most dangerous forms of cybercrime, despite the similarities that have historical, legal and economic roots, have acquired a number of noticeable differences from the Kazakhstani approach in the last decade.

Analysis of the criminal legislation of the neighboring countries, which provides for liability for crimes in the field of informatization and communications, is of particular interest for Kazakhstan, which is due to the following main reasons. First, the neighboring countries and the Republic of Kazakhstan for a long time were in a single legal space (USSR), had a common school of criminal law, criminal legislation and similar traditions of lawmaking are similar. Secondly, both in Kazakhstan and in these countries, at about the same time, the problem of the need to improve the criminal legislation on the protection of informatization and communications arose. Thirdly, Kazakhstan and 9 other neighboring countries have developed a Model Criminal Code for the CIS member states. Therefore, it is of some interest how the problem of improving legislation on protection in the field of informatization and communications of the state of the near abroad was solved, how much they deviated from the provisions of the Model Criminal Code, what are the advantages and disadvantages of the designs of the articles of their Criminal Code in comparison with the design of Ch. 7 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan "Criminal Offenses in the Sphere of Informatization and Communication", which includes 9 articles (Art. Art. 205-213).

Before proceeding to the analysis of the criminal legislation of the CIS member states, it seems appropriate to consider how the problem of criminal law protection in the field of informatization and communications is solved in the Model Criminal Code, where criminal liability for committing criminal offenses in the field of information security is provided for in 7 articles (Art. Art. 286–292), Ch. 30 of section 12 «Crimes against information security» [1].

In ch. 24 «Crimes against the security of computer information», posted in Section 9 «Crimes against public safety, security of computer information, public order, public morality and public health» of the Criminal Code of the Republic of Armenia (hereinafter — the RA Criminal Code), adopted in April 2003, there are seven compositions.

So, in Art. 251 of the RA Criminal Code provides for criminal liability for unauthorized access (penetration) to the computer information system.

In addition, criminal liability has been established for:

- changing information stored in a computer, computer system, network or on machine media, or entering false information into them in the absence of signs of theft of someone else's property, or causing property damage by deception or breach of trust, resulting in significant damage;
- computer sabotage — destruction, blocking or rendering unusable computer information or programs, disabling computer equipment or damaging a computer, computer system, network or machine media;
- misappropriation of computer information;
- for the manufacture for the purpose of marketing or marketing of special software or hardware for illegal access (penetration) to protected information;
- for the development, use and distribution of malicious programs;
- for violation of the rules of operation of a computer system or network by a person who has access (the right to penetrate) to a computer, computer system or network, if this act has entailed, by negligence, the destruction, blocking, change of legally protected computer information, disruption of computer equipment or other significant damage.

In addition, section 8 of the RA Criminal Code «Crimes against property, economy and economic activity» provides for two compositions related to the problem under consideration. So, in Ch. 21 «Crimes against property» in accordance with Art. 181 criminally punishable is theft of someone else's property in significant amounts, committed with the use of computer technology.

Chapter 22 of the RA Criminal Code «Crimes against Economic Activity» provides for criminal liability for the collection of information constituting a commercial or banking secret by stealing documents, bribery or threats against persons possessing commercial or banking secrets, their relatives, wiretapping communications, illegal entry into a computer or software system or network, the use of special technical means, as well as by other illegal means for the purpose of disclosing or using this information (Article 199 of the RA Criminal Code).

In article 307 chap. 28 of the RA Criminal Code «Crimes against the foundations of the constitutional order and security of the state», section 11 «Crimes against state power» establishes criminal liability for violation of the rules for handling documents or computer information containing state secrets, as well as with other items containing information about state secrets. a person obliged to comply with these rules, if this has entailed the loss of either these documents, or items, or computer information [2] by negligence.

The Criminal Code of Ukraine, adopted on April 5, 2001 [3], establishes responsibility for a number of crimes, the generic object of encroachment of which, according to the title of Section XVI, designates the sphere of use of electronic computers (computers), systems and computer networks. This section includes: Art. 361 «Unlawful interference in the operation of electronic computers (computers), systems and computer networks»; Art. 362 «Theft, misappropriation, extortion of computer information or its taking over by fraud or abuse of office»; Art. 363 «Violation of the rules for the operation of automatic electronic computing systems». In addition, in Art. 301 of the

Criminal Code of Ukraine, which establishes responsibility for the import, manufacture, sale and distribution of pornographic objects, includes a qualifying sign of the commission of these crimes (parts 2 and 3) — the production or use of computer programs, which entails increased punishment.

At the end of 2004, the Verkhovna Rada amended the Criminal Code of Ukraine regarding responsibility for crimes in the field of using computers. In particular, the new edition of Art. 361 of the Criminal Code of Ukraine, according to which criminal liability will come for unauthorized interference in the operation of computers (computers), automated systems, computer networks or telecommunication networks, which led to leakage, loss, forgery, blocking of information; distortion of the process of its processing; violation of the established routing order.

The new edition sets out Art. Art. 362 and 363 of the Criminal Code of Ukraine, establishing responsibility for: unauthorized actions with information that is processed in electronic computers (computers), automated systems, computer networks or stored on carriers of such information, committed by a person who has the right access to it (Article 362 of the Criminal Code of Ukraine); violation of the rules for the operation of electronic computers (computers), automated systems, computer networks or telecommunication networks or the procedure or rules for the protection of information that is processed in them (Article 363 of the Criminal Code of Ukraine).

By the Criminal Code of the Republic of Moldova [4], adopted on April 18, 2002, crimes of the type in question are grouped in Ch. XI «Crimes in the field of computer science». For example, Art. 259 «Unauthorized access to computer information», ie to information stored in computers, on machine media, in a computer system or network, associated with the destruction, damage, modification, blocking or copying of information, disruption of computers , computer systems or networks.

In addition, in Art. 260 of the Criminal Code of the Republic of Moldova provides for criminal liability for: «introducing or distributing malicious computer programs», which the legislator defined as deliberately introducing viral modifications into computer programs or distributing computer programs or information that disable computer storage media, technical processing facilities data or violating the security system. And in Art. 261 — for violation by the responsible person of the rules for the collection, processing, storage, distribution, distribution of information or the rules for the protection of information systems, provided in accordance with the type of information or the degree of its protection, if this action contributed to the theft, distortion, destruction of information or led to other grave consequences.

The Criminal Code of the Republic of Belarus [5] contains seven articles establishing responsibility for the following acts: unauthorized access to computer information (Article 349), modification of computer information (Article 350), computer sabotage (Article 351), misappropriation of computer information (Article 352), manufacture or sale of special means for obtaining unauthorized access to a computer system or network (Article 353), development, use or distribution of malicious programs (Article 354), violation of the rules of operation of a computer system or network (Article 355) [6, 64–74].

In the same way, the issues of criminal responsibility for crimes against information security are regulated in the Criminal Code of the Republic of Tajikistan (Articles 298-304) [7].

The Criminal Code of the Republic of Uzbekistan [8] provides for such offenses as: embezzlement by misappropriation and embezzlement using computer technology (clause «d», part 3 of article 167); fraud with the use of computer technology (clause «c», part 3 of article 168); theft committed with unauthorized entry into the computer system (clause «c», part 3 of article 169); violation of the rules of informatization (Article 174); illegal collection, disclosure or use of information (Art. 191); discrediting a competitor (Article 192).

The Criminal Code of the Republic of Kyrgyzstan [9] approaches the regulation of combating crimes in the field of computer information in a similar way. In addition, the legislator reflected the peculiarities of their commission using computer information and technologies, providing for liabil-

ity for: violation of the secrecy of correspondence, telephone conversations, postal, telegraph or other messages of citizens (part 1 of article 136); a similar act committed with the use of special technical means designed to secretly obtain information (part 2 of article 136); illegal production, sale or purchase for the purpose of selling special technical means intended for secretly obtaining information (part 3 of article 136); violation of copyright, related rights and rights of patent holders by releasing someone else's computer program or a database under his own name, or otherwise appropriating authorship for such a work, as well as coercion to co-authorship (part 1 of article 150); illegal use of a computer program or database (part 2 of article 150); illegal obtaining of information constituting a commercial or banking secret, by intercepting information in the means of communication, illegal entry into a computer system or network (Art. 193).

The Criminal Code of the Republic of Turkmenistan [10] contains Ch. 33 «Crimes in the field of computer information», which includes: Art. 333 «Violation of the legislation on the legal protection of algorithms, programs for electronic computers (computers), databases and topologies of integrated circuits»; Art. 334 «Illegal access to computer information» and Art. 335 «Creation, use and distribution of malicious programs for computers», the provisions of which are similar to Art. 205 and art. 210 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan.

As you can see, the generic object of «computer crimes» in the criminal legislation of the CIS countries is different. So, in accordance with the Criminal Code of Armenia, Kyrgyzstan, Turkmenistan, where the elements of crimes are covered by the chapter «Crimes in the field of computer information», the generic object is relations in the field of computer information.

Moreover, the criminal legislation of the CIS countries assesses the degree of public danger of crimes in the field of computer information in different ways. In the Republic of Belarus and Tajikistan, where socially dangerous acts are combined into the chapter «Crimes against information security», the legislator has established information security as a generic object, although crimes that infringe on the state of protection of the vital interests of individuals and legal entities in the information sphere are also contained in other sections and chapters of the Criminal Code. In the Criminal Code of Ukraine, a generic object is defined as relations in the use of computers (computers), systems and computer networks, and the corresponding chapter is called «Crimes in the use of computers (computers), systems and computer networks».

In the Criminal Code of Moldova, in the chapter «Crimes in the field of informatics», the legislator did not clearly define the generic object of the group of public relations subject to criminal law protection.

In the Criminal Code of Uzbekistan, in the chapter «Theft of someone else's property», the crime «violation of the rules of informatization» is classified as crimes against property.

The problem of combating criminal offenses in the field of informatization and communications is currently facing many states. The analysis showed that the legislation on criminal liability for criminal offenses in the field of informatization and communication is distinguished by a certain originality. Not all states of the CIS countries have adequately adapted legislation to the ever-growing needs of strengthening the criminal law protection of legal relations associated with the use of computer information and technologies. Undoubtedly, the national legislator should evaluate the experience of foreign countries and find out the suitability of the above-mentioned legal instruments for the protection of the sphere of informatization and communication of the republic.

List of used literature:

1. Model Criminal Code of the Commonwealth of Independent States // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30074120#pos=0;0
2. Criminal Code of the Republic of Armenia // Internet resource // <http://www.parliament.am/>
3. The Criminal Code of Ukraine // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30418109

4. Criminal Code of the Republic of Moldova // <http://continent-online.com>
5. Criminal Code of the Republic of Belarus // https://online.zakon.kz/document/? Doc_id = 30414984
6. Kozlov V. E. Theory and practice of combating computer crime. — Minsk, 2002.
7. The Criminal Code of the Republic of Tajikistan // https://online.zakon.kz/document/? doc_id = 30397325
8. Criminal Code of the Republic of Uzbekistan // https://online.zakon.kz/document/? Doc_id = 30421110
9. Criminal Code of the Republic of Kyrgyzstan // https://online.zakon.kz/document/? Doc_id = 34350840
10. Criminal Code of the Republic of Turkmenistan // https://online.zakon.kz/Document/? Doc_id = 31295286

Түйін

Жақын шетел мемлекеттерінің ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыс жауаптылығын көздейтін қылмыстық заңнамасын талдау Қазақстан үшін ерекше қызығушылық тудырады. Талдау ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылық үшін қылмыстық жауапкершілік туралы заңнаманың өзіндік ерекшелігі бар екенін көрсетті. ТМД-ның барлық мемлекетінде заңнама компьютерлік ақпарат пен технологияны пайдалануға байланысты құқықтық қатынасты қылмыстық-құқықтық қорғауды күшейтудің үнемі өсіп келе жатқан қажеттілігіне тиісті дәрежеде бейімделмеген. Ұлттық заң шығарушы шет мемлекеттердің тәжірибесіне баға беріп, ақпараттандыру мен байланыс саласын қорғау үшін жоғарыда аталған құқықтық құралдардың жарамдылығын анықтаған жөн.

Резюме

Анализ уголовного законодательства государств ближнего зарубежья, предусматривающего ответственность за преступления в сфере информатизации и связи, представляет для Казахстана особый интерес. Анализ показал, что законодательство об уголовной ответственности за уголовные правонарушения в сфере информатизации и связи отличается определенным своеобразием. Не во всех государствах СНГ законодательство в должной мере адаптировано к постоянно возрастающим потребностям усиления уголовно-правовой охраны правоотношений, связанных с использованием компьютерных информации и технологий. Национальному законодателю следует оценить опыт зарубежных государств и выяснить пригодность вышеупомянутых правовых инструментов для защиты сферы информатизации и связи.

УДК 341.95

У. Х. Мухамедов, первый заместитель начальника Академии МВД Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор
(Академия МВД Республики Узбекистан, г. Ташкент)

Права и свободы иностранных граждан и их обеспечение в Узбекистане

Аннотация. В период 2016-2019 гг. Республика Узбекистан продолжила проведение общественно-политических, социально-экономических и судебно-правовых реформ, направленных на укрепление принципа верховенства закона и гарантий надежной защиты прав, свобод и законных интересов граждан, углубление социального партнерства между государством и институтами гражданского общества в данной сфере. В статье затрагиваются вопросы

обеспечения, прав и свобод иностранных граждан, лиц без гражданства в Республике Узбекистан, анализ Конституции и действующего национального законодательства, определения их правового статуса, определения международных стандартов и правовых норм, регламентирующих права и свободы иностранных граждан и лиц без гражданства, рассматриваются особенности предоставленных им прав и свобод в сопоставлении с аналогичными правами и свободами граждан Узбекистана.

Ключевые слова: Конституция, международный договор, иностранные граждане, лица без гражданства, международные стандарты, национальное законодательство, личные, политические, экономические и социальные права.

В основе кардинальных реформ, осуществляемых в настоящее время в Узбекистане, лежит Стратегия действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017-2021 годах, утвержденная Указом Президента от 7 февраля 2017 г., которая содержит конкретные мероприятия, направленные на: совершенствование государственного и общественного строительства; обеспечение верховенства закона и дальнейшее реформирование судебной-правовой системы; развитие и либерализацию экономики; развитие социальной сферы; обеспечение безопасности, межнационального согласия и религиозной толерантности, осуществление взвешенной, взаимовыгодной и конструктивной внешней политики.

Президент Республики Узбекистан Ш. Мирзиёев в докладе на торжественном собрании, посвященном 27-й годовщине принятия Конституции Республики Узбекистан, отметил, что «исторический опыт человечества свидетельствует о том, что формировавшиеся на протяжении веков базовые духовно-нравственные ценности и основные права личности в результате цивилизационных процессов приобрели форму Конституции. ... Нам нужно продолжить работу по развитию культуры уважения прав и свобод человека в обществе, что повысит авторитет нашей страны на международной арене» [1].

Следует отметить, что в период 2016-2019 гг. Республика Узбекистан продолжила проведение общественно-политических, социально-экономических и судебной-правовых реформ, направленных на укрепление принципа верховенства закона и гарантий надежной защиты прав, свобод и законных интересов граждан, углубление социального партнерства между государством и институтами гражданского общества в данной сфере.

Согласно статье 23 Конституции Республики Узбекистан «Иностранным гражданам и лицам без гражданства, находящимся на территории Республики Узбекистан, обеспечиваются права и свободы в соответствии с нормами международного права. Они несут обязанности, установленные Конституцией, законами и международными договорами Республики Узбекистан».

Из сказанного следует, что правовое положение иностранных граждан и лиц без гражданства, находящихся на территории Республики Узбекистан, регулируется на уровне основного закона страны. Права и свободы человека носят всеобщий характер и ими в равной степени обладают как граждане данного государства, так и иностранцы, лица без гражданства, находящиеся на территории страны.

Нормативно-правовое содержание данного правового феномена состоит в следующем:

– естественные, неотчуждаемые, т. е. принадлежащие от рождения каждому человеку права, а также права, признаваемые государством в соответствии с международным правом и международными обязательствами, обретают качество юридических прав и свобод лиц, проживающих на территории Узбекистана;

– под правами и свободами в контексте рассматриваемого факта понимаются права и свободы человека, которые по смыслу Конституции и норм международного права присущи всякому человеку, т. е. лицу независимо от его гражданства;

– эти права, поскольку они вытекают из общепризнанных норм международного права, приоритет которых провозглашает Конституция, должны быть гарантированы государством, даже если о них говорится в национальном законодательстве.

Данные положения Конституции страны, определяющие правовой статус лиц, проживающих на территории Узбекистана, воплощенные в нормах национального законодательства, в полной мере соответствуют общепризнанным принципам и нормам, закрепленным в основах международно-правовых актов о правах человека.

В соответствии с принципами современного международного права, в частности, принципом уважения основных прав и свобод человека, государство гарантирует неприкосновенность прав и свобод для всех, в том числе для иностранных граждан и лиц без гражданства. Так, во Всеобщей Декларации прав человека 1948 г. установлено, что «каждый человек имеет право в рамках каждого государства на свободное перемещение и выбор места жительства» (ч. 1 ст. 13); «каждый человек имеет право на выезд и въезд из любой, в том числе из своей страны» (ч. 1 ст. 13). Данные нормы определяют право любого человека (вне зависимости от его правового статуса, гражданства) по своему желанию свободно перемещаться по территории государства, выбирать постоянное или временное место жительства, свободно выезжать или въезжать в страну. Эти положения Всеобщей Декларации прав человека, закрепленные в ст. 23 Конституции, получили развитие в других статьях Основного закона, национальном законодательстве, правоприменительной практике.

Говоря словами Президента Ш.М. Мирзиёева, «... сегодня сама жизнь требует от нас достижения важнейшей цели, определенной в нашей Конституции, – всестороннего обеспечения интересов человека» [2].

Согласно конституционным нормам на иностранных граждан распространяются в рамках, установленных законом, права и свободы (личные, политические, экономические и социальные права — VII–IX главы Конституции Узбекистана) на них распространяются нормы главы X — гарантии прав и свобод человека. При этом эти абсолютные права реализуются через другие нормы Конституции, нормативно-правовые акты Республики, правоприменительную практику, с учетом особенностей, условий международных договоров Республики Узбекистан, правового статуса иностранцев и лиц без гражданства.

Нормы, закрепляющие основные неотъемлемые права человека, определяют смысл и гарантии прав, которые содержатся в отраслевых законах, нормах различных отраслей права (гражданского, семейного, трудового, налогового, финансового, таможенного, уголовного, административного и других отраслей права и т. д.). Так, иностранные граждане и лица без гражданства, находящиеся на территории Узбекистана, в соответствии с законом пользуются такими правами, как право на труд, на отдых, медицинскую помощь, получение пенсии или иных форм материальной помощи, обеспечение жильем, получение знаний, рядом других прав, которыми пользуются граждане Республики Узбекистан.

Действующее законодательство обеспечивает иностранным гражданам и лицам без гражданства, находящимся в Узбекистане, не только социальные гарантии, но и социально-правовую защиту при соблюдении ими требований, установленных в законодательных актах страны. В этом плане необходимо отметить ряд указов и постановлений Главы государства, направленных на гарантирование прав и свобод личности, в том числе иностранцев и лиц без гражданства. Так, реальным воплощением в национальном законодательстве, общественно-политической жизни общепризнанных принципов международного права стали указы Президента Республики Узбекистан от 20 декабря 2016 г. и от 22 февраля 2017 г. «О приеме в гражданство Республики Узбекистан», а также Указ Президента Республики Узбекистан от 29 мая 2017 года № УП-5060 «Об утверждении положения о порядке предоставления политического убежища в Республике Узбекистан».

Естественно, порядок осуществления указанных и других прав зависит от вида, формы нахождения иностранцев и лиц без гражданства на территории Узбекистана: временное нахождение или постоянное прохождение и т. д.

В статье 23 Конституции Узбекистан определены гарантии обеспечения прав человека и гражданина на свободное перемещение и избрание постоянного и временного места жительства в нашей стране. В соответствии с правилами пребывания иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Узбекистан иностранные граждане, включая граждан государств—участников СНГ и лиц без гражданства, могут постоянно или временно (туризм, учеба и т. п.) пребывать в Республике Узбекистан. При этом принимающие организации обеспечивают своевременное разъяснение иностранным гражданам их прав и обязанностей, предусмотренных законодательством Республики Узбекистан, несут ответственность за обеспечение их учета в соответствующих отделах Министерства внутренних дел Республики Узбекистан.

Действующее законодательство предусматривает исключения из правила об обязательной временной прописке для определенных категорий граждан-иностранцев, в основном, в связи с краткосрочностью пребывания на территории Республики Узбекистан [3].

Специальный правовой режим установлен для граждан, находящихся на территории Узбекистана проездом. Этот и ряд других вопросов в данной сфере регулируются как законами, так и подзаконными нормативно-правовыми актами, в частности, постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан от 21 ноября 1996 г. № 408 «О порядке прибытия и транзитного проезда иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Узбекистан», которое определяет правовое положение иностранных граждан и лиц без гражданства, а также их социально-правовую защиту на территории Республики Узбекистан.

Под конституционной защитой находятся такие права иностранцев и лиц без гражданства, как право на свободу экономической деятельности, право собственности. Так, важнейшим приоритетом государственной политики сегодня является формирование благоприятного инвестиционного климата в стране. В этих целях в стране создана целостная система правовых гарантий и льгот для иностранных инвесторов, свободной деятельности предприятий с иностранными инвестициями.

Правовые основы экономической деятельности иностранцев, лиц без гражданства образуют законы «Об иностранных инвестициях» [4], «Об инвестиционной деятельности» [5], «О гарантиях и мерах защиты прав иностранных инвесторов» [6], а также указы и постановления Президента Республики Узбекистан, в соответствии с которыми государство гарантирует и защищает права иностранных граждан — инвесторов, осуществляющих инвестиционную деятельность на территории Республики Узбекистан.

Права, предоставляемые иностранным гражданам, лицам без гражданства, в соответствии с общими принципами права предполагают наличие у нас определенных обязанностей, предусмотренных законами и международными договорами нашей страны. Так, иностранные лица во время пребывания в Республике Узбекистан обязаны в установленном порядке пройти регистрацию, проживать на основе действительных документов, удостоверяющих личность, соблюдать правила осуществления трудовой деятельности, а после истечения срока пребывания в стране покинуть ее пределы. Нарушение данных правил является основанием привлечения их в установленном порядке к административной ответственности.

На предприятиях, расположенных на территории Республики Узбекистан, полностью или частично принадлежащих иностранным юридическим или физическим лицами, применяются нормы трудового законодательства Республики Узбекистан, соблюдение которого является обязанностью иностранных граждан и лиц без гражданства.

Статьей 234 Семейного кодекса Республики Узбекистан [7] предусмотрено, что в сфере семейных отношений иностранные граждане и лица без гражданства несут равные с гражда-

нами Республики Узбекистан обязанности. Например, порядок и условия вступления в брак, установленные в национальном законодательстве, распространяются также на иностранцев и лиц без гражданства. Так, не допускается заключение брака с участием иностранцев в нарушение требований Семейного кодекса, например, заключение брака с лицом, не достигшим брачного возраста, и др.

Уголовное и административное законодательство страны предусматривает ответственность иностранных лиц на общих основаниях за совершение ими противоправных деяний (с учетом правил, установленных в международных договорах). Вместе с тем, иностранные граждане, к которым были применены меры уголовного и административного наказания, могут быть выдворены из страны в порядке, установленном законодательными актами. Эта мера не может быть применена в отношении гражданина Узбекистана.

В отношениях, регулируемых другими отраслями права, установлен приоритет двухсторонних и многосторонних договоров между Узбекистаном и иностранными государствами над нормами национального законодательства. Нормы национального права применяются только в тех случаях, когда об этом прямо указано в законодательном акте. Например, в отношениях, связанных с налогообложением «резидентов», постоянно проживающих в Республике Узбекистан, нормы национального законодательства применяются только в случаях, когда иное не предусмотрено в правилах двухстороннего соглашения или международного договора, подписанного между Республикой Узбекистан и государством, к гражданству которого относится лицо.

Таким образом, иностранные граждане и лица без гражданства, находящиеся на территории нашей страны, так же, как и граждане, подпадают под национальную юрисдикцию. Права и интересы иностранных лиц, согласно требованиям норм международного права гарантируются Конституцией и Законами Республики Узбекистан. При этом иностранные граждане и лица без гражданства во время пребывания на территории страны реализуют свои права и интересы при условии соблюдения обязанностей, установленных Конституцией и Законами Республики Узбекистан, а также нормами международного права.

Безусловное выполнение требований Конституции Республики Узбекистан является важной гарантией реализации приоритетных задач, определенных Стратегией действия, направленных на осуществление взвешенной, взаимовыгодной и конструктивной внешней политики, в т. ч. дальнейшего укрепления места и роли страны в качестве полноправного субъекта международных отношений, вхождения в число развитых демократических государств, реализации принципа добрососедства, укрепления международного имиджа Республики Узбекистан.

Список использованной литературы:

1. Доклад Президента Республики Узбекистан Ш.М. Мирзиёева на торжественном собрании, посвященном 27-й годовщине принятия Конституции Республики Узбекистан, от 7 декабря 2019 года.
2. Доклад Президента Республики Узбекистан Ш.М. Мирзиёева на торжественном собрании, посвященном 24-й годовщине принятия Конституции Республики Узбекистан от декабря 2016 года.
3. Положение о паспортной системе в Республике Узбекистан, утвержденное Указом Президента Республики Узбекистан от 5 января 2011 года № УП-4262
4. Закон Республики Узбекистан «Об иностранных инвестициях» // <http://lex.uz>
5. Закон Республики Узбекистан «Об инвестиционной деятельности» // <http://lex.uz>

6. Закон Республики Узбекистан «О гарантиях и мерах защиты прав иностранных инвесторов» // <http://lex.uz>

7. Семейный кодекс Республики Узбекистан // <http://lex.uz>

ТҮЙІН

Өзбекстан Республикасы заңның үстемдігі принципін және азаматтардың құқығын, бостандығы мен заңды мүддесін сенімді қорғау кепілдігін нығайтуға, осы саладағы мемлекет пен азаматтық қоғам институты арасындағы әлеуметтік әріптестікті тереңдетуге бағытталған қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық және сот-құқықтық реформа жүргізуді жалғастырды. Мақалада шетел азаматтарының, азаматтығы жоқ адамдардың құқығы мен бостандығына және Өзбекстан Республикасында оларды қамтамасыз етуге, Конституция мен қолданыстағы ұлттық заңнаманы талдау қажеттігіне, олардың құқықтық мәртебесін анықтауға, шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдардың құқығы мен бостандығын регламенттейтін халықаралық стандарт пен құқықтық нормаларды айқындауға байланысты мәселе қозғалады, Өзбекстан азаматтарының осындай құқығы мен бостандығымен салыстыруда оларға берілген құқық пен бостандықтың ерекшелігі қарастырылады.

RESUME

In the period 2016-2019. The Republic of Uzbekistan has continued to implement socio-political, socio-economic and judicial reforms aimed at strengthening the rule of law and guaranteeing reliable protection of citizens ' rights, freedoms and legitimate interests, and deepening social partnership between the state and civil society institutions in this area. The article deals with the issues of ensuring the rights and freedoms of foreign citizens and stateless persons in the Republic of Uzbekistan, analyzing the Constitution and current national legislation, determining their legal status, defining international standards and legal norms regulating the rights and freedoms of foreign citizens and stateless persons, and considering the features of the rights and freedoms granted to them in comparison with similar rights and freedoms of citizens of Uzbekistan.

ЖАС ҒАЛЫМДАРДЫҢ ЗЕРТТЕУЛЕРІ

ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

ӘОЖ 372.834

А. Ахметов, Жоғары оқу орнынан кейін білім беру факультетінің магистранты
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)

**Заңгерлік білім беру жүйесіндегі педагогикалық қызмет пен
оқытушының жеке басы жетістіктерінің өлшемі**

Аннотация. Мақалада заңгерлік білім беру жүйесіндегі педагогикалық қызмет пен оқытушының жеке басы жетістігінің тиімді өлшемін анықтау мәселесі қарастырылған. Автор психолог-мамандар әзірлеген психологиялық тұжырымдамаға сәйкес оқытушы еңбегі өзара байланысты үш буыннан тұратын күрделі психологиялық шынайылықты қарастырған, олар: педагогикалық қызмет, оқытушының жеке тұлғасы, психологиялық-педагогикалық қарым-қатынас. Осы үш буын білім алушының тұлғалық дамуына ықпал ететінін және бірін-бірі қайталамайтынын, орындарын алмастырмайтынын, сондай-ақ олар оқытушының еңбек ету үрдісінде өзара күрделі диалектикалық қатынасқа түсетінін зерттеп жазған. Автор заңгерлік білім беру жүйесінде жетістікке ие оқытушы өлшемін жалпы (кез келген оқытушыға тән қасиет) және арнайы (тек заңгерлік пәндерді беруші оқытушыға тән қасиет) деп екіге бөлуге болады деген қорытынды жасап, әрқайсысының мазмұнын ашады.

Негізгі сөздер: жоғары оқу орындары, заңгерлік білім, жетістікке ие оқытушы, педагогикалық өлшем, психологиялық өлшем, психологиялық тұжырым, зерттеу нәтижесі.

Жоғары оқу орындарында сабақ берудің жемісті болуы қазіргі педагогика және психология ғылымдарындағы өзекті теориялық және ғылыми-қолданбалы міндеттерге жатады. Мұндай талап білім беру үрдісінде оқытушының білім алушыларды сапалы білім мен тәрбие алуларына мүмкіндік жасау қажеттілігінен туындап отыр. Жетістікке ие оқытушының мінез-құлқы қандай механизммен реттеледі, адамның өзін маман ретінде танытуына қалай көмектесуге болады деген сияқты сауалдардың шешімін табу үшін білім беру жүйесіндегі тиісті әдіснамалық ыңғай мен заңдылықты іздестіру қажет.

Мақаланы жазудағы мақсатымыз заңгерлік білім беру жүйесіндегі педагогикалық қызмет пен оқытушының жеке басы жетістігінің тиімді өлшемін анықтау болып табылады. Осы мақсатқа қол жеткізу үшін мынадай міндетті шешуіміз қажет:

- 1) Психологиялық-әдістемелік әдебиеттерге талдау жасау негізінде оқытушы еңбегін үш өлшемдік өзара байланысты кеңістік ретінде қарастыру;
- 2) Оқытушының жетістікке ие болуына әсер етуші факторды белгілеу;
- 3) Оқытушыларды өзіндік талдау жасау мен өзіндік диагностикаға тарту;
- 4) Заңгерлік білім беру жүйесіндегі жетістікке ие оқытушының психологиялық критерийлерін анықтау.

С.Л. Рубинштейн, Н.Д. Побитов, Л.М. Митина сияқты психолог мамандар әзірлеген психологиялық тұжырымдамаға сәйкес оқытушы еңбегі өзара байланысты үш буыннан тұратын күрделі психологиялық шынайылық. Олар:

- педагогикалық қызмет;
- оқытушының жеке тұлғасы;

– психологиялық-педагогикалық қарым-қатынас [1].

Осы үш буын білім алушының тұлғалық дамуына ықпал етеді. Бұл үш буын бірін-бірі қайталамайды, орындарын алмастырмайды, олар оқытушының еңбек ету үрдісінде өзара күрделі диалектикалық қатынасқа түседі.

Жоғарыда аталған авторлардың психологиялық тұжырымдамасы шеңберінде оқытушының жетістікке ие болуына әсер етуші өлшем зерттелді. В.М.Лизинскийдің пікірі бойынша: «Мұғалім — бұл өзі өмір бойы ізденетін, оқитын адам, сондай жағдайда ғана ол өзгені оқыту құқығына ие бола алады» [2].

Кез келген оқытушы жұмысының нәтижесі:

- білім, білу, дағды;
- тәрбиелілік;
- білім алушылардың психологиялық көңіл-күйі.

Барлық өлшемді шартты түрде үш топқа бөлуге болады, олар — педагогикалық, психологиялық, жеке тұлғалық.

Педагогикалық өлшем:

Оқытушы жұмысының нәтижесіне баға берілетіндіктен, оның бірінші өлшемі – білім алушылардың үйрену деңгейі;

– екінші өлшемі — білім алушылардың жалпы білімі мен дағдысының қалыптасу деңгейі. Бұл:

– оқу-ақпараттық дағды (ауызша және жазбаша мәтінмен, ақпарат қайнар көздерімен жұмыс);

– оқу-қисындық дағды (талдау жасай білу, себептік-салдарлық байланысты анықтау, салыстыру, жалпылау және т.б.);

– оқу-тану дағдысы (қойылған міндетті түсіну, әрекет алгоритмін құра білу, өзін-өзі бақылаудың түрлі құралын меңгеру);

– үшінші өлшем — зерттеу жұмысының жағдайы мен өз білімін арттыру бойынша жұмыс жасау;

– төртінші өлшем — педагогтердің білімі мен біліктілігін арттыруы.

– бесінші өлшем — өзіндік талдау мен рефлексия жасау қабілеттілігі.

– алтыншы өлшем — инновациялық қызмет.

Осы қызмет пен өлшем оқу үдерісін жоғары деңгейде жүзеге асыруға ықпал етеді.

Оқытушының жетістікке ие болуының психологиялық өлшемі:

бірінші өлшем — қызығушылық, мотивация.

екінші өлшем — саналы оқыту.

Саналы оқыту қағидаты білім алушылардың не үшін, неліктен оқу қажеттігін дұрыс түсініп, болашақ мамандығын саналы түрде таңдауына ықпал етеді.

үшінші өлшем — «оқытушы - білім алушы» жүйесіндегі өзара қарым-қатынас.

Оқытудың бастапқы кезеңінен бастап-ақ, оқытушы мен білім алушының өзара қарым-қатынасы мақсатты және мәнді әрекетке негізделуі керек. Осындай тәртіп қана білім алушыны жаттау, шығармашылық емес еңбекке мәжбүрлеу, қарапайым операциялық-техникалық деңгейден жұмыс жасаудың жоғарырақ деңгейіне итермелейтін объектілі қисындылықты жеңуге мүмкіндік береді.

Төртінші өлшем — білім алушының жеке бас ерекшелігін есепке алу.

Білім беру қызметін ұйымдастыруда білім алушының назар аудару, есте сақтау, ойлау қабілеті ерекшелігін назарда ұстаудың маңызы зор. Білім алушының назар аудару білу қабілетін тәрбиелеу, жалпы тәрбие үдерісі сияқты көп жағдайда оқытушының жеке бас қасиетіне байланысты. Оқытушының ең маңызды қасиетінің бірі — назар аудару білу мен бақылау жасай білу болып табылады.

Оқытушы қызметінің жемісті болуының кәсіби жеке өлшемі:

Оқытушы қызметінің ең басты айырмасы педагогтің өз жұмысын жан-тәнімен жақсы көруі болып табылады. Яғни оқытушының жеке бас қасиеті оның кәсіби қызмет құралы ретінде белгіленіп тұр. Бағалау объектісі оқытушының жеке бас қасиетінің жиынтығы емес, тек кәсіби маңыздылығы бар бөлігі ғана болмақ. Оқытушының осындай қасиеті Ю.К. Бабанский, В.А. Слостенин, Н.В. Кузьмина және т.б. ғалымдардың еңбектерінде құрылымдалған.

Педагогикалық қызметке әсері бар көптеген диагностикалық әдістің ішінен оқытушының төмендегідей жеке бас қасиетін белгілеп отырмыз. Олар: эмоционалдылық, сөзінің анықтылығы, шығармашылық сипаты, ұйымдастырушылық қабілеті, әзілдей білуі, ішкі тәртібі, талапшылдығы.

Сондай-ақ оқытушы жұмысының жемістілігі үшін жұмысты ұйымдастыра білу, әкімшілікпен, ата-анамен және білім алушылармен қарым-қатынас құра білу және өзінің кәсіби қасиетін ұштау сияқты қасиетінің де маңызы зор.

Біздің пікіріміз бойынша, педагогке тән жалпы өлшеммен қатар жоғары оқу орнының заңгерлік мамандығы бойынша білім беруші оқытушыға тән арнайы өлшемді де белгілеп өткен жөн:

- 1) заңгерлік пәндерді оқыту саласындағы арнайы және кәсіби құзыреттілік;
- 2) болашақ заңгерлердің білімін, біліктілігі мен дағдысын қалыптастыру тәсіліндегі оқытушының әдістемелік құзыреттілігі;
- 3) өзге заңгермен, болашақ клиенттермен кәсіби қарым-қатынас жасау үрдісіндегі әлеуметтік-психологиялық құзыреттілік;
- 4) білім алушылардың қабілеттілігі мен уәждемесіне қатысты сараланған психологиялық құзыреттілік;
- 5) оқытушының жеке басы мен қызметінің жетістігі мен кемшілігіне қатысты аутопсихологиялық құзыреттілік.

Жалпы жоғары оқу орнында сабақ беретін оқытушының біліктілігі жоғары деңгейде болып, оны білімі, тәжірибесі, жеке бас қасиеті сияқты іскерлігін анықтаушы басты компонент құрауы қажет.

Мысалы, А. К. Чакрян өз қызметін ЖОО-ның заң факультетінде жүзеге асыратын оқытушы-заңгердің жетістік деңгейіне құқықтық сананың жоғары деңгейі әсер ететінін, заңгердің кәсіби қызметінің ұйымдастырушылық-әрекеттік, коммуникативтік-психологиялық, зияткерлік, мотивациялық-құндылық компонентін сипаттайтынын анықтады. Ол өз зерттеуінде құқықтық сана компоненті мен олардың белгілі бір үйлесімінде кәсіби табыстылық компонентінің айқындылық деңгейі бойынша кәсіби табысты заңгерлердің түрлерін, сондай-ақ олардың психологиялық портретін («табысты», «сәтсіз», «компенсаторно успешные», «декомпенсаторлы табысты», «жайылған» түрі) эмпирикалық түрде анықтады) [3].

Бұл ғалымның ғылыми ережелерінің жаңалығы, біздің ойымызша, осы сәттіліктің жетекші детерминантына әсер ететін заңгерлердің кәсіби қызметінің сәттілігіне педагогикалық жағдай жасау қажеттілігін ғылыми негіздеу болып табылады.

Қазіргі уақытта заңгердің кәсіби жетістігіне әсер ететін құқықтық санасының қалыптасқан компонентінің деңгейі арнайы ұйымдастырылған педагогикалық жағдайда артып келе жатқандығы эксперименталды түрде дәлелденді және сапалы талдаумен расталды. Бұл жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесінде заңгерлерді кәсіби міндетті сәтті орындауға кезең-кезеңімен даярлау моделін қалыптастыру қажеттілігін тудырады.

Сөйтіп заңгерлік білім жүйесінде жетістікке ие оқытушы өлшемін жалпы (кез келген оқытушыға тән қасиет) және арнайы (тек заңгерлік пәндерді беруші оқытушыға тән қасиет) деп екіге бөліп қарастырамыз.

Арнайы өлшемге құқықтық сана-сезімнің, заңгердің кәсіби қызметінің түрлі компонентінің болуы, білім алушылардың өз-өзіне сенімді болуына ықпал етуші арнайы

педагогикалық жағдай туғызу, өз қызметіне үнемі талдау жасап отыру және педагогикалық мақсат пен міндетті нақты қоя білу сияқты белгілерді жатқызуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Психология человека в современном мире. Т. 3. Психология развития и акмеология. Экзистенциальные проблемы в трудах С.Л. Рубинштейна и в современной психологии // Рубинштейновские традиции исследования и экспериментатики: Мат-лы Всероссийской юбилейной научной конференции, посвященной 120-летию со дня рождения С.Л. Рубинштейна, 15-16 октября 2009 г. / Отв. редакторы: А.Л. Журавлев, Е.А. Сергиенко, В.В. Знаков, И. О. Александров. — М., 2009. — 400 с.

2. Лизинский В. М. Избранные педагогические страницы // Педагогический поиск. — 2007. — 160 с.

3. Чакрян А. К. Педагогические условия успешности профессиональной деятельности юристов: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. — Сочи, 2010. // Библиотека авторефератов и диссертаций по педагогике // <http://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-01/dissertaciya-pedagogicheskie-usloviya-uspeshnosti-professionalnoy-deyatelnosti-yuristov#ixzz3MDxJmf8P>

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрен вопрос определения оптимальных критериев личностных достижений преподавателя и педагогической деятельности в системе юридического образования. В соответствии с психологическими концепциями, разработанными специалистами-психологами, труд преподавателя предусматривает сложную психологическую реальность, состоящую из трех взаимосвязанных звеньев: педагогической деятельности, личности преподавателя, психолого-педагогического общения. Рассматриваемые критерии можно разделить на общие (характерные свойства любого преподавателя) и специальные (свойства, присущие преподавателю только юридических дисциплин). К специальным критериям можно отнести такие, как наличие правосознания, различных компонентов профессиональной деятельности юриста, создание специальных педагогических условий, способствующих уверенности обучающихся в себе, регулярный анализ своей деятельности и четкую постановку педагогических целей и задач.

RESUME

The article considers the issue of determining the optimal criteria for personal achievements of a teacher and pedagogical activity in the system of legal education. In accordance with the psychological concepts developed by specialists in psychology, the work of a teacher provides a complex psychological reality consisting of three interconnected links: pedagogical activity, the teacher's personality, and psychological and pedagogical communication. The criteria under consideration can be divided into General (characteristic properties of any teacher) and special (properties inherent to a teacher of only legal disciplines). Special criteria include such as the presence of legal awareness, various components of the lawyer's professional activity, the creation of special pedagogical conditions that promote students' self-confidence, regular analysis of their activities and a clear statement of pedagogical goals and objectives.

ӘОЖ 378

Б. Әбдіәшім, Жоғары оқу орнынан кейін білім беру факультетінің магистранты
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)

Ішкі істер органдарында тиімді басқарудың критерийлері мен психологиялық факторлары

Аннотация. Мақалада ішкі істер органдарында тиімді басқарудың негізгі өлшемі мен психологиялық факторы қарастырылады. Автор тиімді басқару жүйесін экономикалық, әлеуметтік және басқа құбылысқа тән күрделі, көпқырлы санат ретінде қарастырады. Басқару стиліне, басқару тиімділігіне, ұжымды басқару процесінің факторын зерттеу және анықтау мәселесіне ерекше көңіл бөлінген, олар басшы мен ұжымның өзара іс-қимылын одан әрі жетілдіру бойынша ғылыми негізделген ұсыныс әзірлеуге мүмкіндік береді. Мақала «басшылық», «ұжым» ұғымдарын, ІО ұжымының сипаттамасын зерделеудің кейбір қорытындысын шығарады. Бұл бағыт басшысы мен басқа да қызметкерлер қатаң түрде субординацияны, қызметтік тәртіпті және жарғылық қатынасты ұстануы тиіс өзіндік ерекшелігі бар ІО ұжымының сипаттамасын қарастырумен толықтырылады.

Негізгі сөздер: басқару жүйесі, басқару тиімділігі, ішкі істер органдарының басшысы, қарым-қатынас, ІО ұжымының сипаттамасы, тәсіл, қарама-қайшылыққа құрылған қатынас, басқару теориясы.

Басқару жүйесі — қоғамымыздың барлық саласында тұрақты орын алған маңызды құбылыс. Ол — қызметтің барлық түрі мен нысанының ажырамас бөлігі. Мемлекеттік қызметтің де, бизнестің де, қоғамымызда кездесетін басқа қызмет түрінің де нәтиже беруі, тиімді болуы сол мекемені басқарып отырған әкімшілік аппаратының жұмысқа, өз қарамағындағы қызметкерлеріне деген қарым-қатынасының, өзіндік саясатының нәтижелілігіне байланысты болмақ.

Басқару тиімділігі — күрделі, көпқырлы категория. Ол экономикалық, әлеуметтік және басқа да құбылысқа тән ерекшелікті сипаттайды. Ендеше құқық қорғау органдарындағы басқару жүйесінің сапалылығы да ішкі істер органдары қызметі нәтижелілігінің, қоғамдық беделінің көрсеткіші болып табылады.

Қазіргі басқару теориясының қалыптасуына өткен ғасырдағы көптеген ғалымның еңбектері өз үлесін қосты. Басқарудың классикалық теориясы қоғам қажеттілігіне сәйкес жасалып, қарулы күштер кадр саясатының өзгеруіне тікелей әсер етті. Басқарудың ғылым ретінде қалыптасуы Фредрик Тейлор есімімен байланысты, ол өзінің «Ғылыми басқару принциптері» деп аталатын еңбегінде басқару және атқарушы қызметтердің нақты бөлінуін қарастырып, басшының негізгі міндеті өзінің тікелей қарамағындағы қызметкерлердің қызмет өнімділігін іздестіру деп көрсеткен.

Тейлор басқарудың ең тиімді тәсілі ретінде қызмет саласының қатаң түрде бөлу, басқарушылардың жоспарлауда толық жауапкершілігі, еңбекті ұйымдастыруда, өндіріс сапасын қадағалау мен технологиялық режимнің нақты орындалуында деп санаған. Тейлор және оның шәкірттері Г. Л. Гантт пен Ф. Гильберт теорияларында авторитарлы стиль артық бағыт ретінде көрсетілген [1].

Мемлекеттік қызметті басқару әдістерінің дамуында неміс социологі Макс Вебер еңбектерінің маңызы зор. Оның әкімшілік басқару жүйесіндегі еңбектері мемлекеттік мекемелердің кадр қызметін ұйымдастыру негізін құрап, ол зерттеулер осы күнге дейін өз өзектілігін жоғалтқан жоқ. Бұл әдіс «бюрократиялық» деп аталып, төмендегі принципке негізделген:

– лауазымдық міндеттері көрсетіліп, нақты бөлінген;

- лауазымдық қарым-қатынас иерархиясы;
- басқару процесіндегі лауазымдық процедураны үнемі жүзеге асыру;
- бос лауазымдық орынға моральдық және кәсіби қасиеті сәйкес келетін үміткерлерді таңдау;

– қызметкерлердің құзыреттілігін бағалау үшін кадрларды кезеңдік аттестаттаудан өткізу.

Бұл ғалымдардың пікірі полицейлерді басқару жүйесінде де кеңінен қолданылды. Батыс Еуропа, Америка, Бұрынғы КСРО-ның полиция бөлімшелерін ұйымдастыру қызметін нақты бөлу, берілген тапсырманы мүлтіксіз орындау және тапсырмалардың орындалуына қатаң бақылау жасау принципіне негізделді.

Алайда уақыт басқарудың «классикалық» теориясы ережелерін полиция қызметіне енгізу оның жұмыс тиімділігіне кедергі жасайтынын көрсетті. Себебі «идеалды» бюрократия нормалары уақыт талабы мен қоғамдағы жаңа әлеуметтік тұжырымға сәйкес келмейтіні белгілі болды.

Басқару теориясына деген тұжырымдамалық бағыттағы революция АҚШ-та Элтон Майоның «хоторн эксперименті» нәтижесін жариялаған соң басталды. Ол қызметкерлерді дұрыс ынталандыру арқылы аз уақыт ішінде еңбек өнімділігін 40 %-ға арттырып, жұмысқа шықпай қалушылықты 80 %-ға төмендетуге болатынын көрсетті [2]. Мұндағы негізгі теориялық қорытынды адам қызметінің өнімділігі оған деген басшысының жылы қарым-қатынасы мен қызметкердің ішкі уәждемесіне тікелей байланысты екенін көрсетті.

«Хоторн эксперименті» персоналды басқару эволюциясындағы төңкеріс пункті болып, еңбек шартына қанағат ету деңгейі мен персонал жұмысының тиімділігін арттыру арасындағы тұрақты себептік байланысты белгіледі.

Қоршаған ортадағы адамдар арасындағы қарым-қатынастың күрделенуіне байланысты ішкі істер органдарының ішкі құрылымы қарым-қатынас жасауға ыңғайлы және бейімді болуы керек. Бұл жағдайда өз ісінің білікті маманы болып табылатын және адами әлеуетті бағалай білетін басшының маңызы зор. Ең алдымен біздің зерттеу тақырыбымыз үшін өзекті болып табылатын «басшылық» және «ұжым» ұғымдарына тоқталсақ.

«Басшылық» ұғымы әлеуметтік-психологиялық басылымда, әдетте, семантикалық жағынан өзіне жақын ұғым «лидерлік» ұғымымен мазмұндас болып келеді. Басшылық және лидерлік феноменіне қатысты ғалым-маманның пікірін негізге ала отырып, олардың әлеуметтік топты басқару мен оған көшбасшылық жасаудың құралы болып табылатынына, түрлі әлеуметтік және психологиялық табиғаты бар екеніне, түрлі канал бойынша жүзеге асырылатын тұлғааралық әсер ету процесінің көрінісі ретінде қарастырылатынына көз жеткіземіз. Сондай-ақ әдебиеттерде лидерлік пен басшылық ұғымдары арасындағы салыстырмалы түрдегі айырмашылыққа көңіл бөлініп, бұл феномен арасындағы диалектикалық байланыс пен өзара алмасушылықтың бар екендігі жазылған.

Бұл мақалада лидерлік пен басшылық ұғымдары қатынасын зерттеу міндеті тұрған жоқ, біз үшін ұйым басшысы — лидер, сонымен қатар өз қарамағындағы қызметкерлеріне тиімді басшылық ете алатын тұлғаны зерделеу міндеті тұр. Басшының негізгі міндеті - өз қарамағындағы адамдарға әсер ету арқылы қойылған міндет пен жұмыстың нәтижелі атқарылуына ықпал ету.

Ішкі істер органдарының басшысы — ресми түрде ұжымды және осы ұйымның қызметін тиімді ұйымдастыру міндеті жүктелген тұлға. Ол ұйым қызметіне өзінен жоғары тұрған инстанция алдында жауапты және сол қызметті реттеуші нормативтік-құқықтық актілерге сәйкес қатаң түрде белгілі санкциялау мүмкіндігі (қарамағындағыларды жазалау, көтермелеу) берілген заңды жауапты тұлға.

Басқару тиімділігі — ішкі істер органдарының белгілі бір әлеуметтік тобында ұжым ынтымақтастығын бекітуге арналған позитивті психологиялық ахуал туғызу болып табылады. Басқару тиімділігіне байланысты проблема – үлкен практикалық мәнге ие.

Ұжымды басқару процесін зерделеу және тиімділігін арттыру факторын белгілеу басшы мен ұжым арасындағы өзара әрекеттестікті одан әрі жетілдіру бойынша ғылыми негізделген ұсыныс әзірлеуге мүмкіндік береді.

А.И. Китовтің пікірі бойынша, «басшының қызметі оның қандайда бір өз параметрі бойынша бағалана алмайды. Оның жұмысының негізгі критерийі органикалық тұрғыдан біріктірілген еңбек, басшы және орындаушылар жұмысының негізгі нәтижесі болып табылады» [3].

Ал М.Н. Андрощенко болса, «басқару тиімділігін бағалау объектіге деген толық, жүйелі ыңғайды, көптеген фактордың артықшылығы мен кемшілігін есепке алуды білдіреді. Ол минималды жеңіліспен үлкен жетістікке қол жеткізуге ықпал етеді», — деген [4]. Сонымен, жалпы алғанда, тиімділік шарасы дегенде алға қойылған мақсатқа қол жеткізу дәрежесін айтуға болады.

ПО ұжымының сипаттамасы. ПО-ның өз спецификасы бар: басшы мен басқа да қызметкер субординация, қызметтік тәртіп пен жарғылық қарым-қатынасты қатаң ұстануы керек. Нормативтік актіде лауазымды тұлғалардың өкілеттігі реттелген. Бұнан басқа құқық қорғау қызметі экстремалдық жағдай мен өмір үшін қауіптілік элементі бар қоғамдық қажетті еңбек түріне жатады. Ұжымда оның ынтымақтастығының құралы болып табылатын кәсіби дәстүр маңызды.

Әлеуметтік-психологиялық ахуал ұжымның маңызды сипаттамасы болып табылады. Бұл — тұлғааралық қарым-қатынаспен белгіленетін, тұрақты топтық көңіл-күй мен ой туындататын ұжым қасиеті. Кез келген адам бір ұжымда болудан моральдық қанағаттанушылық сезіміне бөленсе, енді екінші ұжым мүшелігі оған моральдық-психологиялық қолайсыздық туындатуы мүмкін. Психологиялық ахуалдың маңызды көрсеткіші ұжымдық көңіл-күй — ұжымдағы ахуал, адамдар арасындағы қарым-қатынас болғандықтан, ол жалпы жұмыс нәтижесіне тікелей әсер етеді. Сондықтан ұжым басшысы топтық көңіл-күй деңгейін үнемі бақылауда ұстауды жадында сақтауы қажет. Мұндай бақылау болмаған жағдайда басшының өзі топтағы көңіл-күй ырқына беріліп, эмоционалдық дау-дамайды ескерту мүмкіндігінен айырылып қалады.

Ұжым мүшелері арасындағы қарым-қатынас формалды және формалды емес қатынастан тұрады. Формалды қатынас қызметтік процесте туындап, билік пен бағыну принципіне құрылады және қатаң реттеледі. Ішкі істер органдарының әрбір құрылымдық ұйымында ресми бекітілген (бастық пен қарамағындағы қызметкерлер) жүйесінен бөлек, ресми емес тұлғааралық қатынас дағдысына негізделген әлеуметтік-психологиялық құрылым бар. Бұл ұзақ немесе қысқа мерзімдік қарым-қатынас жасау негізінде туындайтын адамдардың өзара қарым-қатынас жасауына байланысты жеке таңдауға негізделген (ұнату немесе ұнатпау) қарым-қатынас нәтижесі. Кез келген ұжымның әлеуметтік-психологиялық құрылымы формалды емес топта көрініс табады. Мұндай формалды емес топ мүшелерінің саны, әдетте, 10 адамнан аспайды. Мұндай топ мүшелерін ортақ қызығушылық пен мүдде, ұқсас тағдыр мен өзара сенім байланыстырады.

Ұжымды басқарудағы формалды емес топтардың мәні. Орган басшысы (ресми лидер) мен ресми емес топтар арасында сипаты мен мазмұны бойынша әртүрлі қатынас болуы мүмкін. Оларды негізгі үш түрге бөлуге болады: а) қолдау көрсетуге құрылған қатынас; ә) бейтарап қатынас; б) қарама-қайшылыққа құрылған қатынас.

Қолдау көрсетуге құрылған қатынас ресми емес топтың орган басшысына қолдау көрсетіп, маман ретінде оның пікірімен санасуы, оның жеке адами қасиетін бағалауы.

Қарама-қайшылыққа құрылған қатынас ресми емес топтың басшыға деген жағымсыз қарым-қатынасы болған жағдайда дамиды. Бұл қатынас басшыға үнемі қарсы келу, оның жеке қасиетіне сенімсіздік таныту түрінде көрініс табады.

Бейтарап қатынас ресми емес топ немесе оның лидері орган басшысына (немесе органның ресми құрылымына) нақты жағымды немесе жағымсыз қатынасын көрсетпесе, ішкі істер органдары қызметін жақсарту немесе нашарлату үшін ешбір күш жұмсамаған қатынаста дамиды.

Сөйтіп ішкі істер органдары немесе оның бөлімшелерінің басқару тиімділігіне қандай қатынас түрінің әсері болатынына тоқталайық.

Басшының қолдау көрсетуі. Егер ұжым басшысы өз қызметтік міндеттерін тиісті дәрежеде орындап, өз қарамағындағыларға қамқорлық жасайтын болса, пайда болған міндеттерді шешуде шығармашылық ыңғай танытса, оның қолдау көрсетуі ресми емес топ тарапынан ішкі істер органдары қызметінің тиімділігін арттырумен ұштасады. Басқаша жағдайда, егер өз қызметтік міндеттерін тиісті дәрежеде орындамайтын, жедел-қызметтік міндеттерді шешуде нәтижеге қол жеткізе алмайтын басшыға ресми емес топ мүшелері қолдау көрсету — ішкі істер органдары қызметі нәтижесінің теріс болуына әкеп соқтыруы мүмкін.

Қарама-қайшылыққа құрылған қатынаста екі нұсқа болуы мүмкін. Егер ресми емес топ жақсы басшы қызметіне қарсы болса, оның өз міндеттерін жүзеге асыруына кедергі келтірсе, мұндай қарсылықты бейтараптандыру үшін белсенді және мақсатты әрекет жасау қажет. Принципті дұрыс емес және органның қалыпты жұмыс істеуіне кедергі келтіруші әрекет жасаушы ресми емес лидер ұжымнан кетуі керек. Алайда қарсы тұрушы формалды емес топ мүшелері басшыға негізделген наразылық білдірген жағдайда бұл наразылықты қанағаттандырған, ал қажет болған жағдайда басшыны ауыстырған дұрыс.

Ресми емес топтардың ішкі істер органдары басшыларымен қарым-қатынастағы «бейтараптылығы» барлық нұсқада да жағымсыз сипатқа ие: яғни адал, белсенді, іскер басшыға қатысты да және өз жұмысына салғырт қарап, қызметтік міндеттерін толық орындамайтын басшыға қатысты да формалды емес топ өкілдерінің мұндай қарым-қатынасы тиімсіз болып саналып, екі жағдайда да «бейтараптылық» ресми емес топ өкілдерінің оң әлеуетін органның тиімді қызметін арттыруға қолдануға мүмкіндік бермейді.

Сөйтіп орган басшысы мен ресми емес лидерлер арасындағы қарым-қатынас ерекшелігін білу және оны басқару тәжірибесінде есепке алу ұжымдағы даулы жағдайдың алдын алуға ықпал етіп, басқару жүйесінде оңтайлы әлеуметтік-психологиялық ахуалдың болуына ықпал етіп, қызмет тиімділігін максималды қамтамасыз етуге жағдай туғызады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Дункан Джек У. Уроки основоположников менеджмента и управленческой практики / пер. с англ. — М: Дело, 1996.
2. Журавлев П. В., Кулапов М. Н., Сухарев С. А. Мировой опыт управления персоналом. Обзор зарубежных источников: Монография. — М., 1998.
3. Китов А. И. Психология хозяйственного управления. — М., 1984. — 263 с.
4. Андрощенко М. Н. Понятие эффективности и его философский смысл // Вестник МГУ. Сер. Философия. — Вып. 12. — С. 40-48.

РЕЗЮМЕ

В статье исследуются основные критерии и психологические факторы эффективного управления в органах внутренних дел. Система эффективного управления рассматривается как сложная, многогранная категория, характерная для экономических, социальных и других явлений. Особое внимание уделено стилю управления, эффективности управления, вопросам изучения и выявления факторов процесса управления коллективом, которые позволяют выработать научно обоснованные предложения по дальнейшему совершенствованию взаимодействия руководителя и коллектива. Автор изучает понятия «руководство», «коллектив»

применительно к коллективу ОВД и обращает внимание на то, что коллектив ОВД обладает особенностями, которые основаны на субординации и уставных отношениях, строгом соблюдении служебной дисциплины.

RESUME

The article examines the main criteria and psychological factors of effective management in the internal Affairs bodies. The system of effective management is considered as a complex, multi-faceted category characteristic of economic, social and other phenomena. Special attention is paid to the management style, management efficiency, and issues of studying and identifying factors in the team management process that allow you to make scientifically sound proposals for further improvement of the interaction between the Manager and the team. The author examines the concept of «leadership», «team» applied to the team of the IAB and draws attention to the fact that the staff of ATS has features that are based on subordination and statutory relationships, strict observation Denia of service discipline.

ӘОЖ 37.035.7

Б. А. Даулбаев, Жоғары оқу орнынан кейін білім беру факультетінің магистранты

(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)

Курсанттарды девиантты мінез-құлықты жасөспірімдермен жұмыс істеуге даярлаудағы педагогикалық жағдайлар

Аннотация. Мақалада курсанттарды девиантты мінез-құлықты жасөспірімдермен жұмыс істеуге даярлаудағы педагогикалық жағдай мәселесі қозғалған. Автор жалпы бала тәрбиесінің өте күрделі үдеріс екенін белгілей отырып, ал девиантты мінез-құлықтағы жасөспірімдерді тәрбиелеу мәселесі ерекше ыңғайды, жүйелі жұмысты қажет ететін тәрбиелеу шарасының кешені екеніне тоқталады. Осы ауқымды мәселені қарастыруда автор ІІМ оқу орындарының курсанттарын девиантты мінез-құлықты жасөспірімдермен жұмыс істеуге дайындау процесіне көңіл бөлу қажеттігін атап көрсетеді. Педагогикалық жағдай ұғымы ашылып, оған қатысты берілген авторлардың пікірі белгіленеді. Сонымен қатар Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі оқу орындарының тыңдаушыларын девиантты мінез-құлықты жасөспірімдермен жұмыс істеуге дайындаудың тиімділігін арттырудың педагогикалық жағдайы қарастырылды.

Негізгі сөздер: тәрбие, девиантты мінез-құлық, «жағдай» ұғымы, педагогикалық жағдайлар, кәсіби-педагогикалық дайындық.

Жалпы бала тәрбиесі — өте күрделі үдеріс. Ал девиантты мінез-құлықтағы жасөспірімдерді тәрбиелеу мәселесі — ерекше ыңғайды, жүйелі жұмысты қажет ететін тәрбиелеу шарасының кешені. Осы ауқымды мәселені қарастыруда біз ІІМ оқу орындарының курсанттарын девиантты мінез-құлықты жасөспірімдермен жұмыс істеуге дайындау процесіне көңіл бөлуді өзімізге мақсат етіп қойып отырмыз.

Кез келген қылмыстылықтың алдын алуда ішкі істер органдары қызметінің маңызы зор. Сондықтан девиантты мінез-құлықты жасөспірімдермен жұмыс істеу мәселесіне болашақ қызметкерлерді білім алу кезінде тартудың орны ерекше. Аталмыш сұрақтың шешімін табуда педагогикалық жағдай ұғымын негізге аламыз. Курсанттарды девиантты мінез-құлықты жасөспірімдермен жұмыс істеуге дайындау үшін алдымен оларға педагогикалық жағдай жасалуы керек.

Өкінішке қарай, Қазақстан Республикасы ІІМ оқу орындарының тыңдаушылары көбінесе девиантты мінез-құлықты жасөспірімдермен жұмыс жасау мәселесінің толық мәнін түсінбейді. Бұл жұмыс, оған дайындық сияқты, олар үшін де маңызды емес, тыңдаушылардың оқу іс-әрекетіне жағымды уәждеме факторының бірі болып табылмайтын сияқты көрінеді. Сондай-ақ қазіргі кезде девиантты мінез-құлық проблемасы бойынша көптеген іргелі теориялық зерттеу болғанымен, әлі де болса нормативтік, арнайы және оқу әдебиеттерінің тапшылығы байқалады.

Осы себептерді шешу үшін біз қажетті педагогикалық жағдай жасауымыз қажет.

Жалпы «жағдай» ұғымы педагогикада дұрыс анықталмаған.

Мәселенің осы аспектісі бойынша әдебиеттерді талдай отырып, жағдай ұғымының келесі белгілерін анықтай аламыз.

А. Я. Наинның белгілеуі бойынша, педагогикалық жағдай — бұл «міндеттерді шешуге бағытталған мазмұн, форма, әдістердің және материалдық-кеңістіктік ортаның объективті мүмкіндігінің жиынтығы» [1].

Мысалы, В. И. Андреев педагогикалық жағдайды «элементтерді мақсатты таңдау, жобалау және қолдану, мазмұны, әдістері (тәсілі), сондай-ақ дидактикалық мақсатқа жету үшін ұйымдастырылған оқыту формалары» деп анықтайды [2].

И. Т. Фролов «жағдай объектінің онымен болмайтын ондағы құбылысқа қатынасын білдіреді» деген пікірді ұстанады [3].

Философиялық энциклопедиялық сөздік «жағдай» ұғымын объектінің ондағы болмайтын, онсыз өмір сүре алмайтын құбылыспен байланысын білдіретін философиялық санат ретінде анықтайды. Нысанның өзі шартталған нәрсе ретінде, ал жағдай объективті әлемнің салыстырмалы түрдегі сыртқы әртүрлілігі ретінде пайда болады. Басқаша айтқанда, жағдай қоршаған ортаны, процесс туындайтын, өмір сүретін және дамитын ортаны құрайды.

С. И. Ожегов сөздігінде «жағдай» термині келесідей түсіндіріледі: бір нәрсе байланысты болатын жағдай; уағдаласушы тараптардың бірі жасаған талап; бір нәрсе туралы ауызша немесе жазбаша келісім; өмірдің, қызметтің кез келген саласында белгіленген ереже; бір нәрсе болып жатқан орта; талаптары [4].

Біз бұл пікірлердің ешқайсысын жаңсақ ой демейміз, керсінше, өз мазмұны бойынша бұл педагогикалық жағдай ұғымының мәнін толықтырып тұрады деген пікірдеміз. Яғни біз зерттеліп отырған процесті жүзеге асыру үшін қажет жағдайдың, дәлірек айтар болсақ, жасөспірімдердің девиантты мінез-құлқымен жұмыс істеуге маман даярлаушы объекті, шаралардың жиынтығын түсіне аламыз.

Нәтижесінде, біз зерттелетін процесті жүзеге асыру үшін қажетті мән-жай, объекті, шаралар жиынтығын, яғни девиантты мінез-құлықты жасөспірімдермен жұмыс істеуге мамандарды дайындауды шарт деп түсінеміз.

Педагогикалық жағдай курсанттардың кәсіби және педагогикалық дайындығы процесінің қажетті құрамдас бөлігі болып табылады және оқу бағдарламасын әзірлеу кезінде ескерілуі керек.

Жоғарыда аталған «жағдай» ұғымын ескере отырып, біз Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі оқу орындарының тыңдаушыларын девиантты мінез-құлықты жасөспірімдермен жұмыс істеуге дайындаудың тиімділігі үшін мынадай педагогикалық жағдайды бөліп көрсетеміз:

1) дайындықтың мақсатын айқындау девиантты мінез-құлыққа деген құштарлығы бар жасөспірімнің жеке басының ерекшелігін ескере отырып жүргізілуі керек;

2) Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің оқу орындарының курсанттары жасөспірімдердің девиантты мінез-құлыққа бейімділігін жеңу проблемасының мәні мен күрделілігін түсінуі керек;

3) курсанттардың кәсіби-педагогикалық дайындығының мазмұны девиантты мінез-құлықты жасөспірімдердің ерекшелігін неғұрлым толық қарастыру негізінде анықталуы керек.

Осы жағдайдың орындалуы Қазақстан Республикасы ІІМ оқу орындарының курсанттарын девиантты мінез-құлықты жасөспірімдермен жұмыс істеуге дайындау процесінің практикалық-бағытталған сипатын қамтамасыз етеді.

Сондықтан курсанттарды девиантты мінез-құлықты жасөспірімдермен жұмыс істеуге даярлаудағы педагогикалық жағдайдың маңызы зор.

Курсанттардың девиантты мінез-құлықты жасөспірімдермен жұмыс істеуге дайындығын қалыптастыру процесінде әртүрлі ғылыми саладағы білім біріктіріледі және жүйеленеді. Девиантты жасөспірімдермен жұмыс істеуге дайындықтың мазмұндық компонентінің құрылымына жалпы мәдени, психологиялық-педагогикалық, жалпы пәндік және арнайы білім кіреді.

Курсанттардың қарастырылып отырған қызмет түріне дайындығының мазмұндық компонентін қамтамасыз ету девиантты мінез-құлықтың осы түрінің себебі мен факторын білуді қамтиды. Девиантты мінез-құлықты жасөспірімдермен алдын алу үшін пәнаралық (тірек) білім қажет: жеке адамның, ұжымның психологиялық ерекшелігі; адамның психологиялық процесі мен жай-күйі; қарым-қатынас психологиясы; психикалық жай-күйдің өзін-өзі реттеу ерекшелігі және т. б. [5]

Курсанттардың девиантты мінез-құлық бар жасөспірімдермен жұмыс істеуге арналған белсенді компонентін жүзеге асыру нәтижесінде дағды жүйесі қалыптасады, оның негізгі компоненті: девиантты мінез-құлықтың мәні мен себептерін диагностикалау мүмкіндігі; мекеменің ерекшелігіне сәйкес жұмыстың алдын алу әдісін, әдісі мен формасын білу; девиантты мінез-құлықты студенттердің отбасындағы өмір сүру және тәрбие жағдайын зерттеу әдістемесі; осындай жасөспірімдердің іс-әрекеті мен жеке қасиетін талдай білу; қайта тәрбиелеу процесінде туындайтын қақтығысты шешу және т.б.

Курсанттардың кәметке толмаған құқық бұзушылармен профилактикалық жұмысқа дайындығын қалыптастыру процесінің педагогикалық жағдайына мыналар жатады: жалпы теориялық құқықтық, психологиялық-педагогикалық, криминологиялық дайындық; арнайы психологиялық-педагогикалық дайындық; оқытудың белсенді әдістерін қолдану; курсанттардың жобалық қызметі; курсанттарды өзін-өзі тәрбиелеудің әртүрлі ұйымдастырушылық формасына қосу; педагогикалық практикумды тағылымдама бағдарламасына енгізу.

Курсанттарды девиантты типтегі жасөспірімдермен жұмыс істеуге дайындаудың теориялық моделінің құрамына үш негізгі блок кіруі керек: мақсатты, мазмұнды-процедуралық және нәтижелі-бағалау.

Олардың біріншісі тиісті маманды даярлауға арналған әлеуметтік тапсырыстың талабымен және олардан туындайтын мақсат пен міндеттермен ұсынылған. Негізгі мақсатқа жету — ведомстволық университет түлегінің кәсіби бейімделген тұлғасын қалыптастыру-кәсіби бағдар, кәсіби құзыреттілік, рефлексиялық қабілет, кәсіби мінез-құлықты қалыптастыру мәселесін шешу арқылы мүмкін болады [6].

Мазмұндық-процессуалдық блок әдіснамалық, теориялық, әдістемелік, технологиялық білім жүйесімен, курсанттардың оқу-кәсіби қызметін жандандырудың нысаны мен әдістері жүйесімен ұсынылуы тиіс. Курсанттардың бейімделуінің процессуалдық жағы танымдық және практикалық міндет жүйесі түрінде меңгерілуге жататын тәжірибені ұсынадан, сондай-ақ оны меңгерудің арнайы дидактикалық рәсімін қолданудан (ұйымдастырушылық нысан, әдістерді, жеке және ұжымдық оқу іс-әрекетінің құралын, зерделенетін процестің имитациялық моделін, оқу-іскерлік ойынды және т. б. таңдау) тұрады. Курсанттың тұлғасын оқу-кәсіби қызметке бейімдеу үшін жағдай жасау — бұл тәрбие процесі, оның орталық тұлғасы – курс буынының профессорлық-оқытушылық құрамы мен офицерлері. Оқу-кәсіптік

қызмет барысында курсанттарды тәрбиелеудегі олардың басым рөлі бірқатар объективті жағдайға байланысты, ал тәрбие жұмысының нысанын, әдістерін таңдау білім алушылардың жеке психологиялық ерекшелігі мен жеке қасиетін терең және жан-жақты зерттеу негізінде жүзеге асырылады.

Нәтижелі-бағалау блогы курсанттарды қиын жасөспірімдермен жұмыс істеуге дайындау процесінің даму деңгейінің өлшемі мен көрсеткіші, бағаларымен ұсынылуы тиіс. Курсанттың болашақ кәсіби қызметтің белгілі бір бағытын орындауға дайындық дәрежесі туралы бағалауға келесі критерий мен олардың көрсеткішін ашуға мүмкіндік береді: кәсіби қызметке мотивациялық дайындық (оқу, танымдық және кәсіби қызметтің мотивтері); курсанттардың кәсіби және құндылық бағдары (кәсіби қызметтің құндылығы); кәсіби қабілет (кәсіби білімді, білік пен дағдыны меңгеру сапасы, оларды меңгеру беріктігі, Кәсіби бағытталған міндетті шешу кезінде шығармашылық тапсырма мен жұмысты орындау сапасы), кәсіби-рефлексиялық қабілет (оқу-кәсіби іс-әрекеттерді талдау; өзінің кәсіби бейнесін бағалау), коммуникативтік және ұйымдастырушылық қабілет (кәсіби-тұлғалық өзара іс-қимылдың коммуникативтік қасиеті мен ерекшелігі).

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Найн А. Я. Педагогические инновации научный эксперимент // Педагогика. — 1989 — № 2 — С. 12–19.
2. Андреев В. И. Педагогика высшей школы. Инновационно-прогностический курс: Учеб. пособие. — Казань: Центр инновационных технологий, 2013.
3. Фролов И. Т. Избр. тр. Т. 3. — М., 2003. С. 648.
4. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка. — М., 1994. — 907 с.
5. Чанышев Р. И. Модель подготовки курсантов к педагогической профилактике подростковых девиаций // <https://cyberleninka.ru/article/n/model-podgotovki-kursantov-k-pedagogicheskoy-profilaktike-podrostkovyih-deviatsiy>
6. Чанышев Р. И. О теоретической модели подготовки курсантов к педагогической профилактике подростковых девиаций <https://cyberleninka.ru/article/n/o-teoreticheskoy-modeli-podgotovki-kursantov-k-pedagogicheskoy-profilaktike-podrostkovyih-deviatsiy>

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются педагогические ситуации, возникающие в процессе подготовки курсантов к работе с подростками с девиантным поведением. Автор подчеркивает, что в целом воспитание ребенка является очень сложным процессом, а проблема воспитания подростков с девиантным поведением — это комплекс воспитательных мероприятий, требующих систематической работы. Обращается внимание на необходимость уделять особое внимание процессу подготовки курсантов учебных заведений МВД к работе с подростками с девиантным поведением. Раскрывается понятие педагогического положения, в отношении которого фиксируются мнения поданных авторов. Автором предлагаются педагогические условия повышения эффективности подготовки слушателей учебных заведений Министерства внутренних дел Республики Казахстан к работе с подростками с девиантным поведением.

RESUME

The article deals with pedagogical situations that arise in the process of training cadets to work with teenagers with deviant behavior. The author emphasizes that in General, raising a child is a very complex process, and the problem of educating children with deviant behavior is a complex of educational measures that require systematic work. Attention is drawn to the need to pay special attention to the process of training cadets of educational institutions of the Ministry of internal Affairs to work with adolescents with de-viant behavior. The author reveals the concept of a pedagogical position, in relation to which the opinions of the submitted authors are recorded. The author of

fers pedagogical conditions for improving the effectiveness of training students of educational institutions of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan to work with adolescents with deviant behavior.

УДК 343

Искаков К. Д., магистрант факультета послевузовского образования, капитан полиции

(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан)

Понятие информации и информационной безопасности

Аннотация. Автор раскрывает понятие информации и информационной безопасности по международному и национальному законодательству. Термин «информация» становится универсальным, он обозначает любые сведения о лицах, предметах, фактах, событиях, явлениях и процессах, полученные или созданные обладателем информации, зафиксированные на любом носителе и имеющие реквизиты, позволяющие ее идентифицировать. Информационная безопасность — это состояние защищенности информационного пространства Республики Казахстан, а также прав и интересов человека и гражданина, общества и государства в информационной сфере от реальных и потенциальных угроз, при котором обеспечивается устойчивое развитие и информационная независимость страны.

Ключевые слова: информация, информационная безопасность, национальная безопасность, социология, идентификация, среда, сфера, угроза, защита.

Вопросы уточнения понятийного аппарата в условиях современного развития науки являются первостепенными в ходе обозначения новых исследовательских направлений. По словам Ж. Т. Тоценко, в социологии «проблема понятийного аппарата — это проблема логичности, точности, последовательности и непротиворечивости знания» [1, 3].

Для развивающегося информационного общества понятия «информация» и «информационная безопасность» являются основополагающими. В связи с этим важен анализ указанных терминов, который обозначает условия и рамки для исследований проблематики становления и развития информационного общества [2, 68–74].

Информация (лат. Information) означает «ознакомление, разъяснение, изложение». В философской литературе сложилась устойчивая традиция рассмотрения информации на основе философских категорий отражения и различия (разнообразия). Информация не существует без отражения, как и отражение без информации. Свойство отражения заключается в способности любого объекта воспроизводить некоторые особенности воздействующих на него объектов. Однако для определения понятия информации одной категории «отражение» недостаточно. Информация имеет место только там, где среди некоторого тождества существует определенное различие. Единицей измерения информации может считаться элементарное различие, т. е. различие между двумя объектами в каком-либо одном фиксированном свойстве. Чем больше в совокупности отличных друг от друга элементов, тем больше эта совокупность содержит информации. Таким образом, информация в философии определяется как отраженное разнообразие, а именно разнообразие, которое отражающий объект содержит об отражаемом [3, 401].

Как отмечает И. А. Юрченко, особенностью информации является то, что ее невозможно представить без какой-либо материальной основы, она является атрибутом (свойством) материи и неотделима от нее. Даже когда информация отражается сознанием человека, она суще-

ствует лишь в единстве с определенными нейрофизиологическими процессами, т. е. имеет свой материальный носитель [4, 15].

В конце 50-х годов XX в. один из основоположников кибернетики Н. Виннер определил информацию как «обозначение содержания, полученного из внешнего мира в процессе нашего приспособления к нему и приспособления к нему наших чувств. Процесс получения и использования информации является процессом нашего приспособления к случайностям внешней среды и нашей жизнедеятельности в этой среде» [5, 31]. В данном определении ученый впервые затрагивает проблему неполноты получаемой индивидом информации, с одной стороны, с другой — необходимость защиты сведений от «случайностей внешней среды».

Развитие информационных технологий заставляет интенсивно совершенствовать законодательную базу, вводит в юридическую сферу понятия, ранее применявшиеся в кибернетике и информатике.

«Современное общество использует четыре основных ресурса: природные богатства, труд, капитал и информацию» [6, 6]. Информация признается одним из прав граждан. Всеобщая декларация прав человека и гражданина, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 10 декабря 1948 г. [7, 131–159], в ст. 19 закрепила право каждого человека на свободу искать, получать и распространять информацию и идеи любыми средствами и независимо от государственных границ. Следуя приоритету норм международного права, Конституция РК в ч. 2 ст. 20 подтвердила и гарантировала это право граждан, ограничив его сведениями, составляющими государственные секреты Республики Казахстан. Вместе с тем Конституция РК содержит ряд иных ограничений, связанных с распространением информации. В частности, ст. 18 закрепляет право граждан на неприкосновенность частной жизни, личную и семейную тайну, тайну личных вкладов и сбережений, переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений [8].

Правовое понятие информации несколько уже философского. В контексте Закона Республики Казахстан «О доступе к информации» от 16 ноября 2015 г. № 401-V [9] термин «информация» становится универсальным, он обозначает любые сведения о лицах, предметах, фактах, событиях, явлениях и процессах, полученные или созданные обладателем информации, зафиксированные на любом носителе и имеющие реквизиты, позволяющие ее идентифицировать. В данном определении сведения понимаются как реальные объекты социальной жизни: лица, предметы, факты, события, явления, процессы.

Вся информация, объединенная в информационные ресурсы (отдельные документы и отдельные массивы документов, документы и массивы документов в информационных системах), подразделяется на открытую (общедоступную) и информацию с ограниченным доступом. Последняя, в свою очередь, делится на информацию, отнесенную к государственной тайне, и конфиденциальную. Именно информация с ограниченным доступом (а отнесенной к таковой она может быть только на основании закона) является предметом компьютерных преступлений.

Государственная, служебная, коммерческая тайна, а также многие иные виды информации нуждаются в обязательной государственной правовой охране. В некоторых случаях важность тайны информации настолько велика, что ее охрану государство осуществляет мерами уголовного законодательства. Вместе с тем правовая охрана информации не может ущемлять права граждан. Так, в соответствии с ч. 1 ст. 6 Закона «О доступе к информации» к информации с ограниченным доступом не могут относиться, в частности, сведения о чрезвычайных ситуациях и катастрофах, угрожающих безопасности и здоровью граждан, и их последствиях, а также о стихийных бедствиях, их официальных прогнозах и последствиях.

В статье 1 Закона РК «О национальной безопасности Республики Казахстан» от 6 января 2012 г. № 527-IV [10] дается понятие национальной безопасности Республики Казахстан: состояние защищенности национальных интересов Республики Казахстан от реальных и по-

тенциальных угроз, обеспечивающее динамическое развитие человека и гражданина, общества и государства.

К основным объектам безопасности Закон относит: человека, его жизнь, права и свободы; общество, его материальные и духовные ценности; государство, его конституционный строй. Выделяют различные виды безопасности: общественную, военную, политическую, экономическую, информационную и экологическую.

В круг этих объектов закон включает и информационную безопасность. В соответствии со ст. 4 данного Закона информационная безопасность — это состояние защищенности информационного пространства Республики Казахстан, а также прав и интересов человека и гражданина, общества и государства в информационной сфере от реальных и потенциальных угроз, при котором обеспечивается устойчивое развитие и информационная независимость страны.

Безопасность как условие функционирования и развития общества имеет две составляющие, которые оцениваются по объективным и субъективным критериям. Объективный критерий — это уровень реальной защищенности системой законодательного регулирования, организационными мерами по использованию материальных средств, реализацией этих мер правоохранительными и другими органами. Субъективный критерий общественной безопасности как объекта уголовно-правовой охраны — это часть общественной психологии, т. е. общественное спокойствие, ощущение состояния защищенности, своей безопасности и безопасности других, неприкосновенности собственности; уверенность в нормальной работе государственных и общественных институтов.

Информационная безопасность представляет собой состояние защищенности информационной сферы государства, общества, личности, обеспечиваемое комплексом мер по снижению до заданного уровня, предотвращению или исключению негативных последствий от воздействия (или отсутствия такового) на элементы информационной сферы.

В Концепции кибербезопасности «Киберщит Казахстана», утвержденной Постановлением Правительства Республики Казахстан от 30 июня 2017 г. № 407 [11], понятие информационная безопасность рассматривается с двух взаимосвязанных аспектов: технического и социально-политического.

Технический аспект подразумевает обеспечение защиты национальных информационных ресурсов, информационных систем, информационно-телекоммуникационной инфраструктуры от неавторизованного доступа, использования, раскрытия, нарушения, изменения, прочтения, проверки, записи или уничтожения для обеспечения целостности, конфиденциальности и доступности информации.

Социально-политический аспект заключается в защите национального информационного пространства и систем распространения массовой информации от целенаправленного негативного информационного и организационного воздействия, могущего причинить ущерб национальным интересам Республики Казахстан.

Таким образом, понятие «информация» и «информационная безопасность» рассматриваются с различных точек зрения, раскрывающих те или иные значимые ее характеристики. Информационная безопасность рассматривается исходя из указанных аспектов информации. Отдельная линия интерпретации данных понятий содержится в нормативно-правовой базе Республики Казахстан, а именно в Законах РК «О национальной безопасности Республики Казахстан» от 6 января 2012 г. № 527-IV Законе РК «О доступе к информации» от 16 ноября 2015 г. № 401-V.

Список использованной литературы:

1. Тощенко Ж. Т. О понятийном аппарате социологии // Социологические исследования. — 2002. — № 9.
2. Еркин А.В. Понятия «информация» и «информационная безопасность»: от индустриального общества к информационному // Информационное общество — 2012. — Вып. 1.
3. Панин А. А. Философия: Учеб. для вузов. — М., 2002.
4. Юрченко И. А. Информация конфиденциального характера как предмет уголовно-правовой охраны. — М., 2000.
5. Виннер Н. Кибернетика и общество. — М., 1958.
6. Бюер В. М. Информационно-правовая политика России. — СПб., 2008.
7. Всеобщая декларация прав человека и гражданина. Утв. Генеральной Ассамблеей ООН 10 декабря 1948 г. // Сб. док-тов по международному гуманитарному праву. — М., 2000.
8. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 г. // <http://adilet.zan.kz>
9. Закон РК «О доступе к информации» от 16 ноября 2015 г. № 401-V // <http://adilet.zan.kz>
10. Закона РК «О национальной безопасности Республики Казахстан» от 6 января 2012 г. № 527-IV // <http://adilet.zan.kz>
11. Концепция кибербезопасности «Киберщит Казахстана». Утв. Постановлением Правительства Республики Казахстан от 30 июня 2017 г. 407 // <http://adilet.zan.kz>

ТҮЙІН

Мақалада автор ақпарат ұғымы мен ақпараттық қауіпсіздік бойынша халықаралық және ұлттық заңнамаға сипаттама береді. «Ақпарат» термині — әмбебап ұғым. Ол кез келген тасығышта тіркелген және оны сәйкестендіруге мүмкіндік беретін деректемесі бар ақпарат иесі алған немесе жасаған тұлға, зат, факті, оқиға, құбылыс пен процесс туралы кез келген мәліметті білдіреді. Ақпараттық қауіпсіздікке Қазақстан Республикасының ақпараттық кеңістігінің, сондай-ақ елдің орнықты дамуы мен ақпараттық тәуелсіздігі қамтамасыз етілетін нақты және ықтимал қауіп-қатерден адам мен азаматтың, қоғам мен мемлекеттің құқығы мен мүддесінің қорғалу жағдайы жатады.

RESUME

In this article, the author reveals the concept of information and information security under international and national legislation. The term «information» becomes universal, it means any information about persons, objects, facts, events, phenomena and processes received or created by the owner of the information, recorded on any medium and having details that allow it to be identified. Information security refers to the state of protection of the information space of the Republic of Kazakhstan, as well as the rights and interests of a person and citizen, society and the state in the information sphere from real and potential threats, which ensures sustainable development and information independence of the country.

УДК 343.2/.7

Шульгина Ю. Р., магистрант

(Центрально-Казахстанская академия, Республика Казахстан, г. Караганда)

Проведение следственного осмотра и обыска по делам о преступлениях, совершенных организованными преступными группами

Аннотация. Контент-анализ уголовных дел свидетельствует о том, что во время расследования преступлений, совершенных организованными преступными группами, след-

ственные осмотры и обыски проводились практически во всех случаях. Это позволяет следователю непосредственно воспроизвести истинную картину совершенного уголовного правонарушения, что в конечном итоге благоприятно отражается на итогах досудебного расследования. Однако организационно-подготовительные мероприятия и тактика проведения следственных осмотров и обысков, направленных на разоблачение лидеров и членов организованных групп, не нашли должного освещения в юридической литературе и требуют дополнительного изучения. Автор рассматривает некоторые особенности проведения осмотров и обысков по указанной категории уголовных дел.

Ключевые слова: досудебное расследование, организованная преступность, следственный осмотр, обыск, принципы осмотра, объекты обыска, одновременный обыск.

Раскрытие и расследование организованной преступной деятельности начинаются с установления факта совершения преступления организованной группой. Существенное значение имеют первоочередные следственные действия, направленные на изъятие информации из материальных отражений, в частности, следственные осмотры, обыски, выемки, проведение экспертиз.

Осмотры и обыски имеют определенные особенности и специфику. Рассмотрим организационно-подготовительные мероприятия и тактику проведения следственных осмотров и обысков, направленных на разоблачение лидеров и членов организованных групп.

Следственный осмотр является распространенным следственным действием, особенно при расследовании преступлений, совершенных преступными группировками.

Осмотр места происшествия — уникальное следственное действие, которое дает следователю возможность лично исследовать материальную обстановку совершенного преступления. Основной задачей следователя во время осмотра места происшествия является обнаружение и фиксация следов, оставленных членами преступной группы. Несмотря на растущую техническую оснащенность преступных группировок, правильно выбранная тактика осмотра места происшествия способствует получению важных доказательств, свидетельствующих о причастности указанных лиц к организованной преступной деятельности. Достижение результатов в этой ситуации зависит от знания способов преступной деятельности членов преступных группировок [1, 53].

Следственный осмотр — одно из неотложных следственных действий. Цель его проведения — выявление следов преступления; установление обстановки происшествия, механизма совершения преступлений, направления расследования и разработки общих версий относительно события преступления и об его участниках; получение исходных данных о личности преступника и очевидцев совершенного преступления с целью организации оперативно-розыскных мероприятий и последующих следственных действий.

Во время расследования этой категории преступлений могут проводиться осмотры: места происшествия, участков местности и помещений вне места происшествия, предметов и документов, трупа и его частей, тела живых лиц (освидетельствование), животных.

Общая тактика проведения следственных осмотров достаточно полно рассмотрена в криминалистической литературе. Но следственные осмотры во время расследования организованной преступной деятельности имеют особенности, которые требуют дополнительного освещения.

Криминалистикой и следственной практикой выработаны следующие общие принципы, касающиеся всех видов осмотров.

1. Единое руководство осмотром. Данным следственным действием всегда руководит следователь, другие участники подчинены ему, что способствует планомерности и согласованности в действиях. Несогласованность влечет за собой неполноту и бессистемность обзоров.

2. Своевременность и неотложность осмотра. Осмотр места происшествия осуществляется немедленно после получения сообщения о событии преступления. Это позволяет получить всестороннюю информацию о событии и обеспечивает оперативность в осуществлении розыскных мероприятий. В связи с неблагоприятными условиями осмотр может быть отложен, но обязательно должна быть обеспечена охрана места происшествия. Промежуток между получением исходной информации о совершении преступления организованной группой и началом проведения досмотра должен быть минимальным. Игнорирование этого требования, необоснованное промедление осмотра может привести к негативным последствиям.

3. Объективность, всесторонность и полнота осмотра. Все участки и объекты, связанные с механизмом совершения преступления, несут любую информацию и должны быть выявлены и зафиксированы.

4. Целенаправленность осмотра. Поиск, удаление и исследование доказательств при осмотре должны иметь целенаправленный характер. Это позволит собрать необходимую информацию, определить направления расследования, составить представление о механизме совершения преступления.

5. Плановность и системность осмотра предполагают определение его границ, порядка проведения, последовательности передвижения по территории, методов.

6. Применение научно-технических средств, без чего обнаружение и фиксация следов и вещественных доказательств невозможны.

7. Безопасность осмотра обеспечивается правильной его организацией, распределением функций между участниками, правильным использованием криминалистических средств.

8. Использование помощи общественности, которая может принимать участие в осмотре как в процессуальной (поняты), так и не процессуальной форме (для обследования территории с внушительными размерами, охраны места происшествия).

9. Использование оперативно-розыскной информации позволяет получить дополнительные сведения о характере события, лицах, причастных к преступлениям, местонахождении и признаках объектов, имеющих значение по делу, уточнить границы [2, 106].

Для расследования преступлений, совершенных преступными группировками, существенное значение имеет обыск. Своевременное проведение этого следственного действия с учетом особенностей расследования преступлений указанной категории может способствовать получению важных доказательств, свидетельствующих о причастности членов преступных групп и их лидеров к организованной преступной деятельности.

Организованная преступность приспосабливается к новым социально-экономическим условиям. Преступные группировки широко используют современную радиосвязь, новейшее огнестрельное оружие, надежную организационно-техническую базу, что делает их менее уязвимыми для правоохранительных органов, более мобильными в получении необходимой для преступной деятельности информации. Это следует учитывать во время подготовки и проведения обысков.

Обыск — это следственное действие, содержанием которого является принудительное обследование помещений и сооружений, участков местности, отдельных граждан с целью отыскания и изъятия предметов, имеющих значение для дела, а также выявление разыскиваемых лиц [3, 290]. Главная цель проведения обысков — выявление источников доказательной и ориентирующей информации. Их можно проводить на любом этапе досудебного расследования. Но во время расследования организованной преступной деятельности они проводятся сразу после возбуждения уголовного дела, что позволяет обнаружить и изъять орудия преступления, вещи и ценности, добытые преступным путем и другие предметы и документы, имеющие значение для дела.

Значение обысков в расследовании преступлений обуславливается тем, что нередко их результаты содержат начальные сведения, которые доказывают причастность лиц к организо-

ванной преступной деятельности и могут быть основой выдвижения криминалистических версий и планирования раскрытия преступлений. Кроме того, все обнаруженные во время обысков материальные следы преступления сравниваются с информацией, полученной после проведения следственных осмотров. Поэтому выявление связей между предметами, изъятыми во время проведения обысков, позволяет связать их с конкретным лицом (лидером или членом преступной группы) и доказать их причастность к организованной преступности.

Общая тактика проведения обыска предполагает необходимость учета особенностей противной стороны, характера преступного посягательства и достаточно освещена в криминалистической литературе. Следует сказать, что специфика проведения обысков при расследовании преступлений, совершенных преступными группировками, не нашла должного отражения и требует освещения.

Большинство ученых классифицирует обыски по:

- характеру объектов обыска (обыски квартир, домов, служебных кабинетов, подсобных помещений, участков местности, транспортных средств, живых людей);
- характеру объектов поиска (выявление людей, трупов и их частей, орудий или средств совершения преступлений, предметов преступного посягательства, следов, документов и других объектов);
- последовательности (первичный и повторный);
- по способу организации (единичный и групповой);
- по времени проведения [4, 283].

В расследовании организованной преступной деятельности следователями применяются все виды обысков. Но проведение одновременных обысков у нескольких членов преступной группы вызывает определенные трудности, обусловленные наличием нескольких соучастников, необходимостью привлечения значительного количества работников ОВД, соответствующим образом подготовленных и экипированных и т. п.

Изучение следственной практики свидетельствует о том, что одновременные обыски чаще всего проводятся при расследовании преступлений этой категории и, соответственно, имеют определенную специфику. В связи с этим необходимо не только проанализировать сложившуюся практику и разработать тактические рекомендации по проведению одновременных обысков, но и рассмотреть общие тактические вопросы их проведения.

Одновременный обыск — это согласованное по времени проведение взаимодействующими следственно-оперативными группами нескольких обысков в разных местах или лиц, которые осуществляются в рамках одного уголовного дела. К общим тактическим чертам, присущим одновременным обыскам, можно отнести:

- одновременную подготовку, начало и проведение обысков в нескольких местах;
- проведение обысков специально созданными поисковыми группами;
- обеспечение постоянной связи между участниками обыска и порядка обмена информацией.

Большинство криминалистов считает, что одновременные обыски проводятся по делам, где в качестве подозреваемых или обвиняемых проходят несколько лиц. По мнению С. М. Астапкиной, одновременное проведение обысков необходимо для расследования преступлений, совершенных несколькими лицами [5, 18–19].

С. Ф. Денисюк добавляет и другие основания для проведения таких обысков — наличие:

- устойчивой организованной преступной группы;
- отлаженной системы взаимодействия членов преступной группы [6, 224].

Действительно, одновременные обыски обычно проводятся во время расследования преступлений, совершенных группой лиц и особенно — организованной группой. Однако, как свидетельствует следственная практика, они могут проводиться и по преступлениям, совершенным одним лицом. Чтобы скрыть следы преступления, лицо довольно часто пользуется

услугами родственников, что обуславливает проведение обысков одновременно в разных местах. Поэтому принятие решения о проведении одновременных обысков нельзя связывать с кругом лиц, принимавших участие в совершении преступления.

Список использованной литературы:

1. Коновалов Е. Ф. Осмотр места происшествия (Состояние практики и пути повышения ее эффективности): Учеб. пос. — Минск, 1987.
2. Криминалистика: Учебн. / Под ред. А. Г. Филиппова и А. Ф. Волынского. — М., 1998.
3. Криминалистика: Учебн. для студ. юрид. спец. вузов / Глибко В. М., Дудников А. Л., Журавель В. А. и др. / за ред. В. Ю. Шепитько. — М., 2001.
4. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика: Учебн. для вузов / Под ред. Заслуженного деятеля науки Российской Федерации, проф. Р. С. Белкина. — М., 1999.
5. Астапкина С. М. Тактика обыска и выемки. — М., 1989. — С. 18–23.
6. Денисюк С. Ф. Проблемы тактики обыска в современных условиях борьбы с организованной преступностью // Вестн. Академии правовых наук. 1999. № 1 (16). С. 224–231.

ТҮЙІН

Қылмыстық істі мазмұнды талдау ұйымдасқан қылмыстық топтар жасаған қылмысты тергеу кезінде барлық жағдайда тергеу және іздеу жүргізілгенін көрсетеді. Бұл тергеушіге жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтың шынайы бейнесін тікелей бейнелеуге мүмкіндік береді, бұл сотқа дейінгі тергеудің нәтижесіне жағымды әсер етеді. Алайда ұйымдасқан топтың жетекшілері мен мүшелерін әшкерелеуге бағытталған ұйымдастырушылық-дайындық шарасы мен тергеу тексеруі мен іздеуінің тактикасы заң әдебиеттерінде тиісті жарияланбаған және қосымша зерттеуді қажет етеді. Автор қылмыстық істердің осы санаты бойынша тексеру мен іздеудің кейбір ерекшелігін қарастырады.

RESUME

The content analysis of criminal cases shows that during the investigation of crimes committed by organized criminal groups, investigative inspections and searches were carried out in almost all cases. This allows the investigator to directly reproduce the true picture of the committed criminal law violation, which ultimately has a favorable effect on the results of the pre-trial investigation. However, organizational preparations and tactics for conducting investigative inspections and searches aimed at exposing leaders and members of organized groups have not been adequately covered in the legal literature and require further study. The author considers some features of conducting inspections and searches in this category of criminal cases.

СОДЕРЖАНИЕ

ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҚОЛДАНУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

ПРОБЛЕМЫ ПРАВА И ПРАВОПРИМЕНЕНИЯ

Еспергенова Е. В.

Некоторые особенности расследования ложных доносов по делам об изнасилованиях.....3

Каирбекова А. А., Абеуов Д. А.

Возмещение вреда, причиненного террористическим актом7

Кожабекоев Е. Н.

О понятии «аварийная обстановка» в административном праве..... 12

Е. Н. Қожабекоев, А. Б. Түсіпбекоев

Ішкі істер органдарының бұқаралық ақпарат құралдарымен өзара іс-қимылы..... 17

А. М. Нұрахметова

Заңсыз көші-қонға байланысты кейбір мәселелер22

С. С. Рахимов, С. Н. Кадацкий

Қазақстан Республикасының қылмыстық сот ісін жүргізуде қылмыстардан зардап шеккендерге құқықтық көмек көрсететін адамдар25

Саткунова А. Э., Коцегулов Б. Б.

Объект уголовного правонарушения, предусмотренного ст. 190 УК РК «Мошенничество».....28

Саткунова А. Э., Майлыбаева Н. М.

Квалифицированный состав мошенничества, предусмотренного п. 2 ст. 190 УК Республики Казахстан33

КӘСІБИ ДАЙЫНДЫҚТЫ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІН ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІ ЖЕТІЛДІРУ

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ И СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Джиембаев Р. К., Жунусова Н. М.

Право человека на свободу от пыток в контексте дисциплин государственно-правового цикла39

Ө. А. Тұрғанов, Г. Ж. Мухамадиева

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог — Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Жолдауы аясында жоғары білім беруде инновациялық әдістерді пайдалану ерекшеліктері43

MAЗMҰНЫ

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Iskakov K. D., Kurumbaeva A. B.

Criminal liability for criminal offenses in the field of informatization and communication under the legislation of foreign countries48

Мухамедов У.Х.

Права и свободы иностранных граждан и их обеспечение в Узбекистане52

ЖАС ҒАЛЫМДАРДЫҢ ЗЕРТТЕУЛЕРІ

ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

А. Ахметов

Заңгерлік білім беру жүйесіндегі педагогикалық қызмет пен оқытушының жеке басы жетістіктерінің өлшемі58

Б. Әбдіәшім

Ішкі істер органдарында тиімді басқарудың критерийлері мен психологиялық факторлары62

Б. Б. Даулбаев

Курсанттарды девиантты мінез-құлықты жасөспірімдермен жұмыс істеуге даярлаудағы педагогикалық жағдайлар66

Искаков К. Д.

Понятие информации и информационной безопасности.....70

Шульгина Ю. Р.

Проведение следственного осмотра и обыска по делам о преступлениях, совершенных организованными преступными группами.....73

**«Қазақстан Республикасы ІІМ Қарағанды академиясының
Хабаршы — Вестник» журналында
жариялау үшін қолжазбаларға қойылатын талаптар**

Басылымға бұрын басқа басылымдарда жарияланбаған құқықтану, құқық қорғау қызметі қызметкерлерді кәсіби даярлаудың өзекті проблемалары бойынша қазақ, орыс және шетел тілдеріндегі мақалалар қабылданады. Жұмыстың мазмұны ғылыми жаңалық, теориялық және практикалық маңыздылық, логикалық баяндалу талаптарына сай болуы керек. Мақала кіріспе бөлімінен, проблема қоюдан, негізгі бөлімнен, қорытындыдан тұруы тиіс.

Журнал тоқсанына 1 рет жарияланады. Журналдың № 1 басылымына қосу үшін қолжазба 15 ақпанға дейін, № 2 — 15 мамырға дейін, № 3 — 15 тамызға дейін, № 4 — 15 қарашаға дейін қабылданады.

Басылымға арналған материалдар келесі талаптарды сақтай отырып, қағаз және электрондық тасымалдағыштарда ұсынылады:

- 1) ЭОЖ (эмбебап ондық жіктеу коды);
- 2) автордың тегі, аты, әкесінің аты, лауазымы, ғылыми дәрежесі, атағы, жұмыс орны, қала, ел атауы;
- 3) зерттеу тақырыбы мен нысанын көрсететін жұмыс тілінде аннотация (80-100 сөз);
- 4) негізгі сөздер (мақаланың мазмұнын сипаттайтын және ақпараттық іздестіру мүмкіндігін қамтамасыз ететін атау септігінде 8-10 сөз немесе сөз тіркестері);
- 5) мәтін Word редакторы, қаріп — Times New Roman, мөлшері — 14;
- 6) беттер саны — 6–8-ге дейін (А4 форматында);
- 7) арақашықтық — бір жарым (1,5);
- 8) абзацтық шегініс — 1.25;
- 9) жиектері: сол жақ жиегі — 3 см, оң жақ жиегі — 1 см, жоғарғы және төменгі жиектері — әрқайсысы 2 см;
- 10) мақала атауы – ортасында бас әріптермен;
- 11) мәтін бойынша сілтемелер тік жақшаларда дәйексөз беттерін көрсете отырып жазылады [1, 15]. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі – құжаттың соңында, мәтінде пайдалану тәртібі бойынша («Библиографиялық жазба, библиографиялық сипаттама. Жалпы талаптар және құру ережелері» МС 7.1 – 2003 сәйкес ресімделеді);
- 12) зерттеу тақырыбы мен нысанын қамтитын түйін қазақ (орыс), ағылшын тілдерінде (80-100 сөз).

Пайдаланылған әдебиеттер тізімін ресімдеу кезінде Академия қызметкерлерінің ғылыми жұмыстары мен «Хабаршы — Вестник» журналына сілтемелерді міндетті түрде пайдалану қажет.

Жұмысқа мақала талқыланатын бөлініс отырысының хаттамасынан үзінді ұсынылады.

Мақаланың мазмұнына, онда келтірілген нақты деректерге, дәйеккөздерге, дереккөздерге жеке жауапкершілік авторға жүктеледі.

Әдеп нормалары мен ережелерді сақтау басылым процесінің барлық қатысушысы: авторлар, рецензенттер, редакциялық алқаның мүшелері және редакция қызметкерлері үшін міндетті.

Редакциялық алқа жариялауға ұсынылған материалдарды іріктеу құқығын өзіне қалдырады. Редакция талаптарға сәйкес келмейтін материалдарды қарастырмайды және жарияламайды.

Журналдың электрондық нұсқасын <https://kpa.gov.kz/ru> сайтынан көруге болады

Редакцияның мекенжайы: 100009, Қарағанды қ., Ермеков көшесі, 124,

Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа жұмысын ұйымдастыру бөлімі (803-кабинет)

E-mail: oniirir@kpa.gov.kz

факс: 8(721-2) 30-33-92,

тел. 8 (721-2) 30-34-12

**Требования
к рукописи для опубликования в журнале «Хабаршы — Вестник
Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова»**

К изданию принимаются научные статьи на казахском, русском и иностранных языках по актуальным проблемам юриспруденции, правоохранительной деятельности, профессиональной подготовки сотрудников, не публиковавшиеся ранее в других изданиях. Содержание работы должно удовлетворять требованиям научной новизны, теоретической и практической значимости, логичности изложения. Статья структурно должна включать вводную часть, постановку проблемы, основную часть, выводы.

Журнал издается 1 раз в квартал. Для включения в № 1 журнала рукописи принимаются до 15 февраля, № 2 — до 15 мая, № 3 — до 15 августа, № 4 — до 15 ноября.

Материалы для опубликования предоставляются на бумажном и электронном носителях с соблюдением следующих требований:

- 1) УДК (код универсальной десятичной классификации);
- 2) фамилия, имя, отчество автора, должность, ученая степень, звание, место работы, название города, страны;
- 3) **аннотация на языке работы** (80-100 слов), отражающая тему и предмет исследования;
- 4) ключевые слова (8-10 слов или словосочетаний в именительном падеже, характеризующих содержание статьи и обеспечивающих возможность информационного поиска);
- 5) текст в редакторе Word, шрифт Times New Roman, кегль **14**;
- 6) количество страниц — **6-8** (формат А4);
- 7) интервал — **полуторный (1,5)**;
- 8) абзацный отступ — 1,25;
- 9) поля: слева — 3 см, справа — 1 см, верхнее и нижнее — по 2 см;
- 10) название статьи — по центру прописными буквами;
- 11) сноски — по тексту в квадратных скобках с указанием цитируемых страниц [1, 15]. Список использованной литературы — в конце документа, по порядку использования в тексте (оформляется в соответствии с ГОСТом 7.1 — 2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления»);
- 12) **резюме на казахском (русском) языках, резюме английском языке** (80-100 слов), отражающие тему и предмет исследования.

При оформлении перечня использованной литературы надлежит обязательно использовать ссылки на журнал «Хабаршы — Вестник» и научные работы сотрудников академии.

К работе прилагается выписка из протокола заседания подразделения, на котором обсуждалась статья.

Статья допускается к публикации только после положительной рецензии редакционной коллегии или специалистов, которые ведут исследования в областях, близких с тематикой статьи.

Персональную ответственность за содержание статьи, точность приведенных в ней фактических данных, цитат, источников несет автор.

Соблюдение этических норм и правил обязательно для всех участников процесса публикации: авторов, рецензентов, членов редколлегии, сотрудников редакции.

Редколлегия оставляет за собой право отбора предлагаемых для опубликования материалов. Материалы, не соответствующие требованиям, редакцией не рассматриваются и не публикуются.

Электронная версия журнала доступна на сайте академии <https://kpa.gov.kz/ru>
Адрес редакции: 100021, Республика Казахстан, г. Караганда, ул. Ермакова, 124,
Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
отдел организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы

E-mail: oniirir@kpa.gov.kz
факс: 8(7212) 30-33-92,
тел. 8 (721-2) 30-34-12